

У. Е. Снапкоўскі

**Беларуска-расійскія
адносіны**

Зборнік навуковых артыкулаў

Мінск
БДУ
2009

УДК 327(476:470+571)"1990/2000"(075.8)
ББК 66.4(4Бел)я73+66.4(2Рос)я73 С53

Рэцэнзенты: доктар гістарычных навук, прафесар У. І. Навіцкі;
доктар гістарычных навук, прафесар Г. А. Космач

Снапкоўскі, У. Е.

Беларуска-расійскія адносіны: зб. навук, артыкулаў / У. Е. Снап-
коўскі. — Мінск: БДУ, 2009. — 139 с.

ISBN 978-985-518-119-5.

Разглядаюцца пытанні фарміравання і развіцця беларуска-
расійскіх адносін ад 1990-х да пачатку 2000-х гадоў. У кнізе зме-
шчаны навукова-аналітычныя агляды прэсы і выніковыя дакументы
круглых сталоў беларускіх і расійскіх вучоных.

Прызначаецца для студэнтаў факультэта міжнародных адносін
БДУ.

УДК327(476:470+571)"1990/2000"(075.8)
ББК 66.4(4Бел)я73+66.4(2Рос)я73

ISBN 978-985-518-119-5

© Снапкоўскі У. Е., 2009

ПРАДМОВА

Дадзенае выданне ўяўляе сабой зборнік навуковых артыкулаў і аналітычных аглядаў прэсы па пытаннях беларуска-расійскіх адносін ад 1991 да 2004 г. Частка матэрыялаў гэтай кнігі ўяўляе сабой раней апублікаваныя аўтарам артыкулы на рускай мове, якія зараз адрэдагаваны і перакладзены на беларускую мову. Другая частка матэрыялаў, якая ўвайшла ў выданне, — гэта навукова-аналітычныя агляды беларускай і замежнай прэсы і літаратуры па тэматыцы беларуска-расійскіх адносін перыяду 1990-х гг. Гэтыя матэрыялы раней не друкаваліся. Матэрыялы, якія змешчаны ў дадатку, — гэта выніковыя дакументы круглых сталаў беларускіх і расійскіх вучоных (супрацоўнікаў факультэта міжнародных адносін БДУ і Інстытута міжнародных эканамічных і палітычных даследаванняў РАН) па праблемах беларуска-расійскіх адносін. Змешчаны выніковыя дакументы 2-8-га круглых сталаў (1999-2005 гг.), якія раней друкаваліся ў «Часопісе міжнароднага права і міжнародных адносін» і ў расійскіх навуковых часопісах. Аўтар прымаў непасрэдны ўдзел у падрыхтоўцы праектаў гэтых дакументаў з беларускага боку. У дадатку прыведзены таксама спіс яго навуковых публікацый па тэматыцы беларуска-расійскіх адносін за перыяд 1991-2008 гг.

Матэрыялы зборніка адлюстроўваюць складаны, супярэчлівы працэс фарміравання і развіцця міждзяржаўных адносін паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй, стварэння дагаворна-прававой базы двухбаковых адносін, іх палітыку збліжэння і спробы інтэграцыі ў палітычнай, эканамічнай і культурнай сферах, дасягненні і няўдачы на гэтым шляху. Аўтар прапануе перыядызацыю іх адносін, аналізуе чыннікі, якія як спрыяюць, так і перашкаджаюць нармальнаму развіццю ўзаемасувязей, разглядае палітыку дзяржаўнага кіраўніцтва Беларусі і Расіі ў галіне двухбаковых адносін, уздзеянне на беларуска-расійскія адносіны розных геапалітычных фактараў (суседнія дзяржавы, краіны СНД, Цэнтральнай і Усходняй Еўропы, Еўрапейскі саюз, ЗША) і, наадварот, уплыў інтэграцыйнага працэсу на міжнародныя адносіны ў рэгіёне Цэнтральнай і Усходняй Еўропы і ў больш шырокім міжнародным кантэксце, адлюстроўвае рэакцыю розных грамадска-палітычных сіл (перш за ўсё ў Беларусі) на інтэграцыйную палітыку дзяржаўнага кіраўніцтва.

Нашай мэтай пры падрыхтоўцы артыкулаў і аглядаў прэсы было імкненне разабрацца ў мэтах і задачах кіруючых колаў абедзвюх дзяржаў, якія яны ставілі ў галіне сваіх двухбаковых узаемасувязей. Пры гэтым, зразумела, аўтара цікавіла перш за ўсё тое, як пачы-

налася «расійская палітыка» першага беларускага прэзідэнта (гэта адлюстроўваюць агляды прэсы за 1994-1995 гг.). Праблематыка, якая абмяркоўвалася ў той час на пасяджэннях беларускага парламента і ўрада, а таксама на старонках друку (асабліва сувязь геапалітычных і ваенна-палітычных пытанняў, у вырашэнні якіх была перш за ўсё зацікаўлена Расія, з забеспячэннем Беларусі паліўна-энергетычнымі пастаўкамі з Расіі, на чым рабіла акцэнт беларускае кіраўніцтва), застаецца надзвычай актуальнай сёння, калі беларускі ўрад шукае шляхі памяншэння энергетычнай залежнасці ад усходняй суседкі і дыверсіфікацыі сваёй энергетычнай палітыкі.

Артыкул аб мадэлях беларуска-расійскай палітычнай інтэграцыі прысвечаны разгляду магчымых сцэнарыяў іх збліжэння і аб'яднання і тых патэнцыяльных пагроз для Беларусі (а таксама для Расіі), якія можа прынесці паспешны працэс злучэння. І па сённяшні дзень афіцыйныя колы ў Маскве і Мінску пакуль што не здолелі знайсці найбольш аптымальны варыянт двухбаковых адносін, які б, з аднаго боку, задавальняў іх імкненне да цеснага збліжэння і нават злучэння, пра якое ўвесь час заяўляецца, а, з другога боку, гарантаваў бы працяг незалежнага існавання Беларусі і Расіі ў межах новастворанага дзяржаўнага аб'яднання, што з'яўляецца таксама непрыхаванай мэтай кіраўніцтва абедзвюх дзяржаў. Менавіта ў захаванні сваёй незалежнасці зацікаўлена маладая беларуская дзяржава, для якой аб'яднанне з вялікай усходняй суседкай уяўляе гістарычны выклік і патэнцыяльную пагрозу.

Артыкул пра беларуска-расійскія адносіны на мяжы стагоддзяў акцэнтуюе ўвагу на пераломных падзеях гэтых адносін, якія мелі месца ў канцы 1999 — пачатку 2001 г. (падпісанне Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы; прыход да ўлады ў Крамлі У. Пуціна і пачатак новай расійскай палітыкі ў дачыненні да Беларусі; заключэнне пагадненняў аб увядзенні адзінай грашовай адзінкі ў межах Саюзнай дзяржавы).

Артыкул пра беларуска-расійскае супрацоўніцтва ў міжнародных арганізацыях раскрывае гэту тэму на прыкладзе іх узаемадзеяння ў рамках ААН і АБСЕ на працягу 1990-х гг. і напачатку новага стагоддзя. Паказана падтрымка, якую аказваў расійскі ўрад і прэзідэнт беларускаму кіраўніцтву ў АБСЕ па «беларускім пытанні».

Артыкул «Беларусь у кантэксце развіцця адносін паміж Расіяй і Еўрапейскім саюзам» аналізуе месца і ролю Беларусі і «беларускага пытання» ў адносінах Расіі з ЕС і Захадам увогуле на працягу першай паловы 2004 г. У ім разглядаюцца новыя моманты, якія ўзніклі ў гэтым кантэксце ў пачатку XXI ст., калі Расія і Запад на хвалі

абвешчанага стратэгічнага партнёрства, здаецца, зблізілі свае пазіцыі па «беларускім пытанні». Аднак каляровыя рэвалюцыі на прасторах СНД паклалі канец гэтаму збліжэнню і зноў прывялі да павышэння ролі Беларусі ў знешняй палітыцы Расіі.

Выніковыя дакументы круглых сталоў беларускіх і расійскіх вучоных адлюстроўваюць калектыўную думку экспертаў па актуальных і перспектыўных пытаннях двухбаковых адносін паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй. Як нам уяўляецца, каштоўнасць гэтых дакументаў заключаецца ў тым, што яны накіраваны на навуковае і, наколькі гэта магчыма, аб'ектыўнае вывучэнне і прэзентацыю ўрадавым колам і навуковай супольнасці ўсяго комплексу беларуска-расійскіх узаемасувязей. Беларускія і расійскія вучоныя пры гэтым не хаваюць складанасцей і цяжкасцей у развіцці гэтых узаемасувязей, як і розніцы ў сваіх поглядах, даследчых падыходах і палітычных пазіцыях.

У выніку назірання і даследавання беларуска-расійскай праблематыкі сфарміравалася аўтарская канцэпцыя гэтых адносін — канцэпцыя «стратэгічнага партнёрства» і цесных саюзных адносін паміж дзвюма суверэннымі дзяржавамі, якія павінны заставацца самастойнымі суб'ектамі міжнароднага права.

1. ЭТАПЫ ФАРМИРАВАННЯ БЕЛАРУСКА-РАСІЙСКИХ МІЖДЗЯРЖАЎНЫХ АДНОСІН У 1990-я гг.¹

Пасля распаду СССР і ператварэння Беларусі і Расіі дэ-юрэ ў незалежныя і суверэнныя дзяржавы адносіны паміж імі фарміраваліся на аснове агульнапрызнаных прынцыпаў і норм міжнароднага права, а таксама з улікам гістарычных традыцый сумеснага пражывання беларускага і рускага народаў у складзе шматнацыянальных дзяржаў — Расійскай імперыі і Савецкага Саюза. У адпаведнасці з пагадненнямі аб стварэнні СНД Беларусь і Расія, як і ўсе астатнія саюзныя рэспублікі былога СССР, прызнавалі адна адну як незалежныя і суверэнныя дзяржавы. Беларусь, як і іншыя правапераемнікі СССР, падтрымала Расію ў тым, каб яна «працягвала членства СССР у ААН, уключаючы пастаяннае членства ў Савеце Бяспекі і іншых міжнародных арганізацыях». Расія, якая прыняла на сябе асноўныя правы і абавязкі СССР, прызнала ў адпаведнасці з пагадненнямі аб стварэнні СНД, што ўсе дзяржавы — члены Садружнасці «з'яўляюцца правапераемнікамі правоў і абавязкаў былога Саюза ССР».

У 1990-1991 гг. пачалі фарміравацца новыя ўзаемаадносіны паміж Беларуссю і Расіяй. Яны разам з Украінай, а затым з астатнімі саюзнымі рэспублікамі вырашылі скінуць цяжкія ланцугі цэнтралізаванага Саюза і стварыць аморфнае міждзяржаўнае аб'яднанне ў форме СНД. Развіццё падзей у 1990-1991 гг. было настолькі імклівым, што падпісаны ў снежні 1990 г. дагавор паміж БССР і РСФСР да канца наступнага года ўжо перастаў адпавядаць новым геапалітычным і міжнародна-прававым рэаліям на прасторах былога СССР. Гэтыя гады можна лічыць пачаткам пераходнага перыяду ад міжрэспубліканскіх адносін паміж БССР і РСФСР да міждзяржаўных адносін паміж Беларуссю і Расіяй як суверэннымі і незалежнымі дзяржавамі.

Тым не менш на шлях незалежнасці абедзве дзяржавы ўступілі ў рознай якасці. Расія стала асноўным правапераемнікам СССР, захавала за сабой яго месца ў Савеце Бяспекі ААН, статус вялікай дзяржавы і галоўнай спадчынніцы ядзернай і ваеннай моцы былога Саюза. Гэта не патрабавала ад сусветнай супольнасці міжнароднага прызнання Расіі, якая аўтаматычна ўступіла ў валоданне міжнароднымі правамі і абавязкамі СССР. Іншыя задачы ў сферы міжнароднага прызнання паўсталі перад Беларуссю. Нягледзячы на

---

¹ Дадзены матэрыял падрыхтаваны на падставе артыкула: Проблемы формирования белорусско-российских международных отношений II Российско-белорусские отношения: проблемы и перспективы: материалы круглого стола российских и белорусских ученых, Москва, 2-3 февраля 1998 г. М., 1998. С. 143-150.

статус дзяржавы-заснавальніцы ААН і 45-гадовы вопыт удзелу ў рабоце гэтай арганізацыі, БССР не была прызнана ў свеце як суверэнная і незалежная дзяржава. Яе суверэннітэт быў растаптаны ва унітарным, цэнтралізаваным СССР, а ў ААН і яе спецыялізаваных установах БССР адыгрывала незайздросную ролю «дадатковага голасу» для агульнасаюзнай дэлегацыі.

Аднак з фармальна-юрыдычнага боку становішча РСФСР ў складзе СССР было нават больш складаным. Яна не мела ўсіх тых прававых інстытутаў, якія былі ва ўсіх астатніх саюзных рэспубліках. Праўда, геапалітычнае становішча РСФСР у складзе Саюза, яе эканамічны, людскі і ваенны патэнцыял, яе гістарычная роля збіральніцы зямель вакол Масквы і Русі, прадаўжальніцы велікадзяржаўных традыцый Расійскай імперыі з ліхвой кампенсавалі няпэўны прававы статус Расійскай Федэрацыі як саюзнай рэспублікі. Невыпадкова, што ва ўсім свеце Савецкі Саюз называлі яшчэ Савецкай Расіяй.

Што датычыцца Беларусі, то яе статус, як і астатніх саюзных рэспублік, вызначаемы заходнімі спецыялістамі ў галіне міжнароднага права як «квазідзяржава», ці «паўдзяржава», ці «дзяржава асобнага роду», патрабаваў якасна новага афармлення і прызнання пасля распаду СССР. Гэта гістарычная задача была хутка вырашана. На працягу 1992 г. Рэспубліка Беларусь была прызнана пераважнай большасцю дзяржаў свету. Па стане на 1 лютага 1993 г. яе прызналі 108 дзяржаў, у тым ліку ўсе вялікія дзяржавы, 68 з якіх устанавілі з Беларуссю дыпламатычныя адносіны.

25 чэрвеня 1992 г. паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй былі ўстаноўлены дыпламатычныя адносіны. Пастаяннае прадстаўніцтва БССР пры Савеце Міністраў СССР было ператворана ў Пасольства Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі, а ў Мінску было адкрыта Пасольства РФ. Усталяванне дыпламатычных адносін, што азначае поўнае і канчатковае міжнародна-прававое прызнанне дзяржавы ці ўрада (прызнанне дэ-юрэ), адбылося са спазненнем, не апраўданым для адносін «брацкіх народаў». Расія з'явілася толькі 53-й па ліку дзяржавай свету і апошняй з вялікіх дзяржаў — пастаянных членаў Савета Бяспекі ААН, якая ўсталявала дыпламатычныя адносіны з Беларуссю. Расійскі ўрад спазніўся з міжнародным прызнаннем і ўсталяваннем дыпламатычных адносін з Рэспублікай Беларусь, ажыццявіўшы гэта пасля дзесяткаў еўрапейскіх, афра-азіяцкіх і амерыканскіх краін. Першымі дыпламатычнымі адносін з ёй устанавілі Украіна і ЗША (27 і 28 студзеня 1991 г. адпаведна).

У гістарычным кантэксце, аднак, ніхто не можа аспрэчваць прыярытэту Расіі ў прызнанні беларускай дзяржаўнасці. 29 жніўня

1918 г. СНК РСФСР прыняў дэкрэт, які адмяняў дагаворы і акты, заключаныя Расійскай імперыяй з Прусіяй і Аўстра-Венгрыяй аб падзелах Рэчы Паспалітай. Тым самым урад Савецкай Расіі прызнаваў права народаў, што ўваходзілі ў склад Рэчы Паспалітай, у тым ліку і Беларусі, на аднаўленне сваёй дзяржаўнасці. Урад Савецкай Расіі прызнаваў дэ-факта ўрад БНР. 31 студзеня 1919 г. Усерасійскі цэнтральны выканаўчы камітэт прыняў пастанову «Аб прызнанні незалежнасці Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі», у якой адзначалася, што факт прыналежнасці Беларусі да Расійскай імперыі не накладвае на Беларусь ніякіх абавязкаў.

У перыяд існавання савецка-камуністычнай сістэмы паміж БССР і РСФСР было заключана два асноўных дагавора: дагавор аб ваенным і гаспадарчым саюзе ад 16 лютага 1921 г. і дагавор аб сяброўстве і супрацоўніцтве ад 18 снежня 1990 г. Яны вельмі характэрным чынам адлюстравалі спецыфіку федэратыўных адносін паміж савецкімі рэспублікамі як на этапе стварэння СССР, так і яго дэінтэграцыі. Пасля стварэння СНД беларускаму і расійскаму ўрадам спатрэбілася больш за тры гады, каб перавесці двухбаковыя сувязі ў больш-менш нармальнае русла міждзяржаўных адносін. 21 лютага 1995 г. у час першага афіцыйнага візіту прэзідэнта Расіі Б. М. Ельцына ў Мінск паміж ім і прэзідэнтам Беларусі А. Р. Лукашэнкам быў падпісаны Дагавор аб сяброўстве, добрасуседстве і супрацоўніцтве паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй, у якім бакі абавязваліся будаваць сяброўскія, добрасуседскія адносіны і развіваць супрацоўніцтва, кіруючыся прынцыпамі і нормаў міжнароднага права.

У 1990-1993 гг. беларуска-расійскія адносіны перажылі даволі складаны этап пераходу ад міжрэспубліканскіх адносін у складзе СССР да міждзяржаўных адносін паміж дзвюма новымі незалежнымі дзяржавамі (хаця статус новай незалежнай дзяржавы можа быць прыменены да Расіі вельмі ўмоўна). Для гэтага перыяду характэрны непаслядоўнасць, хістанні, цяжкі пошук новых асноў двухбаковых адносін. Гэта былі гады геапалітычнага вакуума, хісткага і няпэўнага становішча на постсавецкай прастору, якое не пераадолена па сённяшні дзень. Масква галоўную ўвагу накіравала на адносіны з Захадам, і асабліва з ЗША, забыўшыся пра сваіх партнёраў па СНД. Мінск, абвясціўшы курс на нейтралітэт і без'ядзернасць, спрабаваў знайсці новыя знешнепалітычныя прыярытэты. Не адхіляючы стратэгічны курс на ўсебаковае супрацоўніцтва з Расіяй і іншымі краінамі СНД, беларускае кіраўніцтва, у першую чаргу старшыня Вярхоўнага Савета С. С. Шушкевіч, шукала дарогу для новага месца Беларусі на палітычнай карце Еўропы як моста паміж Усходам і

Захадам. С. С. Шушкевіч і міністр замежных спраў П. К. Краўчанка, хаця і не адчувалі ўзаемнай сімпатыі, але ж былі адзінымі ў імкненні аслабіць эканамічную, палітычную і ваенную залежнасць Беларусі ад Расіі і адначасова ўмацаваць палітычныя і гандлёвыя сувязі з краінамі Цэнтральнай і Заходняй Еўропы і ЗША.

Курсу С. Шушкевіча на актыўную знешнюю палітыку на Усходзе і Заходзе супрацьстаяла лінія ўрада В. Ф. Кебіча і наменклатурнай «партыі ўлады» на «аднаўленне разарваных эканамічных сувязей» з Расіяй і іншымі краінамі былога СССР і ўваход Рэспублікі Беларусь у сістэму калектыўнай бяспекі СНД. Гэта лінія актывізавалася з другой паловы 1993 г., калі практычныя крокі беларускага ўрада на шляху рэінтэграцыі сталі дапаўняцца заявамі В. Кебіча, у якіх выказвалася шкадаванне аб падпісанні Белавежскіх пагадненняў і адначасова сааідарнасць з лозунгамі левых сіл аб неабходнасці стварэння новага эканамічнага, ваеннага і палітычнага саюза з народамі былога СССР. Па меры абвастрэння сацыяльна-эканамічнага крызісу ў вярхоўных эшалонах улады Беларусі ўсё мацней гучалі галасы аб немагчымасці нармальнага, паўнацэннага развіцця краіны без Расіі. Урад адхіліў усе прапановы нацыянальна-дэмакратычных і ліберальных сіл аб правядзенні дыверсіфікацыі знешнеэканамічнай палітыкі з мэтай забеспячэння краіны сыравінай і энерганосьбітамі, у тым ліку праект стварэння Балтыйска-Чарнаморскага нафтавага калектара, вылучаны БНФ, усё тужэй прывязваючы народна-гаспадарчы комплекс рэспублікі да расійскай нафтавай і газавай трубы. Ключавым момантам вострай унутрыпалітычнай барацьбы, у ходзе якой вырашаліся пытанні аб выбары далейшых шляхоў развіцця Беларусі, з'явіўся 1994 год. У гэтым годзе ў выніку адхілення С. Шушкевіча ад улады і перамогі А. Р. Лукашэнкі на прэзідэнцкіх выбарах да ўлады прыйшлі прадстаўнікі новай хвалі наменклатуры, прыхільнікі прарасійскай арыентацыі.

Беларускі прэзідэнт абвясціў курс на фарсіраваную інтэграцыю з Расіяй і іншымі краінамі СНД у палітычнай, ваеннай, эканамічнай, культурнай галінах. Праўда, у першыя месяцы свайго кіравання А. Лукашэнка гаварыў аб неабходнасці апоры на свае ўласныя сілы, імкнуўся поўнасцю разлічыцца з даўтамі за расійскія энерганосьбіты і настройваў дырэктарскі корпус разлічваць на ўнутраныя рэсурсы. Аднак пачынаючы з рубяжа 1994-1995 гг. прэзідэнт і яго акружанне перасталі напамінаць аб магчымасці самастойнага эканамічнага развіцця дзяржавы. Напярэдадні майскага 1995 г. рэферэндуму афіцыйная прапаганда ўсяляк усхваяла энергетычную залежнасць Беларусі ад Расіі, пужаючы выбаршчыкаў стратай ра-

сійскай сыравіны і рынку і агітуючы за падтрымку прэзідэнцкага курсу на эканамічную (і палітычную) інтэграцыю з Расіяй. У 1995-1997 гг. у выніку падпісання шэрага дзяржаўных пагадненняў і дагавораў беларуска-расійскія адносіны былі пераведзены ў плоскасць эканамічнай, ваеннай і дзяржаўнай інтэграцыі. Саюз Беларусі і Расіі ўяўляў тады вяршыню інтэграцыйных працэсаў у рамках СНД і мадэль узнаўлення новага саюза дзяржаў на постсавецкай прасторы, адкрытую для далучэння іншых дзяржаў.

Паспрабуем выявіць характэрныя рысы і асаблівасці беларуска-расійскіх адносін у тым іх выглядзе, як яны склаліся з пачатку 1990-х гг. Пры гэтым наша асаблівая ўвага будзе звернута на тыя пагрозы і выклікі, якія расійска-беларуская інтэграцыя можа прынесці для Беларусі і тым самым падарваць раўнапраўны характар двухбаковых адносін.

1. Саюз Беларусі і Расіі (СБР) сладаецца з разнавагавых геапалітычных велічынь. Пры большай за 10-кратную перавазе Расіі ў колькасці насельніцтва, 80-кратнай перавазе па тэрыторыі, несумяшчальным эканамічным патэнцыяле складана, а лепш сказаць, немагчыма гаварыць аб сапраўдным раўнапраўі дзяржаў — удзельнікаў Саюза. Прынцып «адна дзяржава — адзін голас», які дзейнічае ў Вышэйшым Савеце СБР, прыцягняе інтарэсы Расіі, на што звярталі ўвагу расійскія эксперты пры абмеркаванні ўстаноўчых дакументаў Саюза. Прынцып прапарцыянальнага прадстаўніцтва непрымальны для Беларусі, паколькі існуе вельмі значная розніца паміж Расіяй і Беларуссю. У дагаворных актах СБР замацаваны прынцып «адна дзяржава — адзін голас», аднак паўнамоцтвы Вышэйшага Савета абмежаваны. Саюз Беларусі і Расіі больш нагадвае штучную палітычную надбудову ў выглядзе розных яго органаў, створаную для забеспячэння палітычных інтарэсаў кіруючых эліт дзвюх краін, чым рэальны міжнародны механізм узгаднення інтарэсаў дзвюх дзяржаў.

2. Для беларуска-расійскіх адносін характэрна іх празмерная палітызацыя. Унутрыпалітычная барацьба, раскол эліт і грамадства, у першую чаргу ў Беларусі, адносна кардынальных праблем і перспектывў гэтых адносін аб'ектыўна ператваралі іх у закладніка палітычнай барацьбы. З улікам таго, што прэзідэнт А. Лукашэнка фактычна манапалізаваў тэматыку інтэграцыі з Расіяй і не жадае дзяліцца яе лаўрамі з апазіцыяй, апошняя вымушана крытыкаваць яго прарасійскую арыентацыю. Праўда, тут не ўсё было так адназначна. Частка апазіцыйна настроеных дэпутатаў Вярхоўнага Савета 13 склікання ў красавіку 1996 г. падтрымала ратыфікацыю Дагавора аб Супольнасці Беларусі і Расіі. Палітызацыя і ідэалагізацыя

беларуска-расійскіх адносін падрывае іх яшчэ не сфарміраваныя асновы, якія абавязаны базіравацца на геапалітычных разліках і дзяржаўных інтарэсах, а не на ідэях «усходнеславянскага адзінства, брацтва і сяброўства», хаця ролю апошніх у ідэалагічным забеспячэнні інтэграцыйнай палітыкі нельга змяншаць.

3. Усведамленне і рэалізацыя вышэйшымі эшалонамі ўлады абедзвюх краін уласных дзяржаўных інтарэсаў у галіне двухбаковых адносін адбываюцца непаслядоўна і супярэчліва. Гэтыя складанасці ў пэўным сэнсе зразумельныя, паколькі беларускае і расійскае грамадства і іх эліты яшчэ не самаідэнтыфікаваліся. Працэс фарміравання іх нацыянальнай самасвядомасці як самастойных і незалежных народаў і дзяржаў знаходзіцца на першапачатковай стадыі. Многія грамадзяне Беларусі і Расіі, іх грамадскія і палітычныя эліты не жадаюць ідэнтыфікаваць сябе як прадстаўнікоў розных нацый і дзяржаў. Дзяржаўныя інтарэсы Расіі і Беларусі яны схільны разглядаць выключна праз прызму збліжэння, інтэграцыі і ўз'яднання. Іншыя знешнепалітычныя разлікі, арыентацыі, прыярытэты і варыянты развіцця двухбаковых адносін, пабудаваныя на геапалітычных асновах, рэалізме і прагматызме, гэта значыць на дзяржаўных інтарэсах, прыхільнікі інтэграцыі абвешчаюць несумяшчальнымі з традыцыямі і духам сяброўства і брацтва абодвух народаў.

4. Слабае ўсведамленне дзяржаўных інтарэсаў у сферы двухбаковых адносін кампенсуецца ідэялагемамі, стэрэатыпамі і міфамі. Адным з найбольш распаўсюджаных і прывабных з'яўляецца тэзіс аб «народах-братах», «брацкіх адносінах» паміж беларускім і рускім народамі, які лагічна вядзе да падзелу на «старэйшага і малодшага братаў». У беларусаў гэты лозунг рэаніміруе і ўмацоўвае комплекс непаўнавартасці і нацыянальнага нігілізму («мы без Расіі прападзём»), у расіян — гальванізуе ідэі месіянізму, вялікадзяржаўнасці, імперскай нацыі. Пры будаўніцтве новых адносін паміж Беларуссю і Расіяй трэба ўлічваць негатыўны гістарычны вопыт нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва Расійскай імперыі і Савецкага Саюза, якія беспаспяхова спрабавалі фарміраваць адносіны са шматлікімі этнасамі на дамініраванні «вялікарасаў».

5. Беларуска-расійскія адносіны фарміруюцца пры нябачным удзеле трэцяй усходнеславянскай дзяржавы — Украіны. Гістарычны вопыт сумеснага жыцця беларускага і ўкраінскага народаў у складзе Расійскай імперыі і СССР і іх адносін з рускім народам сведчыць, што Украіна, дзякуючы сваім геапалітычным характарыстыкам і больш развітай (адносна Беларусі) нацыянальнай свядомасці, з'яўлялася ўнутры славянскага трохвугольніка галоўным бар'ерам супраць асіміля-

цыйных і уніфікатарскіх тэндэнцый Расіі. Знаходзячыся пад заступніцтвам «сярэдняга брата» (Украіны), Беларусь магла больш смела абараняць свае нацыянальна-этнічныя правы і патрэбы ў адносінах са «старэйшым братам» — Расіяй. Што датычыцца Саюза Беларусі і Расіі, то ў ім Беларусь будзе адчуваць сябе няўтульна з пункту гледжання захавання нацыянальнай дзяржаўнасці, этнічнай ідэнтычнасці беларусаў і беларускай мовы. Можна прагназіраваць, што ў гістарычнай перспектыве захаванне СБР выключна на двухбаковай аснове прывядзе да размывання беларускай дзяржаўнасці, асіміляцыі беларускай культуры і мовы з боку значна больш моцнага і агрэсіўнага расійскага дзяржаўна-палітычнага і культурна-духоўнага комплексу.

У 1990-я гг. адносіны паміж Беларуссю і Расіяй прайшлі шлях ад міжрэспубліканскіх неўпарадкаваных сувязей у складзе савецкай унітарнай федэрацыі да міждзяржаўных адносін паміж дзвюма новымі незалежнымі краінамі ў адпаведнасці з прынцыпамі і нормаў міжнароднага права. Аформіўшы распад СССР і стаўшы дэ-юре суверэннымі і незалежнымі дзяржавамі, Беларусь і Расія выступілі (сумесна з іншымі былымі саюзнымі рэспублікамі) ініцыятарамі рэінтэграцыі постсавецкай прасторы ў форме СНД. Убачыўшы, што гэты механізм інтэграцыі не працуе, абедзве дзяржавы стварылі свой саюз, абвясціўшы аб імкненні ператварыць яго ў федэрацыю. Такім чынам, пасля распаду ў 1991 г. савецкай федэрацыі 15-ці рэспублік у 1996-1997 гг. быў створаны міждзяржаўны саюз Расіі і Беларусі, адкрыты для ўступлення іншых дзяржаў. Гэта была спроба новай дзяржаўнай інтэграцыі на частцы постсавецкай прасторы.

Але пытанне аб перспектывах беларуска-расійскіх адносін, альтэрнатыўных варыянтах іх развіцця не знята з парадку дня палітычных і навуковых дыскусій. На наш погляд, найбольш прымальнай і выгаднай для абедзвюх краін мадэллю двухбаковых адносін, якая ўлічвала б гістарычны вопыт узаемасувязей беларускага і рускага народаў і сучасны міжнародны кантэкст, была б форма адносін «стратэгічнага супрацоўніцтва» ці «сяброўскіх партнёрскіх адносін» пры захаванні суверэнітэту і незалежнасці дзвюх дзяржаў.

Знешнепалітычным прыярытэтам нумар адзін з 1994 г. быў абвешчаны курс на палітычную, эканамічную і ваенную інтэграцыю з Расіяй. У 1995 г. быў падпісаны беларуска-расійскі Дагавор аб сяброўстве, добрасуседстве і супрацоўніцтве. Гэты асноватворны дакумент ставіў адносіны дзвюх краін на міжнародна-прававую аснову і замацоўваў факт існавання Беларусі і Расіі як дзвюх незалежных і суверэнных дзяржаў.

У 1995 г. яны стварылі Мытны саюз, да якога у 1996 г. далучыліся Казахстан і Кіргізія, у 1999 г. — Таджыкістан. У 1999 г. 5 вышэйгаданых дзяржаў падпісалі Дагавор аб мытным саюзе і адзінай эканамічнай прасторы. У 1996 г. Беларусь і Расія заключылі Дагавор аб стварэнні Супольніцтва, у 1997 г. трансфармавалі яго ў Саюз. У снежні 1998 г. прэзідэнты А. Лукашэнка і Б. Ельцын заявілі ў сумеснай дэкларацыі аб далейшым яднанні Беларусі і Расіі, аб намеры стварыць адзіную саюзную дзяржаву і правесці ў 1999 г. рэферэндумы у дзвюх краінах па гэтым пытанні.

У снежні 1999 г. прэзідэнты абедзвюх краін падпісалі ў Маскве Дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы, які ўступіў у сілу ў студзені 2000 г. Дагавор прадугледжвае далейшыя сумесныя крокі дзвюх краін па збліжэнні і аб'яднанні іх прававых, эканамічных, фінансавых, мытных і іншых сістэм, фарміраванні міждзяржаўных структур улады, што ў выніку можа прывесці да стварэння Саюзнай дзяржавы. Краіны — удзельнікі Дагавора зафіксавалі намеры добраахвотна перадаць органам Саюзнай дзяржавы шэраг сваіх паўнамоцтваў з мэтай ажыццяўлення адзінай палітыкі, у першую чаргу у пытаннях стварэння адзінай эканамічнай прасторы і прававых асноў агульнага рынку. Разам з тым застаюцца нязменнымі асновы канстытуцыйнага ладу, захоўваюцца незалежнасць, тэрытарыяльная цэласнасць, дзяржаўны лад і міжнародныя абавязацельствы дзяржаў.

Задача Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы — паглыбленне інтэграцыі Беларусі і Расіі да ўзроўню міждзяржаўнага аб'яднання (саюза дзяржаў або канфедэрацыі), які меў бы рысы міжнароднай арганізацыі і федэратыўнай дзяржавы пры ўмове захавання суверэнітэту яго ўдзельнікамі. Яго прававая прырода ў некаторай ступені аналагічная прававой прыродзе ЕС.

Задачы па ажыццяўленні Беларускай і Расійскай комплексу ўзаемазвязаных мерапрыемстваў у эканамічнай, прававой, гуманітарнай, ваеннай і іншых сферах, накіраваных на іх паэтапнае аб'яднанне, а таксама змест, этапы і тэрміны перадачы Саюзнай дзяржаве зафіксаваных у Дагаворы прадметаў кампетэнцыі вызначае Праграма дзеянняў Беларусі і Расіі па рэалізацыі палажэнняў аб стварэнні Саюзнай дзяржавы да 2005 г., прынятая прэзідэнтамі Рэспублікі Беларусь і РФ адначасова з падпісаннем Дагавора (8 снежня 1999 г.). Таксама прынята Праграма эканамічнага супрацоўніцтва дзвюх краін на 1999-2008 гг. Па стане на 1 студзеня 2001 г. паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй падпісана больш за 200 міжурадавых і міждзяржаўных дагавораў.

Развівалася двухбаковае ваенна-палітычнае і ваенна-тэхнічнае супрацоўніцтва. У снежні 1997 г. былі падпісаны Дагавор аб ваенным супрацоўніцтве, Пагадненне аб сумесным забеспячэнні рэгіянальнай бяспекі ў ваеннай сферы. У студзені 1998 г. на пасяджэнні Вышэйшага Савета Саюза Беларусі і Расіі ў Маскве зацверджана Канцэпцыя сумеснай абароннай палітыкі дзвюх краін. Створаны сумесная абарона паветрана-касмічнай прасторы і аб'яднаная сістэма супрацьпаветранай абароны, у практычнай стадыі разглядаюцца пытанні прымянення рэгіянальнай групойкі войскаў дзвюх краін. Ажыццяўляецца каардынацыя знешняй палітыкі Беларусі і Расіі. Сумесныя крокі Беларусі і Расіі на міжнароднай арэне ажыццяўляюцца на падставе праграм узгодненых дзеянняў у галіне знешняй палітыкі краін — удзельнікаў Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы, якія прымаюцца на два гады.

У 2000 г. былі сфарміраваны асноўныя органы Саюзнай дзяржавы, створана нарматыўна-прававая база іх дзейнасці, распрацаваны і зацверджаны: Статут і Рэгламент Вышэйшага дзяржаўнага Савета, Палажэнне і Рэгламент Савета Міністраў, Палажэнне аб Пастаянным Камітэце, Часовае палажэнне аб прававым статусе і сацыяльных гарантыях службовых асоб органаў Саюзнай дзяржавы і іх апаратаў і іншыя дакументы. Асноўныя намаганні дзяржаўных органаў былі накіраваны на падрыхтоўку і прыняцце дакументаў, якія б ляглі ў аснову фарміравання адзінай эканамічнай прасторы.

30 лістапада 2000 г. у Мінску на пасяджэнні Вышэйшага Дзяржаўнага Савета Саюзнай дзяржавы былі падпісаны міждзяржаўнае пагадненне «Аб увядзенні адзінай грашовай адзінкі і фарміраванні адзінага эмісійнага цэнтра Саюзнай дзяржавы» і міжурадавае пагадненне «Аб мерах па забяспячэнні ўмоў для ўвядзення адзінай грашовай адзінкі». Яны прадугледжвалі, што з 1 снежня 2005 г. расійскі рубель стане адзінай валютай у абедзвюх краінах, а з 1 снежня 2008 г. планавалася ўвесці іншую грашовую адзінку, пры гэтым эмісійны цэнтр павінен быў знаходзіцца ў Маскве. Увядзенне адзінай грашовай адзінкі прадугледжвала выкананне шэрага ўмоў, што датычацца асноўных прынцыпаў грашова-крэдытнай, структурнай і падатковай палітыкі, а таксама стабілізацыю найважнейшых макраэканамічных паказчыкаў.

Падпісанне і ратыфікацыя пагадненняў аб стварэнні адзінай разліковай адзінкі прадугледжвала перадачу Расіі выключнага права на эмісію грошай на тэрыторыі Беларусі, што супярэчыць Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, згодна з якой выключным правам эмісіі грошай на тэрыторыі краіны валодае Нацыянальны банк Рэспублікі

Беларусь, а нацыянальнай грашовай адзінкай з'яўляецца беларускі рубель. Выкананне гэтага пагаднення ставіць на пародак дня пытанне аб унясенні паправак і дапаўненняў як у Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь, так і Канстытуцыю Расійскай Федэрацыі. Кіраўніцтва абедзвюх краін збіраецца ажыццявіць гэта шляхам прыняцця Канстытуцыйнага акта Саюзнай дзяржавы.

Адным з найбольш важных і ў той жа час складаных праблем эканамічнай інтэграцыі з'яўляецца фарміраванне адзінай мытнай прасторы і стварэнне адзінай сістэмы тарыфнага і нетарыфнага рэгулявання ў Саюзнай дзяржаве. У гэтай галіне застаецца нямала праблем, вырашэнне якіх патрабуе карпатлівай і ўдумлівай працы, уважанага падыходу, уважлівага ўліку ўзаемных інтарэсаў.

Развівалася гандлёва-эканамічнае супрацоўніцтва Беларусі з расійскімі рэгіёнамі. На ўзроўні ўрада Беларусі па стане на 2000 г. з расійскімі рэгіёнамі заключана 23 пагадненні аб гандлёва-эканамічным супрацоўніцтве. Звыш 50 дагавораў аб супрацоўніцтве з рэгіёнамі РФ было падпісана міністэрствамі і ведамствамі Беларусі. У 2000 г. ва ўзаемных пастаўках прымалі ўдзел 79 суб'ектаў Расійскай Федэрацыі (1997 г. — толькі 37) і ўсе рэгіёны Беларусі. З удзелам беларускіх і расійскіх прадпрыемстваў створана 9 фінансава-прамысловых груп.

На працягу 1999-2001 гг. адбылося 7 візітаў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь і 4 візіты Прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь у рэгіёны Расіі, Беларусь наведалі 53 дэлегацыі расійскіх рэгіёнаў. У 2000 г. каля 10 рэгіёнаў Расіі забяспечвалі больш за 70 % ад агульнага таваразвароту дзвюх краін. Лідэрамі у гэтай групе з'яўляліся г. Масква і Цюменская вобласць, за імі ішлі г. Санкт-Пецярбург, Маскоўская, Смаленская, Яраслаўская, Бранская, Калінінградская, Чэлябінская вобласці і Алтайскі край. Для інтэнсіфікацыі двухбаковага дзелавога і культурнага супрацоўніцтва ў расійскіх рэгіёнах адкрыта 7 аддзяленняў Пасольства Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі, а ў Рэспубліцы Беларусь адкрыта 9 прадстаўніцтваў адміністрацый расійскіх рэгіёнаў.

Важным напрамкам у міжрэгіянальным супрацоўніцтве з'яўляецца таксама супрацоўніцтва з утворанымі на тэрыторыі Расіі федэральнымі акругамі і міжрэгіянальнымі асацыяцыямі эканамічнага ўзаемадзеяння. З імі наладжаны і падтрымліваюцца пастаянныя дзелавыя кантакты. Напрыклад, у чэрвені 2000 г. у Мінску адбылося пасяджэнне заснавальнікаў асацыяцыі «Цэнтральная Расія», у склад якой ад Рэспублікі Беларусь уваходзяць Віцебская, Гомельская, Магілёўская і Мінская вобласці і г. Мінск. Адным з найбольш эфектыўных і значных накірункаў эканамічнай інтэграцыі з'яўляецца супрацоўніц-

тва паліўна-энергетычных комплексаў, што грунтуюцца на фарміраванні сумесных балансаў паставак энергарэсурсаў, якія вызначаюць аб'ёмы вытворчасці і спажывання нафты, газу, вугля і электраэнергіі, а таксама ўзаемапастаўкі прадуктаў нафтаперапрацоўкі.

Аднак ёсць шмат прычын, якія стрымліваюць развіццё беларуска-расійскага супрацоўніцтва. Перш за ўсё гэта розніца эканамічных умоў, у якіх працуюць суб'екты гаспадарання Расіі і Беларусі, і вялікія транспартныя расходы.

Нягледзячы на падпісанне цэлага шэрага палітычных дагавораў, у тым ліку Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы, адносіны паміж Беларуссю і Расіяй і іх кіраўніцтвам пакуль цяжка назваць паспраўднаму саюзнымі. Гэтыя адносіны абцяжараны празмернай палітызацыяй, ідэалагізацыяй, суб'ектывізмам і папулізмам, перыядычным абвастрэннем гандлёвых, энергетычных і інфармацыйных войнаў. Фарсіраванае беларуска-расійскае збліжэнне падрывала аморфную СНД і выклікала падазрэнне сярод суседзяў Беларусі. Унутры краіны яно суправаджалася крытыкай і супрацьдзеяннем з боку нацыянальна-дэмакратычных сіл і шырокіх грамадскіх колаў.

Праблемы цяперашняга становішча і перспектывы беларуска-расійскіх адносін застаюцца прадметам вострай палітычнай барацьбы і грамадскіх дыскусій. Сярод пэўнай часткі насельніцтва Беларусі, яе палітычнай і інтэлектуальнай эліты распаўсюджаны настроі супраць стварэння Саюзнай дзяржавы з Расіяй і ваенна-палітычнай інтэграцыі з ёю, аб чым сведчаць сацыялагічныя апытанні. Грамадская думка і палітычная эліта дзвюх краін па-рознаму інтэрпрэтуюць мэты, задачы, тэмпы і наступствы дзяржаўна-палітычнай інтэграцыі Беларусі і Расіі ў тым выглядзе, у якім яна разгортвалася з красавіка 1996 г. Існуе рознае разуменне пераваг і недахопаў мадэлей эканамічнага развіцця дзвюх краін. Неадназначная рэакцыя суседніх дзяржаў, Захаду наогул на беларуска-расійскую інтэграцыю.

Пасля прыходу да ўлады ў Расіі прэзідэнта У. Пуціна вызначылася тэндэнцыя да спаду дэманстратыўнай інтэграцыйнай рыторыкі і павышэння ўвагі да эканамічных аспектаў збліжэння, больш прагматычнага падыходу Расіі да вырашэння трывіяльных задач двухбаковых адносін. Праблему развіцця беларуска-расійскіх адносін нельга ацаніць адназначна, яна патрабуе адказнага і комплекснага падыходу, заснаванага не на кан'юктурных, палітычных ці іншых меркаваннях, а на ўліку нацыянальных інтарэсаў і геапалітычных традыцый Беларусі як еўрапейскай дзяржавы.

2. БЕЛАРУСКА-РАСІЙСКІЯ АДНОСІНЫ Ў ДРУГОЙ ПАЛОВЕ 1994 г.

Нягледзячы на тое, што В. Кебіч і А. Лукашэнка ў перыяд перадвыбарчай кампаніі выступалі з аднолькава дружалюбных у адносінах да Расіі пазіцый, расійскае кіраўніцтва зрабіла стаўку на дзеючага прэм'ера і прадэманстравала гэта пэўнымі крокамі: прыёмам В. Кебіча прэзідэнтам Б. Ельцыным у Маскве ў чэрвені, візітам В. Чарнамырдзін ў Мінск у пачатку ліпеня 1994 г. Аднак расійскі выбар аказаўся тады недакладным, хаця і не меў прынцыповага значэння для Расіі, паколькі абодва кандыдаты выступалі з прарасійскіх пазіцый.

Свой першы замежны візіт А. Лукашэнка зрабіў 3 жніўня 1994 г. у Маскву, дзе правёў перамовы з прэзідэнтам Б. Ельцыным і прэм'ер-міністрам В. Чарнамырдзіным. Як адзначалася ў камюніке, у цэнтры ўвагі былі пытанні падрыхтоўкі новага палітычнага дагавора, які быў закліканы пацвердзіць асобны, прыярытэтны характар беларуска-расійскіх адносін. Была выказана зацікаўленасць, каб паскорыць падрыхтоўку дагавора і яго падпісанне да канца 1994 г. Бакі пацвердзілі прыхільнасць дасягнутым раней дамоўленасцям аб стварэнні аб'яднанай грашовай сістэмы. У прыватнасці, В. Чарнамырдзін абяцаў да верасня 1994 г. сфармуляваць асноўны падыход Расіі да стварэння адзінай рублёвай зоны, а А. Лукашэнка заявіў аб рашучасці падцягнуць беларускую эканоміку да ўзроўню расійскай¹.

А. Лукашэнка высока ацаніў вынікі перагавораў з расійскім кіраўніцтвам, заявіўшы, што яно поўнасьцю падтрымлівае першага беларускага прэзідэнта. Адзначыўшы, што Расія застаецца для Беларусі сяброўскай і блізкай краінай і Рэспубліка Беларусь разлічвае на яе дапамогу, ён сказаў, што, нягледзячы на каласальную падтрымку з боку РФ, яна «не будзе вырашаць нашых праблем за нас і Беларусі неабходна разлічваць, першым чынам, на свае сілы»².

Сто дзён прэзідэнцтва А. Лукашэнкі развёла аптымістычныя чаканні адносна аб'яднання грашových сістэм. Стала ясна, што злучыць розныя па сацыяльна-эканамічным укладзе эканомікі, якія склаліся ў абедзвюх краінах, немагчыма. Сто дзён А. Лукашэнкі прадэманстравалі таксама пэўную эвалюцыю прэзідэнта ў падыходах да расійскага кіраўніцтва. Калі першы візіт прэзідэнта ў Маскву ў жніўні 1994 г. праходзіў на фоне ранейшых канцэпцый «старэйшага і малодшага брата», то кастрычніцкая сустрэча кіраўнікоў дзяржаў СНД паказала,

¹ Звязда. 1994. 5 жн.

² Звязда. 1994. 12 жн.

што А. Лукашэнка можа адстойваць нацыянальныя інтарэсы. У гэтай сувязі «Народная газета» прывяла жарт з палітычнага фальклору. «Вяртаецца з Масквы былы глава ўрада В. Кебіч і паказвае жонцы абноўку — футра, атрыманую ім ад "старэйшага брата". "Толькі нешта яна кароткая, — скардзіцца ён жонцы, — а ў Маскве здавалася, што яна даходзіла да пят..." "Гэта таму, што ты, дарагі, там увесь час на калянях стаяў", — адказвае кемлівая жонка»¹.

Новы праект Дагавора аб сяброўстве, добрасуседстве і супрацоўніцтве паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй, прапанаваны расійскім бокам яшчэ напярэдадні візіту А. Лукашэнкі ў Маскву, выклікаў негатыўнае стаўленне апазіцыі, якая заявіла, што некаторыя яго артыкулы ўяўляюць пагрозу суверэнітэту Беларусі. У якасці прыкладу быў прыведзены артыкул 9, які прадугледжваў узгадненне эканамічнай, фінансавай, крэдытнай, мытнай, падатковай палітыкі з Расіяй, або артыкул 17, які прадугледжваў увядзенне на тэрыторыі Беларусі дваінога грамадзянства, якое давала б грамадзянам Расіі, што пражываюць на тэрыторыі Беларусі, роўныя юрыдычныя, маёмасныя і, у шэрагу выпадкаў, грамадзянскія правы з беларускімі грамадзянамі. Падобнае ўраўнаванне правоў, на думку апазіцыі, будзе на руку толькі расійскім бізнесменам, якія багацейшыя за беларускіх. Артыкул 5, які пацвярджаў прыярытэт Дагавора аб калектыўнай бяспецы СНД, ігнараваў імкненне Беларусі да нейтралітэту. Артыкул 10 прадугледжваў вольны транзіт асоб, грузаў і транспартных сродкаў праз тэрыторыі абедзвюх дзяржаў без збірання мытных пошлін і падаткаў, што ставіла б Беларусь у няроўнае становішча з Расіяй, паколькі першая практычна не выкарыстоўвала тэрыторыю Расіі для транзіта².

Нягледзячы на сур'ёзныя пярэчанні апазіцыі, шырокай дыскусіі праект дагавора з Расіяй у беларускім грамадстве не выклікаў. Падобна, што і сама актуальнасць заключэння яго да канца 1994 г. знізілася.

Новы міністр замежных спраў Беларусі У. Сянько выключачь магчымасць у тагачасны момант аб'яднання Беларусі, Украіны і Расіі, лічачы гэта чыста тэарэтычнай абстракцыяй. У сваіх першых заявах ён адзначаў, што як беларус адчувае самыя прыемныя пачуцці ад таго, што Беларусь з'яўляецца незалежнай дзяржавай, і ўпэўнены, што такой яна і застанецца. У адносінах да Расіі беларускі міністр выступаў за цеснае эканамічнае, палітычнае і ваеннае супрацоўніцтва.

---

¹ Народная газета. 1994. 27 кастр.

² Звязда. 1994. 30 ліп.

У. Сянько звярнуў увагу на негатыўны вопыт урада В. Кебіча, які сваёй палітыкай аб'яднання грашовых сістэм стварыў «вельмі негатыўны імідж Беларусі за мяжой. На Захадзе бачылі, што практычная рэалізацыя гэтага дагавора ў тым выглядзе вяла да інкарпарацыі Беларусі ў Расію»¹. Услед за прэзідэнтам ён заявіў, што мы не разлічваем на працяг фінансавай дапамогі з боку Расіі.

Адзін з ініцыятараў стварэння адзінай рублёвай зоны В. Чарнамырдзін, адказваючы ў верасні на пытанне карэспандэнта Белінфарма, сказаў, што Расія і Беларусь ушчыльную падышлі да стварэння такой зоны ў верасні 1993 г. Сёння вярнуць страчанае вельмі цяжка, бо Беларусь-адстала ад Расіі. Гутарка аб аб'яднанні грашовых сістэм можа ісці толькі тады, калі ўзровень эканамічнага развіцця Беларусі зраўняецца з расійскім. Прэм'ер выразіў шкадаванне аб тым, што аб'яднання грашовых сістэм не адбылося. А сёння непрыста ліквідаваць ужо пабудаваныя мытныя бар'еры паміж дзвюма краінамі².

Шматабяцаючы пачатак беларуска-расійскіх адносін пры прэзідэнце А. Лукашэнку быў у некаторай ступені сапсаваны публікацыяй у "Известиях" 3 верасня 1994 г. артыкула «Краіна агуркоў». На прэс-канферэнцыі міністр замежных спраў У. Сянько інфармаваў журналістаў аб тым, што ён на сустрэчы з расійскім паслом Ю. Сапрыкіным выказаў «абурэнне беларускага кіраўніцтва артыкулам у «Известиях». Гэтая публікацыя выклікала ў Беларусі абурэнне, яна ганебная, зневажальная і абразлівая не толькі для асобы прэзідэнта, але і для Беларусі ў цэлым. Гэта здзек над беларускай сімволікай, мовай, усім, што ёсць беларускае»³. Міністр падкрэсліў, што публікацыя, прысвечаная пэўнай дзяржаве, народу, сімвалам, заўсёды павінна мець выразныя абмежаванні.

Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь распаўсюдзіла заяву аб неадэкватнасці адлюстравання падзей у Беларусі ў «Известиях» і «Независимой газете». Прэс-аташэ беларускага пасольства ў Маскве А. Гарагляд заявіў: «Нас палохаюць матэрыялы аб Беларусі ў расійскім друку, аднак яны не могуць істотна паўплываць на беларуска-расійскія адносіны, паколькі да беларусаў у Расіі стаўленне станоўчае»⁴.

На кастрычніцкай сустрэчы кіраўнікоў дзяржаў і ўрадаў краін СНД А. Лукашэнка дэбютаваў як цвёрды прыхільнік найхутчэйшага аднаўлення цесных сувязей паміж былымі рэспублікамі СССР,

---

¹ Звязда. 1994. 7 верас.

² Народная газета. 1994. 15 верас

³ Звязда. 1994. 7 верас.

⁴ Звязда. 1994. 9 верас.

асабліва ў сферы эканомікі. Ён не падтрымаў ідэю Н. Назарбаева аб стварэнні Еўразійскага саюза, адзначыўшы, што адна садружнасць ужо існуе і трэба ўмацоўваць яе. А. Лукашэнка, аднак, ніяк не адрэагаваў на ідэю размяшчэння штаб-кватэры Міжнароднага эканамічнага камітэта ў Маскве, хоць яна супярэчыла статутным дакументам аб стварэнні СНД. На яго думку, у цяперашнім выглядзе СНД як эфектыўны орган існаваць не можа, неабходна напаўняць яго дзейнасць канкрэтным зместам¹.

17 лістапада ў Маскве завяршыліся міжурадавыя перагаворы аб прынцыпах гандлёва-эканамічнага супрацоўніцтва дзвюх краін. Гаворка ішла аб стварэнні мытнага і плацежнага саюзаў на аснове ўзаемнай канвертацыі нацыянальных валют, што яшчэ больш адсоўвала аб'яднанне грашовых сістэм. Паводле паведамлення газеты «Звязда», перагаворы завяршыліся безвынікова. Праект дагавора, які збіраўся падпісаць прэм'ер-міністр М.Чыгір, аказаўся не гатовым, і яго візіт у Маскву быў адкладзены. Расія не жадала ісці на мытны саюз, ствараць для Беларусі спрыяльны рэжым экспарту энерганосьбітаў, адмаўляла ў адтэрміноўцы запазычанасці і патрабавала яе неадкладнай аплаты. Расіяне са здзіўленнем успрынялі прапанову беларускай дэлегацыі аб ацэнцы рэальнага кошту расійскай ваеннай маёмасці ў Баранавічах і Вілейцы².

Каменціруючы вынікі перагавораў, газета «Звязда» пісала, што Беларусь няўдала адстойвае свае нацыянальныя інтарэсы ў перагаворах з Расіяй. Не ўсе механізмы ўздзеяння на Расію задзейнічаны (верагодна, мелася на ўвазе геапалітычнае становішча і фактар прысутнасці расійскіх войск). Звярталася ўвага і на тое, што «ў абвастрэні беларуска-расійскіх адносін ёсць і беларуская вiна»³.

Адной з вострых праблем у гандлёва-эканамічных адносінах Беларусі з Расіяй заставалася праблема беларускай запазычанасці за энерганосьбіты. На 20 лістапада 1994 г. гэта запазычанасць складала 460 млн дол. ЗША, у тым ліку 420 млн дол. за газ, 40 млн дол. за нафту. Беларускі ўрад меў намер частку запазычанасці аплаціць за кошт знешніх пазык, па частцы запазычанасцей атрымаць адтэрміноўку, частку аплаціць уласнасцю. На перагаворах, якія завяршыліся 17 лістапада, Рэспубліка Беларусь прапанавала Расійскай Федэрацыі спіс прадпрыемстваў, на базе якіх маглі быць створаны сумесныя акцыянерныя грамадствы. Але гэтыя прапановы не задаволілі расіянаў. Расія дала Беларусі 12 дзён на падрыхтоўку новых прапаноў. Яна

---

¹ Звязда. 1994. 29 кастр.

² Звязда. 1994. 23 лістap.

³ Там жа.

выказала сваю цікавасць да прадпрыемстваў нафтахімічнага комплексу, газа- і нафтаправодаў, вытворчасці аўтамабіляў, электратэхнікі, прадпрыемстваў ВПК. Урад Беларусі заявіў, што мае намер перадаваць прадпрыемствы не поўнасю, а пакінуць кантрольны пакет акцый у рэспубліцы¹.

У пачатку снежня 1994 г. расійскаму «Газпраму» быў перададзены новы спіс беларускіх прадпрыемстваў для наступнага акцыяніравання. У яго ўвайшлі акцыянерныя таварыствы «Белтрансгаз», Брэсцкі і Навагрудскі заводы газавай апаратуры, Гродзенскае прадпрыемства «Азот» і іншыя прамысловыя прадпрыемствы. «Газпрам» прапаноўваў таксама акцыяніраваць беларускія электрастанцыі або стварыць на іх аснове сумеснае прадпрыемства, каб выпрацаваную на расійскім газе электраэнергію сумесна экспартаваць за межы СНД².

У 1995 г. Расійская Федэрацыя абяцала пастаўляць у Рэспубліку Беларусь газ па цане 50 дол. ЗША за 1 тыс. куб. м пры сусветных цэнах 80 дол. ЗША. За нафту таксама планавалася плаціць на ўзроўні сусветных цэн: калі ў 1994 г. Беларусь набывала нафту ў сярэднім па 75 дол. ЗША за тону, то ў 1995 г. збіралася плаціць 85-95 дол. ЗША. Але і пры гэтых цэнах, як адзначалася ў беларускай прэсе, атрымаваць у неабходнай колькасці нафту з Расіі будзе няпроста. Расія праводзіла курс на памяншэнне паставак нафты ў краіны СНД, а патрэбы Беларусі складалі 10 млн т з 30, якія Расія планавала пастаўляць у краіны СНД (Украіну і Казахстан). Пэўныя надзеі беларускі ўрад звязваў з атрыманнем нафты ад прыватных нафтавых кампаній, у прыватнасці ад «Слаўнафты», а таксама з распрацоўкай уласных нафтавых радовішчаў³.

У сувязі з праблемай паставак энерганосьбітаў, якая ўсё больш абвастралася, у Беларусі больш актыўна сталі шукаць альтэрнатыўныя крыніцы энергіі. І гэта была новая з'ява ў дзейнасці прэзідэнцкай каманды, паколькі ўрад В. Кебіча зусім не задумваўся над тым, ці патрэбныя Беларусі іншыя, акрамя расійскіх, крыніцы энергіі і сыравіны. Кіраўнік групы саветнікаў прэм'ер-міністра эканаміст І. Лемяшэўскі прызнаваў, што поўная залежнасць дзяржавы ад паставак энерганосьбітаў і сыравіны з адной краіны не дазваляе ўмацоўваць суверэннітэт дзяржавы. Ён прызнаў (упершыню на такім узроўні) канструктыўнай ідэю Балтыйска-Чарнаморскага нафтавага калектара (БЧНК). І. Лемяшэўскі падкрэсліў, што ні Захад, ні Расія не будуць

---

¹ Там жа.

² Звязда. 1994. 2 снеж.

³ Звязда. 1994. 23 лістап.

сідзейнічаць, а, больш таго, могуць процідзейнічаць альтэрнатыўным пастаўкам нафты ў Беларусь¹. Аднак «альтэрнатыўная» расійскай нафта для краіны не абяцала быць таннай. Нафта, атрыманая па бартэры з Ірана, была б даражэйшай за расійскую на 40 %. А кошт будаўніцтва БЧНК ацэньваўся ў 2-3 млрд дол².

Відавочна, імкненнем выцягнуць Беларусь са сферы ўплыву Расіі была прадэклавана прапанова дэпутатаў польскага сейма аб далучэнні Беларусі да Вышэградскай групы, якая была заснавана ў лістападзе 1994 г., падчас візіту ў Польшчу дэлегацыі беларускіх парламентарыяў. Характэрна, што гэта прапанова зыходзіла ад лідэра Вышэградскай чацвёркі і была зроблена ў вельмі спрыяльным для Беларусі кантэксце, каалі, напрыклад, Украіна і Літва самі прасіліся ў гэту групу. Польскія палітыкі падкрэслівалі, што сяброўства ў групе аблегчыла б вырашэнне нафтавай праблемы, паколькі, дзякуючы польскім нафтавым тэрміналам, Беларусь магла б набываць энерганосьбіты ў краінах Паўночнай Еўропы і Блізкага Усходу па тых жа сусветных цэнах, што прапаноўвала і Расія³.

Сярод комплексу дакументаў, якія беларускі ўрад планавалі падпісаць з Расіяй, быў дагавор аб мытным саюзе паміж дзвюма краінамі. Праект гэтага дагавора перадаў «Звяздзе» адзін з дэпутатаў Вярхоўнага Савета, пасля чаго газета змясціла крытычны каментарый. У прыватнасці, планавалася стварэнне наднацыянальнага органа, у якім больш за 90 % галасоў будзе належаць Расіі, бо ён будзе стварацца ў адпаведнасці з эканамічным патэнцыялам кожнага з дагаворных бакоў. З увядзеннем расійскіх мытных тарыфаў даволі нізкія ў параўнанні з суседзямі беларускія цэны будуць ліквідаваны. Штаб-кватэра органаў Мытнага саюза будзе размешчана ў Маскве. Умовай увядзення рэжыму вольнага гандлю з'яўляецца ўвядзенне ў сілу двухбаковых дагавораў па пытаннях свабоды транзіту і ўмовах захавання расійскіх ваенных аб'ектаў на тэрыторыі Беларусі. Выснова газеты была наступнай: падпісанне гэтага дагавора зводзіць на нішто эканамічны суверэнітэт Беларусі⁴.

У канцы лістапада А. Лукашэнка заявіў: мы ў двух кроках ад падпісання дагавора аб эканамічным саюзе з Расіяй і ў 20-30 пагадненнях да яго⁵.

---

¹ Звязда. 1994. 21 кастр.

² Звязда. 1994. 23 лістап.

³ Народная газета. 1994. 30 лістап.

⁴ Звязда. 1994. 1 снеж.

⁵ Народная газета. 1994. 30 лістап.

Развіццё беларуска-расійскіх адносін у другой палове 1994 г. (пасля выбараў прэзідэнта Рэспублікі Беларусь) засведчыла некалькі новых тэндэнцый:

1. Новае беларускае кіраўніцтва абвясціла курс апоры на ўласныя сілы, не разлічваючы на велізарную дапамогу з боку Расіі. Аднак эканамічныя магчымасці Беларусі тады не дазвалялі праводзіць такую незалежную палітыку.

2. Расійскае кіраўніцтва ў адносінах да Беларусі імкнулася перайсці на шлях цвярозага эканамічнага разліку і ўліку ўласных нацыянальна-дзяржаўных інтарэсаў. Здаецца, што надыйшоў канец ільготнаму рэжыму, які Масква прадстаўляла ўраду В. Кебіча ў 1992-1994 гг.

3. Пераход на сусветныя цэны ў гандлі нафтай з Расіяй аб'ектыўна вымушаў Мінск шукаць альтэрнатыўныя крыніцы энерганаосьбітаў. У гэтым плане інтарэсы Беларусі супадалі з інтарэсамі краін Цэнтральнай і Усходняй Еўропы: Украіны, Літвы, Латвіі. Польшча ўзмацняла сваю зацікаўленасць у беларускіх справах. Але, як паказалі наступныя падзеі, гэтыя тэндэнцыі (акрэсленыя пад пунктамі 1 і 3) не выйшлі за межы тэарэтычных пошукаў і не пераўтварыліся ў новыя кірункі знешняй і гандлёвай палітыкі Беларусі.

3. БЕЛАРУСКА-РАСІЙСКІЯ АДНОСІНЫ Ё КАНЦЫ 1994 — ПАЧАТКУ 1995 г.

Зазначаны перыяд (снежань 1994 — студзень 1995 г.), нягледзячы на свой кароткі час, аказаўся вызначальным у фарміраванні прынцыпова новых момантаў у беларуска-расійскіх адносінах на бліжэйшыя гады і сярэнетэрміновую перспектыву. Пасля момантаў нявызначанасці і некаторай напружанасці, якія ўзніклі ў выніку няўдалага завяршэння перагавораў па гандлёва-эканамічных і ваенных праблемах у лістападзе 1994 г., бакі вырашылі зняць прэтэнзіі адзін з аднаго і стаць на шлях канчатковага ўзгаднення і падпісання серыі важных дагавораў у паалітычнай, эканамічнай і ваеннай абласцях.

На пачатак снежня 1994 г. быў у асноўным узгоднены праект Дагавора аб сяброўстве, добрасуседстве і супрацоўніцтве. Не ўрэгуляваным заставаўся артыкул аб транзіце. Расійскі бок прапаноўваў фармулёўку, якая замацоўвала вольны транзіт людзей, грузаў і транспартных сродкаў па тэрыторыі абедзвюх краін без мытных пошлін, падаткаў, транзітных або іншых збораў. Беларускаму ўраду гэтая фармулёўка не падабалася, улічваючы патрабаванні апазіцыі аб неабходнасці выкарыстання выгаднага геаграфічнага становішча Беларусі. У рэшце рэшт вырашылі зняць артыкул аб транзіце з дагавора і ўвязаць яго з іншымі аспектамі эканамічных адносін.

У апошні момант Масква прапанавала падпісаць адначасова з дагаворам «Мемарандум аб пашырэнні і паглыбленні супрацоўніцтва», які б ахопліваў шэраг пэўных напрамкаў у эканамічнай і ваеннай сферах. У ім гаварылася, што Расія будзе мець магчымасць набыцця (у лік пагашэння даўгоў за энерганосьбіты) беларускай уласнасці, што захоўваецца выгадна для яе рэжым бясplatнага транзіту і бясplatнага знаходжання на беларускай тэрыторыі ваенных баз. З крытыкай ідэі падобнага мемарандума выступіў міністр замежных спраў Беларусі У. Сянько, які заявіў, што мемарандум абмяжоўвае абшар для манеўра, а галоўнае — носіць аднабаковы, выгадны для Расіі характар¹.

У ходзе працы над праектам дагавора, па прапанове беларускага боку, знялі тэрмін «транснацыянальныя кампаніі», але, па прапанове расіян, пакінулі тэрмін «фінансава-прамысловыя групы» (ФПГ). У артыкуле 18, дзе гаварылася аб правах рускіх і беларускіх нацыянальных меншасцяў на тэрыторыі абедзвюх краін на свабоднае развіццё і самабытнасць, расійскі бок прапаноўваў выкарыстаць тэ-

¹ Звязда. 1995. 5 студз.

рмін «рускамоўная меншасць». Беларусы адказалі, што ў іх краіне гэта не меншасць, а большасць, пасля чаго расіяне прынялі іх варыянт.

Расійскі бок пагадзіўся з прапановай уключыць у артыкул аб сумеснай барацьбе з рознымі відамі злачыннасці палажэнне аб барацьбе з кантрабандай ядзернымі матэрыяламі. Была прынята беларуская фармулёўка артыкула 4. Расіяне прапаноўвалі наступную рэдакцыю: «Дагаворныя бакі ўзгадняюць рэжым выезду іх грамадзян у трэція краіны, а таксама рэжым уезду, выезду і знаходжання грамадзян трэціх краін на іх тэрыторыі». Беларусы прапанавалі абмежавацца рэгламентацыяй для грамадзян трэціх краін. Што датычылася выезду грамадзян абедзвюх дзяржаў у трэція краіны, то тут павінна было дзейнічаць заканадаўства кожнай з дзяржаў.

У дадатак да дагавора было падрыхтава 26 пагадненняў, у тым ліку аб стварэнні мытнага саюзу, гандлёва-эканамічным супрацоўніцтве, адзіных прынцыпах падаткаабкладання прадукцыі ва ўзаемным гандлі, супрацоўніцтве ў галіне транспарту, узаемным прызнанні дзяржаўных ліцэнзій на ажыццяўленне будаўнічай дзейнасці, супрацоўніцтве ў галіне турызму, маладзёжнай палітыкі, консульская канвенцыя і інш. На пачатак 1995 г. паміж абедзвюма дзяржавамі ўжо было заключана каля 80 дагавораў¹.

3 студзеня 1995 г. пад старшынствам прэзідэнта А. Лукашэнкі адбылося пасяджэнне калегіі Кабінета міністраў, прысвечанае абмеркаванню праектаў дагавораў з Расіяй. Галоўная ўвага была ўдзелена праблеме атрымання таннай нафты і газу ўзамен уступак Мінска ў ваеннай сферы, транзіце і знешнім гандлі. Старшыня Нацбанка С. Багданкевіч настойліва раіў прэзідэнту жорстка ставіць перад расійскім бокам пытанне аб роўнавялікіх цэнах, падкрэсліваючы, што «мы страцім усякую выгаду, як толькі Расія прыойдзе на сусветныя цэны».

Міністр знешнеэканамічных сувязей М. Марыніч прапанаваў запісаць у пратакол «Аб узаемным рэжыме свабоднага гандлю без абмежаванняў і выключэнняў» фармулёўку аб аднолькавых цэнах для беларускіх і расійскіх спажыўцоў. Прэзідэнт пагадзіўся, адзначыўшы, што без аднолькавых цэн і аднолькавага доступу на рынкі адзін аднаго дагавор губляе сэнс.

Па разліках беларускіх спецыялістаў, выгада ад таннага энерганосьбітаў значна пераўзыходзіла магчымы прыбытак ад аплаты за транзіт і арэнду зямлі пад ваенныя аб'екты. Адносна апошніх (радыёлакацыйнай станцыі папярэджання аб ракетным нападзе ў Ганцавічах і цэнтра сувязі Балтыйскага флоту ў Вілейцы) Расія нас-

---

¹ Там жа.

тойвала, каб Беларусь не брала грошай за іх размяшчэнне на сваёй тэрыторыі на працягу 25 гадоў. У. Сянько назваў гэтыя патрабаванні абсалютна непрымальнымі і выказаўся за тое, каб знаходжанне ваенных баз было рэгламентавана дагаворам арэнды і на значна карацейшы тэрмін, чым быў бы ўвязаны з тэрмінам атрымання Беларуссю энерганосьбітаў па льготных цэнах. Вынікі абмеркавання паказалі, што кошт таннай нафты для Беларусі — гэта бясплатны транзіт і бясплатнае размяшчэнне ваенных аб'ектаў Расіі.

Пры разглядзе праекта дагавора аб мытным саюзе кіраўнік адміністрацыі прэзідэнта А. Сініцын звярнуў увагу на дыскрымінацыйную норму аб тым, што знешнеэканамічныя сувязі з трэцімі краінамі аддадзеныя на водкуп Маскве. Старшыня Мытнага камітэта П. Краўчанка апраўдваўся: такую ўмову паставіла Міністэрства знешнеэканамічных сувязей РФ, на што А. Лукашэнка заўважыў, што ў першую чаргу трэба слухаць сваё Міністэрства знешнеэканамічных сувязей. М. Марыніч прапанаваў змяніць фармулёўку на больш прымальную: адносіны з трэцімі краінамі павінны будавацца на аснове ўзаемных кансультацый зацікаўленых бакоў.

А. Лукашэнка неаднаразова падкрэсліваў, што аднабаковых саступак з беларускага боку быць не можа і што ён як прэзідэнт не пойдзе на падпісанне дагавора, які стаў бы ганьбай і для яго як кіраўніка дзяржавы, і для наступных пакаленняў грамадзян Беларусі.

Карэспандэнт газеты «Звязда», каменціруючы вынікі пасяджэння калегіі Кабінета міністраў, на якое былі дапушчаны журналісты, зрабіў выснову, што беларускім палітыкам не хапае вопыту падрыхтоўкі такога роду дагавораў, у той час як у Маскве над імі працуюць вопытныя прафесіяналы, майстры дыпламатычных перагавораў¹.

6 студзеня 1995 г. у Мінску беларускі прэм'ер М. Чыгір і віцэ-прэм'ер РФ А. Бальшакоў падпісалі пакет з 8 дакументаў аб паглыбленні двухбаковага супрацоўніцтва ў палітычнай, ваеннай і эканамічнай абласцях. Найбольш важным з іх з'яўляўся Дагавор аб мытным саюзе, у адпаведнасці з якім таваравытворцы дзвюх краін маглі без пошлін і па ўнутраных цэнах гандляваць адзін з адным. Ліквідацыя мытных пошлін павышала канкурэнтаздольнасць беларускіх і расійскіх тавараў на рынках адзін аднаго. Дагавор аб мытным саюзе пачаў дзейнічаць з 1 студзеня 1995 г. і быў падмацаваны пратаколам аб увядзенні рэжыму свабоднага гандлю без выключэнняў і абмежаванняў.

---

¹ Там жа.

Быў падпісаны таксама Дагавор аб асноўных прынцыпах гандлёва-эканамічнага супрацоўніцтва ў 1995 г., у адпаведнасці з якім збліжэнне эканомік дзвюх краін ажыццяўлялася б пры захаванні ўласных грашовых сістэм і ўмацаванні суверэнітэту. У пакет увайшлі дагаворы аб асноўных прынцыпах стварэння ФПГ (прадугледжвалася стварэнне 6 ФПГ), негандлёвых плацэжах і мерах па забеспячэнні ўзаемнай канвертацыі і стабілізацыі беларускага і расійскага рубля. Быў падпісаны таксама дагавор аб парадку завяршэння будаўніцтва, выкарыстанні і ўтрыманні радыёлакацыйнай станцыі ў Ганцавічах (каля Баранавіч) і аб парадку выкарыстання і ўтрымання цэнтра сувязі ў Вілейцы.

Заклучным дакументам пакета стаў Мемарандум аб пашырэнні і паглыбленні супрацоўніцтва паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй. У перагаворах з А. Бальшаковым удзельнічаў А. Лукашэнка, які атрымаў напярэдадні пасланне прэзідэнта Расіі, у якім той вітаў паглыбленне інтэграцыйных сувязей¹.

Праз тыдзень пасля заключэння пакета мінскіх дамоўленасцей у Маскве быў падпісаны міжурадавы Дагавор аб асноўных прынцыпах гандлёва-эканамічнага супрацоўніцтва ў 1995 г. Ён прадугледжваў атрыманне Беларуссю 10 млн т нафты па расійскіх цэнах і дадаткова 4 млн т па клірыngu. У 1995 г. Беларусь планавала закупіць у Расіі 14 млрд куб. м газу.

Каменціруючы дагаворы аб пастаўках расійскіх энерганосьбітаў на 1995 г., віцэ-прэм'ер Рэспублікі Беларусь У. Кокараў гаварыў, што яны прадугледжваюць утрыманне ад сусветнага кошту на нафту мытнай пошліны: гэта значыць Расія здымае для Беларусі 23 экю за барэль. Спасылаючыся на разлікі спецыялістаў, ён адзначаў, што дзеянне гэтай нормы ў пакеце з дамоўленасцямі аб расійскіх ваенных базах і транзіце выгадна для Беларусі².

Паводле распараджэння А. Лукашэнкі, колькасць кампаній, якія пастаўлялі нафту ў краіну ў 1995 г., была скарачана са 150 да 4. Гэтыя чатыры кампаніі (Роснафта, Слаўнафта, Беларуснафта і Лук-ойл) павінны былі працаваць па лініі міжурадавых дагавораў. З астатніх на рынак маглі быць дапушчаны тыя, якія зарэкамендавалі сябе надзейнымі партнёрамі і мелі прамы доступ да расійскай сыравіны³.

Пры абмеркаванні ў Вярхоўным Савеце Рэспублікі Беларусь бюджэту на 1995 г. прадстаўнікі апазіцыі ўзнялі пытанне аб увядзенню падатку на транзіт праз беларускую тэрыторыю. Дэпутат ад Белару-

---

¹ Народная газета. 1995. 10 студз.

² Звязда; Народная газета. 1995. 25 студз.

³ Звязда. 1995. 25 студз.

скай сацыял-дэмакратычнай грамады У. Малашка прывёў наступны аргумент. Расія ў выпадку ўвядзення Беларуссю мытнай пошліны не зможа выкарыстаць у якасці меры ў адказ сваю пошліну, бо ў такім разе яна не зможа прадаць на Захадзе свае 60 млн т нафты, без чаго расійская эканоміка не вытрымае. У любым выпадку на мяжы Беларусі і Расіі нафта павінна каштаваць максімальна 70 дол., на 20 дол. менш за сусветныя цэны, па якіх яна паступае ў Германію. Тое ж самае і па газе: калі ў Еўропе ён каштуе 80 дол. за 1 тыс. куб. м, то ў Беларусі павінен каштаваць пры выліку мытнай пошліны 60 дол.¹.

Адказваючы У. Манашку і іншым дэпутатам, віцэ-прэм'ер У. Кокараў заўважыў: увядзеннем транзітнага тарыфу мы атрымаем 250 млн дол., але страцім 550 млн дол., якія нам гарантаваныя ад перакачкі расійскіх энерганосьбітаў і адмовы Расіі ад пошлін у гандлі з Беларуссю. Ён таксама сказаў, што ўрад шукае іншыя крыніцы атрымання нафты і газу і з гэтай мэтай пачаў праводзіць экспертызу Балтыйска-Чарнаморскага нафтавага калектара (БЧНК) з тым, каб або прыняць гэтую ідэю, або канчаткова адмовіцца ад яе як утапічнай².

Актывізацыя намаганняў прэзідэнта і ўрада, накіраваных на інтэграцыю з Расіяй, сустрэла рэзкую крытыку з боку БНФ і іншых нацыянальна-дэмакратычных сіл. На пасяджэнні сойма БНФ 10 снежня 1994 г. З. Пазняк адзначыў, што з боку расійскіх імперскіх колаў працягваецца палітыка ізаляцыі Беларусі, якая абапіраецца на штучна створаную залежнасць ад расійскіх нафты і газу. БНФ прапаноўваў стварэнне БЧНК, закуп нафты ў краінах Блізкага Усходу і дастаўку яе праз Чорнае мора турэцкімі танкерамі. Такім шляхам ужо пайшла Украіна. Каб яе шляхам не рушыла Беларусь, расійскія спецслужбы, дзейнічаючы праз сваіх уплывовых людзей у беларускай контрразведцы, прыдумалі «турэцкіх шпіёнаў» з яўнай мэтай пагаршэння беларуска-турэцкіх адносін. Па меркаванні З. Пазняка, з той жа мэтай прадпрымаюцца спробы ўнесці напружанасць у адносіны з Польшчай, якая з'яўляецца дарогай на Захад. Намеснік старшыні БНФ Ю. Хадыка лічыў, што пасля Белавежскіх дагавораў адносіны з Расіяй увесць час развіваліся не на карысць Беларусі. Асабліва небяспека заключаецца ў тым, што Беларусь ізноў жадаюць зрабіць плацдармам для абароны Масквы³.

Цэнявы кабінет БНФ рэзка адмоўна выказаўся адносна падпісаных 6 студзеня 1995 г. дагавораў з Расіяй, падкрэсліўшы, што яны вядуць «да ліквідацыі незалежнасці дзяржавы, поўнай галечы бела-

¹ Народная газета. 1995. 12 студз.

² Звязда. 1994. 31 студз.

³ Свабода. 1994. 13-19 снеж.

рускага народа, велізарным стратам... і знішчэнню нацыянальнага, матэрыяльнага і культурнага багацця». Члены ценявога кабінета падрыхтавалі 6 заключэнняў па падпісаных у Мінску дамоўленасцях, аналіз якіх паказвае, што яны «накіраваныя на захоп уласнасці Рэспублікі Беларусь ...» Па словах З. Пазняка, гэтыя дакументы даказваюць, што «ў Расіі склалася мафіозна-бюракратычная краіна з антыдэмакратычным рэжымам, дзе парушаюцца правы чалавека і адсутнічае элементарнае паняцце аб нармальным рынку. Гэта мафіозна-бюракратычны рынак. У выніку падпісання гэтых дагавораў мы назіраем змову расійскіх бюракратычных імперскіх колаў і беларускай бюракратыі, якая супрацоўнічае з гэтымі расійскімі структурамі». Ён адзначаў, што гэтыя дакументы не меў права падпісваць прэм'ер-міністр М. Чыгір, нягледзячы на тое, што прэзідэнт перадаў яму свае паўнамоцтвы. Апазіцыя расцаніла падпісаныя дагаворы як парушэнне Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, як акт, які супярэчыць яе нацыянальным інтарэсам і «ўтрымлівае ў сабе элементы нацыянальнай здрады». На яе думку, палітычная сутнасць дагавораў — гэта пачатак павароту, накіраванага спачатку на знішчэнне эканамічнага, а потым і палітычнага суверэнітэту Беларусі¹.

Па словах члена ценявога кабінета БНФ А. Станкевіча, Дагавор аб асноўных прынцыпах стварэння ФПГ супярэчыў закону Рэспублікі Беларусь аб прыватызацыі, які прадугледжвае бясплатную прыватызацыю беларускімі грамадзянамі 50 % уласнасці рэспублікі. Прадпрыемствы, якія ўвайшлі ў ФПГ (а гэта самыя эфектыўныя і перадавыя вытворчасці аўтамабіляў, электронікі, машынабудаванне, нафта і газаправоды), будуць выключаныя з працэсу прыватызацыі. Дагавор аб ФПГ прадугледжвае інкарпарацыю беларускай прамысловасці ў расійскую эканоміку шляхам трэставага кіравання, калі ФПГ будзе мець галоўнае прадпрыемства на тэрыторыі Расіі, працаваць па законах Расіі і плаціць падаткі ў расійскі бюджэт.

Старшыня ценявога кабінета І. Заблоцкі назваў дагавор «дагаворам удава і труса», а астатнія дамоўленасці — «нераўнапраўнымі дагаворамі, бо яны пазбаўляюць Беларусь яе галоўнага рэсурсу — выгаднага геаграфічнага становішча». В. Голубеў адзначаў, што нейтральная дзяржава не павінна мець на сваёй тэрыторыі ваенных баз чужых краін, а ўцягванне Рэспублікі Беларусь у сістэму калектыўнай бяспекі СНД пагражае Таджыкістанам і Чачнёй².

---

¹ Звязда. 1995. 27 студз.

² Там жа.

Па ініцыятыве дэпутатаў апазіцыі Прэзідыум Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь паставіў пытанне аб неабходнасці ратыфікацыі трох з 8 падпісаных дагавораў: аб мытным саюзе, стварэнні ФПГ і міжбанкаўскага дагавора, аднак яшчэ раней М. Чыгір заявіў, што ўсе гэтыя дагаворы не падлягаюць ратыфікацыі. Дэпутаты апазіцыі таксама рыхтавалі праект пастановы аб мінскіх дагаворах на сесію Вярхоўнага Савета, на якой таксама меркавалася разгледзець вынікі перагавораў беларускага кіраўніцтва з расійскім віцэ-прэм'ерам А. Бальшаковым і міністрам замежных спраў РФ А. Козыравым.

Да намаганняў урада РФ па інтэнсіфікацыі перагаворнага працэсу з Беларуссю падключылася Дзяржаўная Дума, якая ў снежні 1994 г. па ініцыятыве двух дэпутатаў ад АДПР прыняла рашэнне аб правядзенні ў сакавіку 1995 г. сумеснага пасяджэння з Вярхоўным Саветам Рэспублікі Беларусь на прадмет аб'яднання дзвюх краін. Было прадугледжана стварэнне расійска-беларускай міжпарламенцкай камісіі, а Б. Ельцыну і В. Чарнамырдзін прапанавана паскорыць перагаворы з Беларуссю на прадмет аб'яднання. Беларускі парламент ніяк не адрэагаваў на гэтую ініцыятыву, у адпаведнасці з якой парламентарыям Рэспублікі Беларусь прапановалася стаць дэпутатамі мясцовага савета. Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь М. Грыб даў зразумець, што гэта прапанова супярэчыць беларускай Канстытуцыі. Прэзідэнт А. Лукашэнка сказаў, што аб'яднанне дзвюх дзяржаў на сучасным этапе нерэальна, аднак ён дадатна паставіўся да ідэі сумеснага пасяджэння двух парламентаў.

У адказ на прапанову Дзярждумы група дэпутатаў Пінскага гарсавета Брэсцкай вобласці прыняла зварот да Дзярждумы, які заканчваўся словамі: «Мы раім Вам накіраваць свае намаганні на як мага скарачэнне спынення агрэсіі ў Чачні, як гэта робіць дэпутат вашай думы Сяргей Кавалёў, а не займацца стварэннем новай імперыі. І жадаем Расіі стаць дэмакратычнай дзяржавай, у якой з Беларуссю будуць раўнапраўныя, узаемавыгадныя адносіны»¹.

Беларускія аглядальнікі, каменціруючы прапанову Дзярждумы, звязвалі яе з падзеямі ў Чачне, каменціруючы, што на фоне апаленых трупаў 18-гадовых рускіх хлопчыкаў і гора тысяч рускіх жанчын прывабнасць аб'яднання з Расіяй губляецца нават для тых беларускіх грамадзян, якія яшчэ зусім нядаўна не ўяўлялі адасобленага, без «старэйшага брата», існавання Беларусі².

---

¹ Народная газета. 1995. 24 студз.

² Звязда. 1995. 17 студз.

23-24 студзеня 1995 г. у Мінску з першым афіцыйным візітам знаходзіўся міністр замежных спраў РФ А. Козыраў. Мэту свайго візіту ён бачыў у тым, каб надаць новы імпульс дагаворам, падпісаным у пачатку студзеня, і падрыхтаваць глебу для візіту ў Мінск прэзідэнта Б. Ельцына. Ён выразіў спадзяванне, што ў бліжэйшы час атрымаецца вырашыць пытанне аб сумеснай ахове знешніх межаў пры адкрытасці беларуска-расійскай мяжы, выказаў жаданне больш цеснага супрацоўніцтва ў знешнепалітычнай сферы.

А. Козыраў меў сустрэчы і перагаворы з А. Лукашэнкам, М. Грыбам, М. Чыгіром, І. Каратчэняй, У. Сянько. Міністры замежных спраў дзвюх краін парафіравалі Дагавор аб сяброўстве, добрасуседстве і супрацоўніцтве. А. Козыраў заявіў: «Дакумент падводзіць рысу пад усімі сумненнямі адносна прыярытэтнасці нашых двухбаковых адносін». У адпаведнасці з ім дзве незалежныя, суверэнныя, суседнія і брацкія дзяржавы заявілі аб намеры будаваць адносіны на трывалай базе ў адпаведнасці са статутнымі дакументамі АБСЕ, як гэта і павінны рабіць суверэнныя дзяржавы ў Еўропе, і ў той жа час падтрымліваць і ўмацоўваць адна адну.

Міністры падпісалі пратакол аб супрацоўніцтве паміж міністэрствамі замежных спраў і консульскую канвенцыю. На прэс-канферэнцыі яны адзначылі, што пачынаецца новы паварот да шырокай інтэграцыі Расіі і Беларусі. Разам з тым У. Сянько падкрэсліў, што ёсць дзве рэчы — суверэннітэт Рэспублікі Беларусь і яе нацыянальныя інтарэсы, якія ні ў якім разе не павінны ігнаравацца¹.

Падчас сустрэчы А. Козырава з М. Грыбам расійскі міністр прызнаў магчымым падзяліцца пэўнай часткай расійскай замежнай уласнасці. А. Козыраў меў сустрэчу з прадстаўнікамі беларускай інтэлігенцыі. Яму было задазена нямала вострых пытанняў: аб лёсе культурных беларускіх каштоўнасцей, вывезеных некалі ў Маскву і пакінутых там пасля распаду СССР, аб тым, што расійскія тэлебачанне і газеты часта здэкліва выказваюцца аб беларускай дзяржаўнасці, мове, сімваліцы. Вядомы беларускі пісьменнік Н. Гілевіч сказаў, што нашы адносіны — гэта не такое простае пытанне. «Мае назіранні паказваюць, што вельмі цяжка разумеюць наглыя рускія браты нашу боль, гэта вельмі небяспечна — недаацэньваць тое, якія дрэнныя традыцыі вісяць над намі». Былі і такія заявы, што беларусы маюць супольныя гістарычныя карані не толькі з Расіяй, але і з брацкімі народамі Літвы, Украіны, Польшчы. Прадстаўнікі інтэлігенцыі падкрэслівалі, што беларусы адрозніваюцца ад рускіх сваёй ментальнасцю,

---

¹ Звязда. 1995. 25 студз.

адсутнасцю вялікадзяржаўных пачуццяў. Настаў час перастаць гаварыць аб рускіх і беларусах у катэгорыях братоў і сяцёр, ёсць іншае добрае паняцце — суседзі¹.

Візіт А. Козырава супаў па часе са знаходжаннем у Мінску некалькіх расійскіх парламентарыяў, у тым ліку старшыні камітэта Дзярждумы па справах СНД і сувязям з суайчыннікамі К. Затуліна, які з'яўляўся адным з самых актыўных прыхільнікаў сумеснага пасяджэння парламентаў дзвюх краін, як і ў цэлым усебаковай міждзяржаўнай інтэграцыі Расіі і Беларусі. Ён распаўсюдзіў сярод беларускіх журналістаў заяву, у якой гаварылася, што «сапраўдны прарыў Расіі ў справе інтэграцыі магчымы толькі на беларускім фронце». Адзначыўшы немагчымасць выжывання ў доўгатэрміновай перспектыве Расіі і Беларусі без Украіны і Казахстана і намер Казахстана ў бліжэйшы час далучыцца да восі Мінск — Масква, К. Затулін у той жа час на першае месца ў шкале прыярытэтаў расійскай палітыкі паставіў рэалізацыю дамоўленасцей з Беларуссю. Што ж датычыцца Украіны, то і яна, паводле яго слоў, з часам па заслугах ацэніць перавагі асаблівых адносін з суседнімі Расіяй і Беларуссю.

Беларускія сродкі масавай інфармацыі без захаплення каменціравалі геапалітычныя разважанні расійскага парламентарыя. У прыватнасці, «Народная газета» і «Звязда» заўважалі, што чачэнскі фронт можа толькі пасадзейнічаць прарыву Расіі на беларускім фронце, і што Украіна не спяшаецца далучацца да падобных няпэўных ідэй².

Не паспелі А. Козыраў і К. Затулін вярнуцца ў Маскву, як 26 студзеня 1995 г. Дзярждума правяла слуханні аб расійска-беларускім супрацоўніцтве. У іх удзельнічала група, а не дэлегацыя беларускага парламента, бо Вярхоўны Савет не надзяліў яе адпаведнымі паўнамоцтвамі, на чале з першым намеснікам Старшыні Вярхоўнага Савета У. Кузняцовым. Паводле інфармацыі беларускіх карэспандэнтаў, выступленні многіх прадстаўнікоў расійскіх міністэрстваў і ведамстваў адрозніваліся самакрытычнасцю. Была бачна адсутнасць каардынацыі паміж асноўнымі расійскімі міністэрствамі і ведамствамі, якія займаюцца адносінамі з Беларуссю. «Цяперашняя актыўнасць расійскіх чыноўнікаў, — адзначаў карэспандэнт "Народнай газеты" ў рэпартажы з Масквы, — выклікана разуменнем бесперспектыўнасці напышлівых адносін да малодшага партнёра, які поўнасцю залежыць ад расійскіх паставак». Расійскія парламентарыі крытыкавалі прад-

---

¹ Там жа.

² Там жа; Народная газета. 1995. 25-26 студз.

стаўнікоў фінансава-прамысловых ведамств за тое, што яны занятыя толькі выбіваннем даўгоў, а не наладжваннем сувязей¹.

К. Затулін паведаміў беларускім дэпутатам, што 27 студзеня Дзярждума павінна прыняць дакумент аб выдзяленні доўгачаканага крэдыту Беларусі ў памеры 150 млрд расійскіх рублёў. Трэба адзначыць, што яшчэ ў маі 1994 г. Б. Ельцын даў згоду на выдзяленне Беларусі крэдыту ў 200 млрд руб., але гэтых грошай яна не атрымала².

В. Кузняцоў у выступленні ў Дзярждуме выказаўся супраць дэнансацыі Белавежскіх дагавораў і стварэння наднацыянальнага органа па збліжэнні дзвюх краін. Усімі членамі беларускай групы былі з ухвалай сустрэтыя словы К. Затуліна: «Мы будзем уціскаць выканаўчую ўладу за шантаж у адносінах да Беларусі». Член групы, каардынатар апазіцыі БНФ С. Наумчык, выступаючы ў Думе, падкрэсліваў неабходнасць весці перагаворы на раўнапраўных умовах. Ён давёў да ведама расійскіх дэпутатаў, што апазіцыя БНФ будзе імкнуцца да дэнансацыі Дагавора аб калектывнай бяспецы СНД. Лідэр фракцыі «Беларусь» (якая знаходзілася на процілеглым ад БНФ флангу) Г. Казлоў на прэс-канферэнцыі па вяртанні з Масквы нагадаў, што дагавор паміж Расіяй і Беларуссю 1990 г. быў нават больш сяброўскім, чым цяперашні, які не перашкодзіў Расіі без кансультацый у Беларусі ўвесці ўласную валюту. Вельмі характэрным уяўлялася наступнае выказванне гэтага прыхільніка інтэграцыі з Расіяй: «Я лічу, што пасля Чачні Расія разыгрывае беларускую карту, але гэтая казырная карта краплёная»³.

Прарыў Расіі на беларускім фронце з'яўляўся скаардынаванай акцыяй у кантэксце аналагічных дзеянняў Масквы адносна двух іншых стратэгічных партнёраў Расіі ў блізкім замежжы — Украіны і Казахстана. У выніку працоўнага візіту прэзідэнта Украіны Л. Кучмы ў Маскву і яго сустрэчы з Б. Ельцыным у канцы студзеня была дасягнута прынцыповая дамоўленасць аб падпісант ў бліжэйшы час двух дзесяткаў дагавораў у галіне ваенна-тэхнічнага і эканамічнага супрацоўніцтва Украіны і Расіі. 20 студзеня ў выніку сустрэчы ў Маскве прэзідэнтаў і прэм'ер-міністраў Расіі і Казахстана былі падпісаныя 17 дагавораў, шэраг якіх мелі аналагічны з беларуска-расійскія дамоўленасцямі характар: аб мытным саюзе, адзіным парадку рэгламентавання знешнеэканамічнай дзейнасці, мерах па ўзаемнай канвертацыі і стабілізацыі курсаў расійскага рубля і казахстанскага тэнге, увядзенні рэжыму свабоднага гандлю без

---

¹ Народная газета. 1995. 27 студз.

² Звязда. 1995. 28 студз.

³ Народная газета. 1995. 28-30 студз.

абмежаваньняў. Заключным акордам студзенскага рыўка да інтэграцыі стала заключэньне 29 студзеня 1995 г. у Маскве Мытнага саюза паміж Расіяй, Казахстанам і Беларуссю.

Рубеж 1994-1995 гг. высветліў некалькі новых прынцыпова важных момантаў у развіцці беларуска-расійскіх адносін.

1. Расія, зведаўшы ў апошнія месяцы адчувальныя няўдачы ў адносінах з Захадам, мабыць змірыўшыся з пашырэннем НАТА на ўсход, зрабіла стаўку ў сваёй знешняй палітыцы на блізкае замежжа, збіранне вакол сябе ключавых дзяржаў СНД. Пры гэтым Беларусь у сілу шэрага вядомых прычын стала першым вопытам ужывання новых стратэгічных падыходаў Расіі.

2. Падрыхтоўка і сам працэс заключэння беларуска-расійскіх дагавораў паказвае, хто дыктуе правілы ў двухбаковых адносінах. Новае беларускае кіраўніцтва было вымушана прыносіць у ахвяру перспектывам умацавання дзяржаўнасці кан'юнктурныя выгады ва ўмовах вялікай залежнасці ад расійскіх энерганосьбітаў.

3. У беларускім грамадстве крытыка дагавораў і пагадненняў з Расіяй з боку апазіцыі БНФ і іншых нацыянальна-дэмакратычных сіл не сустрэла шырокага рэзанансу. Беларускі народ, 60 % якога жылі за мяжой беднаты, быў гатовы пайсці куды заўгодна, абы палепшыць сваё жыццё. А нацыянальная ідэя і каштоўнасці незалежнасці не сталі аб'яднаўчай сілай перад пагрозай знешніх выклікаў.

4. БЕЛАРУСКА-РАСІЙСКІЯ АДНОСІНЫ Ё 1995 г.

Інтэнсіфікацыя беларуска-расійскіх адносін у пачатку 1995 г. завяршылася падпісаннем 21 лютага Дагавора аб сяброўстве, добрасуседстве і супрацоўніцтве паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй і серыяй іншых важных двухбаковых дамоўленасцей, заключаных у выніку візіту ў Мінск прэзідэнта РФ Б. Ельцына, у прыватнасці Дагавора аб сумесных намаганнях у ахове дзяржаўнай мяжы Рэспублікі Беларусь і Дагавора аб адзінстве ў кіраўніцтве мытнымі службамі.

Праблему запазычанасці Беларусі за расійскія энерганосьбіты вырашылі на кампенсацыйнай аснове: расійскія прадпрыемствы, першым чынам «Газпрам», атрымалі права на ўдзел у акцыяніраванні беларускіх прадпрыемстваў. Паводле Дагавора аб сумесных намаганнях у ахове дзяржаўнай мяжы Рэспублікі Беларусь Расія пераносіла свае межы на 6 і 5 км на захад ад расійска-беларускай мяжы, на межы Беларусі з Літвой, Латвіяй і Польшчай. Расія стварыла аператыўную групу пагранвойск, а Беларусь — групу сваіх прадстаўнікоў пры Галоўным упраўленні пагранвойск РФ, каб адстойваць свае інтарэсы на заходніх межах будучай саюзнай дзяржавы. Менавіта так пракаменціраваў дагавор камандуючы пагранвойскамі РФ А. Мікалаеў, які быў у складзе афіцыйнай расійскай дэлегацыі¹. Фактычна гэта азначала, што ні расіяне, ні беларусы нічога не сказалі аб рэжыме мяжы Рэспублікі Беларусь з Украінай, якая не лічыцца знешняй мяжой СНД. Гэтае далікатнае пытанне засталася не ўрэгуляваным.

Паводле Дагавора аб супрацоўніцтве ў ваеннай вобласці Расія атрымала права размяшчэння сваёй дальняй авіяцыі на аэрадроме ў Баранавічах. Дагавор аб матэрыяльна-тэхнічным абслугоўванні войскаў дзвюх краін прадугледжваў увядзенне дзяржпрыёмкі на прадпрыемствах Расійскай Федэрацыі і Рэспублікі Беларусь. Абмяркоўвалася пытанне аб стварэнні адзінай сістэмы супрацьпаветранай абароны.

Прэзідэнт А. Лукашэнка, ацэньваючы вынікі візіту Б. Ельцына, не стаў хаваць сваіх далейшых планаў у адносінах да Расіі. Ён сказаў: «Канцэптuallyна я бачу, што збліжэнне ў эканоміцы абавязкова выведзе нас і на палітычную інтэграцыю з Расіяй»².

Першым наступствам візіту Б. Ельцына стала рашэнне Дзярждумы РФ ад 24 лютага 1995 г. аб прадстаўленні Рэспубліцы Беларусь

¹ Известия. 1995. 23 февр.

² Народная газета. 1995. 24 лют.

буйнага фінансавага крэдыту. Памеры крэдыту ў беларускім друку не паведамляліся, аднак, па інфармацыі польскай «Газеты выборчай», Б. Ельцын абяцаў Беларусі доўгатэрміновы крэдыт у 150 млрд рас. руб¹.

Апазіцыя БНФ у Вярхоўным Савеце выступіла супраць заключаных з Расіяй дамоўленасцей, паказваючы іх скіраванасць на дасягненне аднабаковых пераваг Расіі над Беларуссю і паступовую інкарпарацыю Беларусі ў склад РФ. У прыватнасці, яна лічыла, што Дагавор аб адзінстве кіравання мытнай службай ставіць крыж на раўнапраўі бакоў, бо ясна прадугледжвае дамінаванне як чыноўнікаў, так і заканадаўства Расіі ў мытнай справе. У Дагаворы аб ахове дзяржаўных межаў Рэспублікі Беларусь была вызначана беларуская мяжа толькі з Латвіяй, Літвой і Польшчай. Што сведчыла аб ігнараванні дзяржаўных інтарэсаў Беларусі, бо пакідала па-за ўвагай межы Беларусі з Расіяй і Украінай. «Дзяржаўная мяжа павінна існаваць, розным можа быць прапускны рэжым», — заявіў прэм'ер ценявога кабінета В. Заблоцкі. Па яго словах, дагаворы з Расіяй ліквідавалі ў яе інтарэсах адну з галоўных рэсурсавых крыніц Беларусі — выгаднае геапалітычнае становішча².

Апазіцыя пачала акцыю па зборы подпісаў за дэнансацыю Беларуссю Дагавора аб калектыўнай бяспецы СНД, прызнанні несапраўднымі дагавораў Рэспублікі Беларусь з Расійскай Федэрацыяй ад 6 студзеня 1995 г., поўны вывад з беларускай тэрыторыі расійскіх войск. Аднак акцыя не знайшла падтрымкі ў масах і была спынена. Не падтрымаў яе і Старшыня Вярхоўнага Савета М. Грыб³.

Візіт Б. Ельцына ў Мінск выклікаў занепакоенасць у суседняй Польшчы, аб чым сведчылі такія загаловкі польскага друку, як, напрыклад, «Беларускі фронт ля варот». Асаблівых падазрэнні ў Польшчы выклікаў Дагавор аб сумесных намаганнях па ахове дзяржаўных межаў Рэспублікі Беларусь. Агенцтва ПАП паведамляла, што галоўнай мэтай перагавораў былі ваенныя пытанні. Паміж расійскімі і беларускімі генераламі вяліся перагаворы, аб змесце якіх нічога не паведамлялася. Абмяркоўваліся пытанні стварэння сумесных узброеных сіл і вытворчасці ваеннай прадукцыі⁴.

Газета «Свабода» атрымала па сваіх каналах праект дагавора аб стварэнні аб'яднаных групавак войск у інтарэсах калектыўнай (рэгіянальнай) бяспекі. Яна паведамляла, што, па сутнасці, дагавор ператварае беларускае войска ў частку ўзброеных сіл РФ. Праект

---

¹ Свабода. 1995. 1 марта.

² Звезда. 25 лютага 1995.

³ Народная газета. 1995. 18-20 лют.

⁴ Свабода. 1995. 1 марта.

прадугледжваў, у прыватнасці, «сумеснае выкарыстанне аб'яднаных сіл у мірны час і ў пагражаючы перыяд», «стварэнне аб'яднанай сістэмы супрацьпаветранай абароны з цэнтралізаваным кіраваннем»¹.

12 красавіка Вярхоўны Савет, завяршаючы сваю працу, ратыфікаваў серыю беларуска-расійскіх дагавораў, у тым ліку Дагавор аб сяброўстве, добрасуседстве і супрацоўніцтве, Дагавор аб сумесных намаганнях па ахове дзяржаўных межаў Рэспублікі Беларусь, Дагавор аб адзінстве кіравання мытнымі службаў, Дагавор аб мытным саюзе, які быў падпісаны 6 студзеня 1995 г.

Першы этап падрыхтоўкі мытнага саюза дзвюх краін завяршыўся 6 мая 1995 г. Ён прадугледжваў уніфікацыю не толькі мытных пошлін, але і акцызных збораў і падаткаў. Рээкспарт тавараў дазваляўся са згоды краіны, у якой яны выраблены. Гэта ставіла перашкоды рээкспарту расійскай нафты з тэрыторыі Беларусі. Беларусь вырашыла з-за фінансавых цяжкасцей не адкрываць свайго прадстаўніцтва пры расійскім Мытным камітэце, хоць гэта і прадугледжвалася дагаворам ад 21 лютага 1995 г. У той жа час прадстаўнік расійскай мытні заняў пасаду першага намесніка старшыні Мытнага камітэта Рэспублікі Беларусь.

Прэзідэнт А. Лукашэнка на сустрэчы з афіцэрамі Пухавіцкага гарнізона 17 лютага заявіў, што ён пайшоў на дамоўленасці з узброенымі сіламі Расіі пры ўмове, што ні адзін беларускі салдат не будзе накіраваны ў гарачую кропку. Супрацоўніцтва з Расіяй у ваеннай вобласці носіць стратэгічны характар. Да таго ж ваенныя заказы Расіі не даюць спыніцца беларускім ваенным прадпрыемствам. Ваеннае супрацоўніцтва з Расіяй прэзідэнт разглядаў як адказ на імкненне Польшчы, Літвы і Латвіі далучыцца да НАТА. Па яго словах, Беларусь гэта вельмі насцярожвае, паколькі яе кіраўніцтва не жадае, каб узброеныя сілы гэтага блока знаходзіліся каля межаў Рэспублікі Беларусь².

12 мая падчас знаходжання ў Мінску віцэ-прэм'ера РФ А. Балыпакова былі падведзены вынікі першага этапу фарміравання мытнага саюза паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй. Прадугледжвалася адмена на другім этапе тарыфных і колькасных абмежаванняў ва ўзаемным гандлі. Дасягнута поўная адпаведнасць гандлёвых рэжымаў дзвюх краін адносна трэціх. Вызначаны агульны парадак сумеснага вядзення мытнай статystыкі знешняга гандлю. Адмяняўся агульны кантроль на чыгуначных і авіяпасажырскіх

---

¹ Свабода. 1995. 22 марта.

² Звязда. 1995. 21 лют.

шляхах зносін паміж дзвюма краінамі. А. Лукашэнка заявіў, што на другім этапе прадугледжваецца заключэнне плацежнага і валютнага саюза паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй¹.

Вынікі майскага рэферэндуму ў Беларусі выклікалі шырокі розгалас і энтузіязм у Расіі. 24 мая Дзярждума ратыфікавала Дагавор аб сяброўстве, добрасуседстве і супрацоўніцтве з Беларуссю і адначасова звярнула ўвагу ўрада РФ на тое, што ён марудзіць з адпраўкай на ратыфікацыю ў Дзярждуму Дагавора аб мытным саюзе, Дагавора паміж урадам і Цэнтрабанкам Расійскай Федэрацыі з аднаго боку і ўрадам і Нацбанкам Рэспублікі Беларусь з другога аб мерах па забеспячэнні ўзаемнай канвертацыйі курсаў расійскага і беларускага рублёў і прапанавала ўраду ўнесці гэтыя і іншыя дагаворы, ратыфікаваныя Рэспублікай Беларусь, на разгляд у Дзярждуму ў двухтыднёвы тэрмін².

26 мая падчас сустрэчы кіраўнікоў дзяржаў СНД у Мінску прэзідэнты Рэспублікі Беларусь і Расійскай Федэрацыі падпісалі заяву ў сувязі з завяршэннем першага этапу стварэння мытнага саюзу. Б. Ельцын заявіў, што межы паміж Расіяй і Беларуссю больш не існуюць, і ў той жа дзень падпісаў указ, які адмяняў мытны кантроль на мяжы Расійскай Федэрацыі і Рэспублікі Беларусь, па якім расійскі кантроль з расійска-беларускай мяжы пераносіўся на знешнія межы Беларусі. Прэзідэнты Расіі і Беларусі расцанілі гэтыя меры як першы крок на шляху да рэальнай інтэграцыі. Тады ж на аўтамагістралі Брэст — Масква паміж памежнымі пунктамі мытнага афармлення Рэдзькі Віцебскай вобласці і Чырвоная Горка Смаленскай вобласці адбыўся сімвалічны знос шлагбаума, здзейснены А. Лукашэнкам і В. Чарнамырдзіным.

Разам з тым на практыцы ўвядзенне мытнага саюза сутыкнулася з рознымі праблемамі. Беларускі міністр замежных спраў У. Сянько, каменціруючы паведамленне А. Лукашэнка аб мяркуемым удзеле 100 спецыялістаў Мытнага камітэта РФ у арганізацыі мытнага кантролю на беларуска-ўкраінскай мяжы, заявіў, што прысутнасць расійскіх спецыялістаў магчыма толькі для візуальнай інспекцыі, але ніяк не для практычнага ажыццяўлення кантролю. У другой палове мая 75 расійскіх мытнікаў прыбылі на найбольш буйныя мытныя пункты Беларусі. У іх абавязак павінна было ўваходзіць адсочванне і рэгуляванне грузапатокаў, што паступаюць у Расію і з Расіі праз тэрыторыю Рэспублікі Беларусь. Лік расійскіх мытнікаў планавалася

---

¹ Звязда. 1995. 12 мая.

² Народная газета. 1995. 25 мая.

давесці да ста; прадугледжвалася, што да поўнай уніфікацыі мытнага заканадаўства Расіі і Беларусі яны будуць выкарыстоўваць уласную, адметную ад беларускай, методыку мытнага кантролю. Тэрміны знаходжання расійскіх мытнікаў на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь не былі вызначаны¹.

У 1995 г. ужо беларускі бок узняў пытанне аб запазычанасці Расіі. А. Лукашэнка заявіў у пачатку мая, што Расія павінна Беларусі 300 млрд рас. руб. за прадукцыю абароннага комплексу². Паводле паведамленняў беларускай прэсы запазычанасць Беларусі за расійскія энерганосьбіты была значна большай. За газ яна складала 3,3 трлн, за мазут — 248 млрд, за электраэнергію — 380 млрд рас. руб. Беларускія спажыўцы ў маі аплочвалі бягучыя пастаўкі расійскага газу на ўзроўні 43 %, у лютым — на ўзроўні 92 %. Пастаўкі электраэнергіі і мазута аплочваліся на ўзроўні 65 %. Прагназавалася, што становішча з аплатай расійскіх энерганосьбітаў у бліжэйшы час не палепшыцца³. Адначасова адзначалася малаверагоднасць таго, каб Масква тэрмінова настойвала на неадкладным пагашэнні беларускай запазычанасці.

Падзеі ў Будзёнаўску і вакол яго зноў ажывілі дыскусію ў беларускіх СМІ аб беларуска-расійскіх адносінах, і ў больш шырокім плане аб беларускім суверэнітэце. Пераважная большасць журналістаў і аглядальнікаў адзначала той факт, што наяўнасць нават даволі кволай дзяржаўнасці і межаў дазваляюць беларускім грамадзянам пакуль пазбягаць падобнага роду сітуацый з закладнікамі. Яны канстатавалі, што поўнае скасаванне межаў паміж дзвюма краінамі зробіць Беларусь прахадным дваром, праз які тысячы асоб каўказскай нацыянальнасці і азіятаў накіруюцца на захад або асядуць у Беларусі.

Увогуле развіццё ўнутрыпалітычнай сітуацыі ў Беларусі і беларуска-расійскіх адносін у першай палове 1995 г. адбывалася ў непарыўнай сувязі. Заклучэннем буйнамаштабнага палітычнага дагавора і серыі дагавораў у пэўных абласцях супрацоўніцтва, а таксама вынікамі рэферэндуму ў Беларусі былі створаны дзяржаўна-прававыя, знешнепалітычныя і міжнародна-прававыя асновы трывалых, дружальных, добрасуседскіх беларуска-расійскіх адносін. Па шэрагу момантаў яны выходзілі за межы класічных міжнародна-прававых, міждзяржаўных адносін і набывалі характар адмысловых адносін паміж славянскімі народамі і дзяржавамі, якія маюць моцнае падабенства па мове, этнічнай прыналежнасці і менталітэту, агульны гістарычны лёс на працягу вялікіх гістарычных эпох.

---

¹ Народная газета, 1995. 19 мая.

² Звязда. 1995. 5 мая.

³ Звязда. 1995. 18 мая.

Вынікі рэферэндуму паказалі непрыхаванае жаданне большасці беларускага народа жыць у непарыўнай сувязі з народам Расіі. Аднак нельга было ігнараваць і тое, што беларуска-расійскія адносіны заставаліся падуладнымі палітычнай кан'юнктуры. Пагаршэнне ўнутрыпалітычнай сітуацыі ў Расіі, «разборкі» паміж гаінамі ўлады, працяг чачэнскай авантуры разам з паглыбленнем сацыяльна-эканамічнага крызісу ў Рэспубліцы Беларусь і магчымым падзеннем папулярнасці першага беларускага прэзідэнта ў большасці выбаршчыкаў маглі паставіць гэтыя адносіны ў цалкам іншую сітуацыю і падарваць прыцягальнасць ідэй інтэграцыі дзвюх дзяржаў.

Пасля прарыву ў двухбаковых адносінах, дасягнутага ў першай палове 1995 г. у выніку падпісання Дагавора аб сяброўстве, добрасуседстве і супрацоўніцтве і стварэння Мытнага саюза (у цэлым за гэта паўгоддзе было падпісана 18 дагавораў і пагадненняў паміж Беларуссю і Расіяй), прэзідэнт А. Лукашэнка працягваў нарошчываць намаганні па ўсебаковым збліжэнні з Расіяй. Пры гэтым актыўна выкарыстоўваліся вынікі майскага рэферэндуму, на якім значная большасць насельніцтва падтрымала прэзідэнцкі курс на эканамічную інтэграцыю з усходняй суседкай. Прэзідэнт выступаў за рэалізацыю падпісаных дагавораў, аднаўленне і далейшае развіццё эканамічных сувязей прадпрыемстваў рэспублікі з партнёрамі ў Расіі, Украіне і іншых дзяржавах СНД.

Беларусь выступіла ініцыятарам аднаўлення рэгіянальнага супрацоўніцтва ў межах усходнеславянскага трохвугольніка. 19-20 чэрвеня адбыўся візіт А. Лукашэнкі ў Санкт-Пецярбург, дзе ён правёў перагаворы з мэрам А. Сабчаком. Паміж Міністэрствам эканомікі Беларусі і мэрыяй Санкт-Пецярбурга быў падпісаны дагавор аб стварэнні на ўзаемнай аснове гандлёвых дамоў, камерцыйна-дзелавых цэнтраў. Бакі падпісалі шэраг пагадненняў у галіне культурнага абмену. 4 жніўня Мінск з аднабаковым візітам наведаў мэр Масквы Ю. Лужкоў, які сустрэўся з А. Лукашэнкам і М. Чыгіром. Па выніках візіту адбылося падпісанне шэрага дакументаў аб супрацоўніцтве паміж Беларуссю і Масквой у сферы эканомікі, навукі і культуры. 22-24 чэрвеня ў Мінску прайшла нарада кіраўнікоў адміністрацый абласцей Беларусі, Расіі і Украіны, удзельнікаў якой прыняў А. Лукашэнка. Вынікам сустрэчы з'явіўся дагавор аб стварэнні Савета кіраўнікоў адміністрацый абласцей, які павінен быў ўзяць на сябе функцыі па каардынацыі дзеянняў, накіраваных на наладжванне прамых кантактаў і пашырэнне сувязей паміж рэгіёнамі¹.

---

¹ Звязда. 1995. 24 чэрв.

Шырокі рэзананс выклікалі Дні расійскай культуры ў Мінску, якія адбыліся ў маі. У межах гэтага мерапрыемства адбылася сустрэча расійскага пасла ў Рэспубліцы Беларусь І. Сапрыкіна і міністра культуры Расійскай Федэрацыі К. Шчарбакова з прэм'ер-міністрам М. Чыгіром і іншымі членамі беларускага ўрада.

Разам з гэтымі і многімі іншымі пазітыўнымі фактамі беларуска-расійскага супрацоўніцтва ў беларускім друку звярталі ўвагу і на праблемы і цяжкасці, якія ўзніклі перад краінай у сувязі са стварэннем Мытнага саюза з Расіяй. Калі прэзідэнт тлумачыў першыя вынікі яго рэалізацыі як выключна выгадныя для Беларусі, то ў друку разам са станоўчымі момантамі адзначаліся і яго недахопы. Паводле даных Нацыянальнага цэнтру стратэгічных даследаванняў «Усход — Запад» за першыя 9 месяцаў 1995 г. назіралася паскарэнне тэмпаў росту беларускага экспарту ў Расію. Яго аб'ём у чэрвені ў параўнанні з маем вырас на 54, у ліпені — на 44, у жніўні на 58,5 %. Рэзка скараціўся дэфіцыт гандлёвага балансу, хоць у цэлым за 8 месяцаў 1995 г. адмоўнае сальда ў гандлі з Расіяй складала больш за 643 млн дол. Беларусь таксама атрымала эканамічныя выгады ад адмены экспартных і імпортных пошлін, іншых мытных плацяжоў¹.

Што датычыла мінусаў, то яны выявіліся ў эканамічных узаемаадносінах Беларусі з трэцімі краінамі. Прыняцце расійскіх ставак мытных пошлін на ўвазную ў Беларусь прадукцыю з трэціх краін паставіла беларускіх імпарцёраў у складанае становішча. Напрыклад, швейныя прадпрыемствы рэспублікі былі вымушаны плаціць высокія мытныя пошліны на імпортныя высокакасныя тканіны. З-за коштавага фактару падала канкурэнтаздольнасць іх гатовай прадукцыі. У цэлым падаражанне імарту закранула сотні найменняў неабходнай краіне прадукцыі, якая куплялася ў трэціх краінах. Скарачэнне беларускага імарту з асобных краін магло выклікаць у адказ памяншэнне закупаў беларускіх тавараў у гэтых краінах. Расійская сістэма мытнага кантролю аказалася ў параўнанні з беларускай больш складанай, што павялічыла чэргі транспартных сродкаў на мяжы.

З улікам вышэйсказанага спецыялісты, як пісала «Звязда», не бяруць на сябе адвагу даць прамы адказ на пытанне: выгадны або не выгадны для Беларусі мытны саюз з Расіяй. Газета нават раіла, каб беларускі ўрад адкрыта ставіў перад расійскім бокам пытанні, якія паўсталі пры рэалізацыі гэтых дагавораў².

---

¹ Звязда. 1995. 11 снеж.

² Там жа

Агульны тон выказванняў беларускіх эканамістаў адносна Мытнага саюза з РФ можна было ахарактарызаваць як прасякнуты скепсісам і расчараваннем. Намеснік старшыні партыі БНФ С. Гусак лічыў, што ў выніку Мытнага саюза Беларусь губляе штогод 2,7 млрд дол. На яго думку, калі б Рэспубліка Беларусь захавала свой мытны абшар, то за кошт збору пошлін за транзіт нафты, газу і іншых тавараў трубаправодамі, па чыгунцы, аўта- і авіятранспартам, збору выплат за размяшчэнне расійскіх войск на беларускай тэрыторыі яна магла б больш чым ў 2 разы павялічыць дзяржбюджэт. Аб'ём гэтых выплат і пошлін складаў, паводле яго падлікаў, каля 2,7 млрд дол. Абяцанай эканамічнай кампенсацыі ў выглядзе паніжаных цэн на энерганосьбіты Беларусь не атрымала. С. Гусак заклікаў арыентавацца на Украіну, якая эканамічнае збліжэнне краін СНД бачыла праз арганізацыю вольнага гандлю паміж імі¹.

Член-карэспандэнт НАН Беларусі І. Нікітчынка адзначаў, што пад выглядам інтэграцыі з Расіяй адбываецца прамое рабаванне Беларусі. У выніку ўвядзення мытных пошлін кошт тавараў на беларускім рынку павялічыўся ў сярэднім у параўнанні з коштам ў краіне-вытворцы як мінімум у 2 разы. Мытны саюз адрэзаў Рэспубліку Беларусь ад заходняга аўтамабільнага рынку, адначасова рэзка ўзраслі цэны на расійскія аўтамабілі². Падобныя выказванні чуліся не толькі ад экспертаў, якія сімпатызавалі БНФ, але і ад палітычна незангажыраваных аналітыкаў.

Шырокі водгук у беларускім і расійскім друку атрымаў працоўны візіт А. Лукашэнкі ў Расію і Украіну ў верасні 1995 г. Газета «Известия» пісала, што беларускі прэзідэнт падчас свайго бліц-візіту ў Маскву і Сочы абмяркоўваў з Б. Ельцыным і В. Чарнамырдзіным магчымасці расійска-беларускай федэрацыі або канфедэрацыі. Расійская газета паведамляла, што А. Лукашэнка прапанаваў у самым вузкім коле пакуль не добра адпрацаваны дакумент, а канцэптуальныя тэзісы канфедэрацыі, якія знайшлі разуменне ў расійскага боку. Паводле «Известий» «падобныя забяўляльныя палітычныя гульні, разлічаныя на імгненныя выгады і эфект, могуць дыскрэдытаваць ідэю інтэграцыі»³. Расійскія кіраўнікі без адмысловага захаплення ўспрынялі канфедэратыўныя планы беларускага прэзідэнта, параіўшы яму прывабіць да двухбаковай звязкі Украіну. Аднак візіт А. Лукашэнкі ў Кіеў аказаўся, як і чакалася, няўдалым, паколькі Л. Кучма адназначна заявіў аб намеры ўмацоўваць украінскі суверэнітэт.

¹ Свобода. 1995. 24 нояб.

² Свобода. 1995. 6 дек.

³ Известия. 1995. 27 Сент.

3-га кастрычніка Савет Федэрацыі расійскага парламента звярнуўся да прэзідэнта Расіі, Дзяржаўнай Думы, урада краіны і грамадска-палітычных арганізацый з заклікам правядзення ў Расіі рэферэндуму па пытаннях паглыблення эканамічнай і палітычнай інтэграцыі Расіі і Беларусі. Гэта ініцыятыва атрымала шырокі рэзананс сярод вышэйшых палітычных колаў і грамадскасці Рэспублікі Беларусь. Старшыня Вярхоўнага Савета М. Грыб, каменціруючы заяву Савета Федэрацыі РФ, падкрэсліў, што правядзенне рэферэндуму — гэта ўнутраная справа дзяржавы, і незразумела, аб чым ідзе гаворка, хто з кім павінен аб'ядноўвацца — Расія з Беларуссю або Беларусь з Расіяй? Гэта супярэчыла б беларускай канстытуцыі, дзе запісана, што Беларусь павінна быць суверэннай, незалежнай дзяржавай. Спікер нагадаў, што беларускі закон аб рэферэндуме забараняе выносіць падобныя пытанні на ўсенародны плебісцыт¹.

Разам з эканамічнай набірала тэмпы і ваенна-палітычная інтэграцыя з Расіяй. У кастрычніку адбыўся незапланаваны візіт у Сочы А. Лукашэнкі, які знаходзіўся там тры дні і сустрэўся, акрамя Б. Ельцына, з міністрам замежных спраў А. Козыравым і міністрам абароны П. Грачовым². 8-9 снежня адбыўся двухдзённы візіт міністра абароны П. Грачова ў Мінск, падчас якога прайшлі перагаворы з беларускім прэзідэнтам. Паводле маскоўскіх крыніц адной з галоўных мэт візіту П. Грачова была каардынацыя дзеянняў Беларусі і Расіі на сусветным рынку ўзбраення³.

Магчыма, што абмяркоўвалася пытанне аб працягу тэрміну знаходжання на Беларусі расійскіх стратэгічных ракетных войскаў, паколькі, па звестках газеты «Свобода», Масква мела вялікія праблемы з фінансаваннем вываду войскаў з беларускай тэрыторыі⁴. Па словах прэзідэнта Беларусі, у рэспубліцы на той момант засталася ўсяго 8 % ракет, а паколькі апошні тэрмін вываду быў вызначаны на канец будучага года, таму і не было прычын для хваляванняў⁵. П. Грачоў адзначыў, што расійскі бок надае асаблівае значэнне пытанню двухбаковага супрацоўніцтва з Беларуссю, у тым ліку выкананню Дагавора аб калектыўнай бяспецы. Закранаючы праблемы ваеннай інтэграцыі, расійскі міністр заявіў прама: «Тыя беларускія прадпрыемствы, якія яшчэ захавалі абароннае значэнне, павінны больш цесна інтэгравацца з расійскімі прадпрыемствамі, мець адзіны

---

¹ Народная газета. 1995. 6 кастр.

² Там жа.

³ Свобода. 1995. 8 снеж.

⁴ Там жа.

⁵ Советская Белоруссия. 1995. 9 дек.

абаронны заказ»¹. Каменціруючы вынікі перагавораў, А. Лукашэнка адзначыў: «У нас зусім не існуе праблем з Расіяй у ваенна-палітычным і ваенна-тэхнічным супрацоўніцтве»².

У 1995 г. расійскі фактар працягваў заставацца вызначальным ва ўнутранай і знешняй палітыцы Рэспублікі Беларусь. Прэзідэнт А. Лукашэнка ўмела разыгрываў расійскую карту для ўмацавання сваіх палітычных пазіцый у краіне і дыскрэдытацыі палітычных канкурэнтаў. Вынікі парламенцкіх выбараў сведчылі, што яму ўдалося навязаць насельніцтву вобраз БНФ як вельмі правай, нацыяналістычнай групойкі, якая варожа настроена супраць Расіі і рускіх. Гэта паўплывала на тое, што беларускае грамадства і палітычныя колы (у тым ліку сярод ліберальна-дэмакратычнай апазіцыі) без дыскусій адкінулі шэраг цікавых прапаноў БНФ, накіраваных на аптымізацыю адносін з Расіяй.

---

¹ Там жа.

² Там жа.

5. МАДЭЛІ БЕЛАРУСКА-РАСІЙСКОЙ ПАЛІТЫЧНАЙ ІНТЭГРАЦЫІ

Вытокі палітычнай інтэграцыі. Упершыню прэзідэнты Беларусі і Расіі загаварылі аб неабходнасці палітычнай інтэграцыі — аб'яднання дзвюх краін-падчас візиту Б. Ельцына ў Мінск у лютым 1995 г., калі быў падпісаны Дагавор аб сяброўстве, добрасуседстве і супрацоўніцтве паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй. Пасля падпісання гэтага асноўнага палітычнага дагавора, які ставіў двухбаковыя адносіны на міжнародна-прававую аснову і замацоўваў факт існавання Беларусі і Расіі як дзвюх незалежных і суверэнных дзяржаў, Б. Ельцын і А. Лукашэнка выказаліся за «больш цеснае збліжэнне» і «поўную інтэграцыю»¹.

Вынікі майскага 1995 г. рэферэндуму ў Беларусі, які адобрыў палітыку А. Лукашэнка па эканамічнай інтэграцыі з Расіяй, і пачатак прэзідэнцкай перадвыбарнай кампаніі ў Расіі натхнілі кіраўнікоў дзвюх дзяржаў прыняць больш энергічныя меры па дзяржаўным збліжэнні. 2 красавіка 1996 г. быў падпісаны Дагавор аб стварэнні Супольнасці Беларусі і Расіі, а роўна праз год Дагавор аб стварэнні Саюза Беларусі і Расіі (СБР), дапоўнены ў маі 1997 г. Статутам Саюза. Аднак рэальных крокаў па палітычнай інтэграцыі, акрамя стварэння Вышэйшага Савета і Выканкама Саюза, не было. Здавалася, што 1998 г. скончыцца без гучных інтэграцыйных ініцыятыў.

Аднак 25 снежня 1998 г. А. Лукашэнка і Б. Ельцын падпісалі ў Маскве Дэкларацыю аб далейшым яднанні Беларусі і Расіі, а таксама Дагавор аб забеспячэнні роўных праў грамадзян абедзвюх дзяржаў на тэрыторыі Беларусі і Расіі. У адпаведнасці з Дэкларацыяй меркавалася стварыць у 1999 г. адзіную саюзную дзяржаву пры захаванні нацыянальнага суверэнітэту дзяржаў — удзельніц Саюза. З гэтай мэтай планавалася да сярэдзіны 1999 г. распрацаваць і вынесці на ўсенароднае абмеркаванне дагавор аб'яднання Беларусі і Расіі ў адзіную дзяржаву.

У сумеснай заяве прэзідэнты дзвюх краін канстатавалі, што стварэнне саюзных органаў дзяржаўнай улады і кіравання з шырокімі паўнамоцтвамі ў сацыяльна-эканамічнай вобласці, сферы знешняй палітыкі, абароны і бяспекі павінна аб'яднаць намаганні дзвюх краін і народаў для эфектыўнага адказу на выклікі XXI стагоддзя. У заяве было падкрэслена, што Беларусь і Расія застаюцца суверэннымі і паўнапраўнымі членамі міжнароднай супольнасці дзяржаў, захоў-

¹ Груздзіловіч О. Протоколам все начнется — протоколом кончится // Народная газета. 24 фев. 1995

ваюць усе правы і абавязкі па міжнародным дагаворам, удзельнікамі якіх яны з'яўляюцца¹.

Якімі аргументамі кіраваліся прэзідэнты Беларусі і Расіі ў сваёй палітыцы дзяржаўнай інтэграцыі дзвюх краін? Яны агучаны ў Дэкларацыі аб далейшым яднанні ад 25 снежня 1998 г., у якой гаворыцца, што «няўхільнае прасоўванне дзвюх дзяржаў па шляху добраахвотнага аб'яднання абапіраецца па трывалы падмурак агульнасці лёсаў, гістарычных каранёў і традыцыйнага сяброўства братэрскіх народаў, непарыўнасці іх роднаснай сувязі, духоўнай і культурнай блізкасці, супадзенні інтэрасаў і цеснага ўзаемадзеяння ў палітычнай, геастратэгічнай, эканамічнай, гуманітарнай абарончай абласцях, у паслядоўным правядзенні ўзгодненага курса на ўмацаванне Садружнасці Незалежных Дзяржаў»². За гэтымі на першы погляд бяспрэчнымі сцвярджэннямі хаваліся, аднак, не такія ўжо простыя і аднамерныя гістарычныя і сучасныя рэаліі ўзаемаадносін беларускага і рускага (расійскага) народаў і дзяржаў.

Гістарычны вопыт беларуска-расійскіх адносін. У гісторыі любых суседніх народаў ніколі не бывае толькі светлых або цёмных старонак. Яна заўсёды шматкаляровая і супярэчлівая. За "агульнасцю гістарычных лёсаў" хаваецца таксама і векавая варожасць Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай з Маскоўскай Руссю і Расіяй, у выніку якой мяжа паміж беларускім і рускім народамі ператварылася ў «крываваю мяжу». Гісторыя ўзаемаадносін Беларусі і Расіі ўключае, акрамя «традыцыйнай дружбы братэрскіх народаў», інкарпарацыю Беларусі ў склад Расійскай імперыі ў канцы XVIII ст. і русіфікацыю часоў расійскага царызму і Савецкага Саюза. За супадзеннем інтарэсаў Рэспублікі Беларусь і Расійскай Федэрацыі у вобласці геастратэгіі хаваецца таксама роля Беларусі як заходняга фарпоста Расіі ў яе барацьбе з Захадам і НАТА.

Несумненна, кожны з гэтых пастулатаў можа быць вытлумачаны зусім па-іншаму расійскім бокам з улікам уласнай гістарычнай канцэпцыі і дзяржаўных інтарэсаў. Беларускаму народу, і асабліва яго кіраўніцтву, нельга забываць аб неадназначным гістарычным вопыце ўзаемаадносін з рускім народам, яго менталітэце і традыцыяй³. Тым больш, што Беларусь, маладая незалежная дзяржава з недастаткова моцнай нацыянальнай свядомасцю значнай часткі насельніцтва і пакуль яшчэ слаба выяўленай этнакультурнай і

¹ Дэкларацыя аб далейшым яднанні Беларусі і Расіі // Звязда. 1998. 29 дек.

² Там жа.

³ Снапковский В. Белорусско-российские отношения: опыт истории и современные проблемы // Беларусь в мире. 1997. № 2. С. 6-9.

моўнай ідэнтычнасцю, мае намер аб'яднацца з вялікай еўразіяцкай дзяржавай, якая пераўзыходзіць яе па колькасці насельніцтва і тэрыторыі ў дзесяткі разоў. Гістарычны вопыт суіснавання многіх народаў і нацый у складзе Расійскай імперыі і Савецкага Саюза аказаўся няўдалым, гэтыя дзяржаўныя цэнтралізаваныя ўтварэнні распаіся. На нашу думку, негатыўны ў рэшце рэшт гістарычны вопыт нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва Расійскай імперыі і СССР павінен быць больш глыбока і крытычна асэнсаваны ініцыятарамі аб'яднання Беларусі і Расіі.

Сцэнарыі аб'яднання. У канцы 1990-х гг. сфарміравалася некалькі сцэнарыяў ці мадэлей беларуска-расійскай палітычнай інтэграцыі (аб'яднання дзвюх дзяржаў). Разгледзім іх па парадку.

Першы сцэнарыі — стварэнне саюзнай, федэратыўнай дзяржавы. Яго механізм прапісаны ў Дэкларацыі аб далейшым яднанні Беларусі і Расіі ад 25 снежня 1998 г. Гэта правядзенне ў 1999 г. рэферэндуму аб стварэнні саюзнай дзяржавы, утварэнне саюзных дзяржаўных органаў і адпаведных наднацыянальных органаў кіравання, фарміраванне адзінага бюджэту, адзінага мытнага і прававога абшару, уніфікацыя грамадзянскага і падатковага заканадаўства, валютнага рэгулявання і грашова-кредытнай сістэмы, аб'яднанне энергетычнай і транспартнай сістэм, стварэнне адзінага навукова-тэхналагічнага і інфармацыйнага абшару, нарэшце, пераход да адзінай валюты. У сацыяльна-гуманітарнай сферы гарантуецца забеспячэнне правоў і свабод чалавека, узаемаўзбагачэнне нацыянальных культур пры захаванні і развіцці этнічнай і моўнай самабытнасці народаў.

Мэты і задачы пастаўлены высакародныя і велічныя. Тэрміны саюзнага будаўніцтва вызначаны вельмі жорсткія і наўрад ці выканальныя, што непазбежна створыць штурмаўшчыну, непрымальную ў такой справе. Аднак няясна, на якіх прынцыпах будучы фарміравацца саюзныя і наднацыянальныя органы, у чым іх адрозненне. Аб прынцыпе «адна дзяржава — адзін голас» нідзе не заяўлена. Значыць, будзе прапарцыянальны прынцып, што вядзе да наступнага пытання: які працэнт прадстаўніцтва Беларусі і Расіі ў гэтых органах? Тое ж самае датычыцца фарміравання адзінага бюджэту: хто і колькі будзе ўносіць. Яшчэ больш пытанняў узнікае з забеспячэннем праў чалавека, у тым ліку грамадзянскіх і палітычных. У той жа час ясна, што культурны і інфармацыйны абшар будзе стварацца, дакладней умацоўвацца, на базе рускай мовы і культуры, што стварае пагрозу этнічнай і моўнай самабытнасці беларусаў. Ясна таксама і тое, што адзіная валюта будзе фарміравацца на базе расійскага рубля.

Аднак пакінем магчымасць вырашэння гэтай цяжкай задачы самім ініцыятарам інтэграцыі. Зададзімся простым пытаннем: пытаннем аб уладзе. Як уяўляецца, менавіта яно ляжыць у аснове «інтэграцыйнай гульні». Новым тут стала заява А. Лукашэнкі 20 лістапада 1998 г. аб тым, што ён у інтарэсах стварэння саюза Беларусі і Расіі згодны заняць другое або трэцяе месца ў новых саюзных органах і такім чынам саступіць першынство расійскім лідэрам¹. Аднак для многіх грамадзян Беларусі, хто выступае за саюз з Расіяй, пытанне аб тым, якую пазіцыю ў аб'яднанай дзяржаве зойме прэзідэнт Беларусі, з'яўляецца прынцыповым. І гэта ўжо не асабістая справа А. Лукашэнкі адмаўляцца ад вышэйшага дзяржаўнага паста ў дзяржаве, якая, як дэкларуецца, будзецца на прынцыпах раўнапраўя, калі Расія, дарэчы, згодная на такое раўнапраўе.

Беларускі прэзідэнт неаднаразова заяўляў, што мэта яго інтэграцыйнай палітыкі — стварэнне саюза яшчэ больш трывалага і магутнага, чым Савецкі Саюз. Сёння расійскія і беларускія палітыкі жадаюць рэаніміраваць гэты саюз у форме федэрацыі дзвюх несупаставімых геапалітычных велічын — велізарнай па сваіх маштабах Расійскай дзяржавы і сярэдняй па еўрапейскіх мерках Беларусі. Расія пераўзыходзіць Беларусь у 14,5 раза па колькасці насельніцтва і ў 82 разы — па тэрыторыі. Пры такой вялікай розніцы цяжка гаварыць аб раўнапраўным характары краін, якія аб'ядноўваюцца.

Варта мець на ўвазе і шэраг іншых фактараў, якія паслабляюць пазіцыю Беларусі ў выпадку аб'яднання з Расіяй. Беларусь — новая незалежная дзяржава з недастаткова моцнай нацыянальнай свядомасцю большасці насельніцтва, для якога незалежнасць яшчэ не стала высокай каштоўнасцю. Гэта адзіная пасля Расіі дзяржава ў СНД, у якой руская мова атрымала статус дзяржаўнай мовы і ў якой гэтая мова займае пануючыя пазіцыі, выціснуўшы на другі план мову тытульнай нацыі — беларускую.

Ці зможа такая невялікая дзяржава захаваць сваю палітычную незалежнасць, моўную і этнакультурную ідэнтычнасць, аб'яднаўшыся з гігантам, роднасным яму па мове і культуры? Па нашым перакананні, не зможа. Пры гэтым факт тэрытарыяльнай, этнічнай, лінгвістычнай і культурнай блізкасці беларускага і рускага народаў выступае як надзвычай небяспечны для беларускай самабытнасці, паколькі аб'ектыўна і суб'ектыўна вядзе да размывання самастойных асноў існавання беларускай нацыі. Вопыт сумеснага пражывання беларусаў і рускіх у Расійскай імперыі і СССР пацвярджае гэта.

---

¹ Лукашенко отказывается от претензий на лидерство в союзном государстве // Известия. 1998. 21 нояб. С. 1.

Беларускія і расійскія эксперты звярнулі ўвагу на міжнародна-палітычныя наступствы стварэння саюзнай дзяржавы, адзначыўшы магчымасць змянення статута Рэспублікі Беларусь і Расійскай Федэрацыі ў ААН і іншых міжнародных арганізацыях. Існуе верагоднасць таго, што Рэспубліка Беларусь можа згубіць свой статус незалежнай і суверэннай дзяржавы і быць выключана з міжнароднай супольнасці дзяржаў. Як вядома, месца дзяржавы — заснавальніцы ААН дастаюцца Беларусі, як і Украіне, у сілу спрыяльных акалічнасцей¹. Аўтарытэтны беларускі спецыяліст у вобласці міжнароднага права Ю. Броўка перасцерагае, што калі Беларусь ізноў апынецца ў складзе якой-небудзь федэрацыі, то яе міжнародная правасуб'ектнасць стане паступова «згасаць». Вельмі ўскладнена будзе для рэспублікі і заключэнне новых міжнародных дагавораў². Для РФ можа паўстаць пагроза страты месца пастаяннага члена Савета Бяспекі ААН і пераходу яго да новай саюзнай дзяржавы³.

Аб'яднанне Рэспублікі Беларусь і Расійскай Федэрацыі таксама ўяўляе пагрозу стабільнасці федэратыўнаму будаўніцтву Расіі. Прэзідэнты шэрага суб'ектаў РФ вельмі стрымана адрэагавалі на Дэкларацыю аб далейшым яднанні Беларусі і Расіі. Прэзідэнт Татарстана М. Шайміеў заявіў, што «стварэнне новай дзяржавы прынясе шмат праблем Расіі, паколькі Татарстан і іншыя рэспублікі заявяць аб сваім месцы ў гэтай дзяржаве». Ён нагадаў, што Татарстан з'яўляецца суверэннай дзяржавай, суб'ектам міжнароднага права, маючым права выхаду з РФ⁴.

Рэалізацыя першага сцэнарыя — утварэнне федэратыўнай беларуска-расійскай дзяржавы, у якой Рэспубліка Беларусь і Расійская Федэрацыя маюць намер захоўваць сваю незалежнасць і суверэннітэт і міжнародна-прававы статус, — прывядзе да паступовага або хуткага, залежыць ад акалічнасцей, аншлюса Беларусі.

Другі сцэнарый Інтэграцыі: стварэнне канфедэрацыі. Гэта форма міждзяржаўнага аб'яднання азначае захаванне за дзяржавамі-членамі суверэннітэту і незалежнасці і дэлеганне агульнаму цэнтру абмежаваных функцый у сферы абароны, знешняй палітыкі, кіраван-

¹ Снапковский В. Е. Путь Беларуси в ООН: 1944-1945 гг. Минск, 1994.

² Бровка Ю. Международно-правовые аспекты белорусско-российских отношений // Российско-белорусские отношения: проблемы и перспективы: материалы круглого стола российских и белорусских ученых, Москва, 2-3 февраля 1998 г. М., 1998. С. 23.

³ Итоговый документ 2-го круглого стола ученых факультета международных отношений Белорусского государственного университета и Института международных экономических и политических исследований Российской Академии наук // Белорусско-российские отношения: проблемы и перспективы: материалы Второго круглого стола белорусских и российских ученых, Минск, 26-27 января 1999 г. Минск, 2000. С. 163.

⁴ Лукашэнку лічаць небяспечным для Расіі // Навіны. 1998. 30 жн. С. 2.

ня энергетычнымі і камунікацыйнымі сістэмамі. Саюз Беларусі і Расіі ў яго цяперашняй форме набліжаецца да канфедэрацыі.

У адпаведнасці са Статутам СБР яго кіруючымі органамі з'яўляюцца Вышэйшы Савет і Выканаўчы Камітэт. Старшыня Вышэйшага Савета мае сімвалічныя функцыі. Б. Ельцын і яго асяроддзе зрабілі ўсё, каб пазбавіць гэту пасаду рэальных паўнамоцтваў. Цяжка ўявіць, каб любы дзеючы прэзідэнт РФ пажадаў добраахвотна і пакарна падпарадкавацца старшыні Вышэйшага Савета.

Між тым рэальная магчымасць надзялення кіраўніка канфедэрацыі істотнымі паўнамоцтвамі была напярэдадні падпісання Дагавора аб стварэнні СБР, якое адбылося 2 красавіка 1997 г. Тады ў нетрах адміністрацыі Б. Ельцына быў падрыхтаваны праект дагавора, які прадугледжваў такі парадак фарміравання і дзейнасці Вышэйшага Савета, пры якім Б. Ельцын губляў кантроль над прыняццем рашэнняў гэтым органам. У самы апошні момант пільныя саветнікі расійскага прэзідэнта заўважылі пагрозу і перарабілі дакумент у бяспечным для яго духу¹.

Канфедэратыўны сцэнарый адводзіць для Беларусі вызначанае месца ў рамках праекта «трохслойнага федэралізму». Гэтая канструкцыя прадугледжвае існаванне трох асноўных элементаў Расійскай федэратыўна-канфедэратыўнай дзяржавы: «Расійскай Рэспублікі» як унітарнага ядра Расіі, федэратыўнай часткі, якая складаецца з буйных губерняў (Урал, Далёкі Усход, Паўночны Запад і інш.), і ўмоўна-канфедэратыўнай часткі (Чачня, Татарстан, Беларусь). Статут Беларусі (дзяржавы — заснавальніцы ААН) прыраўноўваецца такім чынам да статуса непрызнаных міжнароднай супольнасцю суб'ектаў РФ. Расійскія эксперты, у прыватнасці А. Бовін, характарызувалі «трохслойны федэралізм» як грымучую сумесь з астаткаў унітарызму і зародкаў канфедэралізму².

Гістарычны вопыт сведчыць аб недаўгавечнасці канфедэрацыі. Яна або ператвараецца ў федэрацыю, або распадаецца. Цалкам відавочна, што расійскі бок будзе імкнуцца з дапамогай самых розных метадаў забяспечыць скарачэнне ператварэнне адносін з Рэспублікай Беларусь з канфедэратыўных у федэратыўныя³.

Трэці сцэнарый: уваходжанне Рэспублікі Беларусь у склад Расійскай Федэрацыі у якасці 6 (па лічбе беларускіх абласцей)

---

¹ Старікевіч Г. Пятля Рюрікова // Народная воля. 1997.9 дек. С. 1-2; Дракохруст Ю., Фурман Д. Перепетии интеграции: развитие процесса белорусско-российского объединения // Белоруссия и Россия: общества и государства. М., 1998. С. 350.

² Бовин А. Федерализм в кризисе. Пора разминировать // Известия. 1998. 4 дек. С. 4.

³ Бровка Ю. Указ. соч. С. 23-24

або 7 (з улікам Мінска) суб'ектаў. У выніку Беларусь поўнасцю знікае як дзяржава, як суб'ект міжнароднага права і нават як суб'ект расійскага федэральнага права. Застаюцца 6 або 7 заходніх абласцей або губерняў Расіі. Знікае пасада прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, прэм'ер-міністра, кіраўнікоў парламента, міністэрстваў і ведамстваў.

Пры ўсёй непрымальнасці і цынічнасці такога варыянта аб'яднання спроба яго ажыццяўлення ўжо мела месца. У пачатку 1997 г. расійскае кіраўніцтва прапанавала А. Лукашэнку пасаду генерал-губернатара беларускіх губерняў пасля іх уваходжання ў склад РФ. Беларускі прэзідэнт рашуча адхіліў гэтую ідэю, заявіўшы, што суверэнітэт Беларусі застаецца непарушным пры любых формах інтэграцыі¹. Ён сказаў, што аб'яднанне дзвюх краін магчыма толькі на раўнапраўнай аснове. «Губерняй у складзе Расіі Беларусь не будзе»².

Чацвёрты сцэнарый: уваходжанне Рэспублікі Беларусь у склад Расійскай Федэрацыі цалкам у якасці аднаго з суб'ектаў.

Па меркаванні некаторых беларускіх і расійскіх экспертаў, гэты варыянт мае найбольш рэальныя шанцы. У прыватнасці, беларускі эканаміст А. Патупа лічыць, што верагоднасць яго рэалізацыі ўзрасце ў выпадку ўзбуднення расійскіх суб'ектаў федэрацыі да 15-20 замест цяперашніх 89. Дарэчы, такую ідэю асцярожна выказаў у лютым 1999 г. прэм'ер-міністр РФ Я. Прымакоў.

Пры такім сцэнарыі Беларусь губляе міжнародна-прававы статус і ператвараецца ў аўтаномную рэспубліку РФ. Прадстаўнік Беларусі атрымлівае заканадаўчую гарантыю паста віцэ-прэзідэнта РФ. Дырэктар Маскоўскага Інстытута краін СНД К. Затулін прапаноўвае пайсці яшчэ далей насустрач інтарэсам беларускай эліты і прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. Ён лічыць неабходным заснаваць для А. Лукашэнкі пасаду віцэ-прэзідэнта РФ, які б па-ранейшаму заставаўся прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь і па пасадзе з'яўляўся б віцэ-прэзідэнтам агульнай дзяржавы³. Адна з вядучых спецыялістаў Інстытута сусветнай эканомікі і міжнародных адносін РАН М. Максімава разглядае гэтую мадэль інтэграцыі як рэальную, сцвярджаючы, што гэтую ідэю падтрымлівае большасць беларускага насельніцтва. Разам з тым яна падкрэслівае пагрозы для расійскай дзяржаўнай стабільнасці ў выпадку, калі Беларусь стане суб'ектам РФ. Самая галоўная з іх — няўстойлівасць неакрэплай федэратыўнай канструкцыі Расіі. М. Максімава таксама справядліва заўважае, што найбольш актыўная і

¹ Цыганкоў В. Не хачу быць губернатарам // Свабода. 1997. 21 лют.

² Прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка мае намер прапанаваць Б. Ельцыну свой праект мадэлі інтэграцыі яго рэспублікі з Расіяй // Звязда. 1997. 21 лют. С. 3.

³ Затулін К. Лукашенко Лужкову не конкурент // Белорусская деловая газета. 1998. 23 дек. С. 3.

інтэлектуальная частка беларускага насельніцтва наўрад ці прымірыцца са стратай нацыянальнай незалежнасці і рэспубліка можа ператварыцца ў выбуховы кацёл¹.

Расійская палітычная і інтэлектуальная эліта адхіляе прынцып «адна дзяржава — адзін голас» у аб'яднаўчым працэсе з Рэспублікай Беларусь як неадпавядаючы інтарэсам расіян. Найбольш выгадныя варыянты інтэграцыі для яе — гэта 3-ці альбо 4-ты сцэнарыі. Палітычны аглядальнік газеты «Известия» О. Лаціс пісаў у красавіку 1997 г. аб праекце Статута СБР, што ў ім павінна быць выразна сказана, што ў адзінай дзяржаве Беларусь можа быць рэальна прадстаўлена толькі як суб'ект або некалькі суб'ектаў (па лічбе абласцей) РФ. Наколькі гэта выгадна або не выгадна народу Беларусі, павінен вырашаць ён сам. «Але калі адкрыта гэта не сказаць, калі паспрабаваць змянам узяць знянацку братэрскі народ — новы саюз паваліцца, як паваліўся ранейшы, у проігрышы будучь абодва бакі», — адкрыта заяўляў вядомы расійскі журналіст².

Адзнака сцэнарыяў з пункта погляду інтарэсаў Беларусі.

Усе чатыры разгледжаныя вышэй варыянты інтэграцыі накіраваныя на паслабленне або ліквідацыю суверэнітэту і незалежнасці Беларусі. Асабліва гэта датычыцца прапаноў аб яе інкарпарацыі ў склад Расіі па трэцім або чацвёртым сцэнарыі, якія, на думку Ю. Броўкі, павінны быць катэгарычным чынам адхілены³.

Нават самы бяскрыўдны, на першы погляд, варыянт, які прадугледжвае стварэнне блізкага да канфедэрацыі СБР, ужо сёння нясе пагрозу беларускай нацыянальнай ідэнтычнасці. Праект Статута СБР, які быў надрукаваны ў красавіку 1997 г., замацоўваў за рускай мовай статус адзінай працоўнай мовы органаў Саюза. Пры абмеркаванні праекта ў друку прадстаўнікі беларускай інтэлігенцыі ўзнялі пытанне аб месцы беларускай мовы ў новым утварэнні. У канчатковы тэкст Статута ўключана палажэнне аб тым, што афіцыйнымі мовамі Саюза з'яўляюцца беларуская і руская, а працоўнай мовай органаў Саюза з'яўляецца руская мова. Як бачым, прыцясненне беларускай мовы ў органах СБР захоўваецца.

Гэта прадэманстравалі дакументы лістападаўскай 1998 г. сустрэчы А. Лукашэнка і Б. Ельцына, падпісаныя на рускай мове, у тым ліку галоўны з іх — Дэкларацыя аб далейшым яднанні Беларусі і Расіі. Гэта было зроблена, нягледзячы на ўключанае ў Дэкларацыю палажэнне аб тым, што абедзве дзяржавы будучь праводзіць палітыку

¹ Максимова М. Чем рискует Россия, объединяясь с Белоруссией // Известия. 1997. 23 мая. С. 2.

² Лацис О. Миражи геополитики // Известия. 1997. 12 апр. С. 2.

³ Бровка Ю. Указ. соч. С. 21.

«узбагачэння нацыянальных культур пры захаванні і развіцці этнічнай і моўнай самабытнасці народаў». Выступаючы на прэсканферэнцыі пасля вяртання з Масквы, А. Лукашэнка на пытанне журналіста аб адсутнасці беларускага варыянта падпісаных дагавораў адказаў, што гэта не мае ніякага значэння, паколькі руская мова з'яўляецца ў Беларусі дзяржаўнай, таму спецыялісты вырашылі, што «гэта цалкам нармальна»¹.

Удзельнікі беларуска-расійскага круглага стала, які адбыўся ў студзені 1999 г. у Мінску, выказалі заклапочанасць трывожнай тэндэнцыяй, калі палітыка-прававая база інтэграцыі ў выглядзе асноватворных дакументаў ствараецца на адной, рускай мове. Яны звярнулі ўвагу на пазітыўны вопыт заходнеўрапейскай інтэграцыі, які дэманструе рэальны ўлік этнакультурных і моўных фактараў у стварэнні «Еўропы Айчын»².

Пасля снежаньскага 1998 г. саміта двух прэзідэнтаў з заявай выступіў Сакратарыят «Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны». У ім гаварылася, што падпісанне Дагавора аб роўных правах грамадзян Рэспублікі Беларусь і Расійскай Федэрацыі і Дагавора аб стварэнні роўных умоў суб'ектам гаспадарання было ажыццёўлена ў парушэнне агульнапрынятых дыпламатычных традыцый, толькі на адной мове — рускай. Гэта расцэнвалася як «адкрытая непавага да дзяржаўнай беларускай мовы, парушэнне яе канстытуцыйнага статусу». У заяве змяшчаўся пратэст супраць дэманстратыўнага ігнаравання ў міжнародных адносінах беларускай мовы³.

Стаўленне насельніцтва Беларусі да інтэграцыі з Расіяй. На майскім 1995 г. рэферэндуме большасць беларускіх грамадзян падтрымала палітыку А. Лукашэнкі па эканамічнай інтэграцыі з Расіяй. Больш за 4 млн чалавек або 83,3 % унесеных у спісы для галасавання прагаласавалі «за», 602 тыс. чалавек або 12,5 % — «супраць». Летам 1996 г. у ходзе агульнанацыянальнага апытання аб стаўленні да суверэнітэту і інтэграцыі, праведзенага Незалежным інстытутам сацыяльна-эканамічных і палітычных даследаванняў (НІСЭПД), на пытанне «Ці жадаеце вы, каб Беларусь была незалежнай дзяржавай?» станоўча адказалі 64,6 % апытаных, адмоўна — 34,4 %. На пытанне «Ці жадаеце вы, каб Беларусь і Расія аб'ядналіся ў адну дзяржаву?» адказалі «так» 62,5 %, «не» — 32 % рэспандэнтаў.

¹ Заява Сакратарыята Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны // Народная воля. 1999. 20 студз. С. 1.

² Итоговый документ 2-го круглого стола ученых факультета международных отношений Белорусского государственного университета и Института международных экономических и политических исследований Российской Академии наук // Белорусско-российские отношения: проблемы и перспективы: материалы Второго круглого стола белорусских и российских ученых, Минск, 26-27 января 1999 г. Минск, 2000. С. 163-164.

³ Заява Сакратарыята Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны // Народная воля. 1999. 20 студз. С. 1.

Прыблізна аднолькавая колькасць апытаных адказала станоўча на ўзаемавыключныя па сваёй сутнасці пытанні, выказаўшыся адначасова за суверэнiтэт Беларусі і iнтэграцыю з Расіяй. Гэтае ж апытанне паказала, што толькі каля 20 % рэспандэнтаў падтрымлівалі ідэю стварэння адзіных вышэйшых органаў дзяржаўнай улады¹. Нязгода з афіцыйным курсам на дзяржаўную iнтэграцыю з Расіяй была прадэманстравана ў ходзе масавых дэманстрацый пратэсту ў Мінску ў сакавіку-красавіку 1996 г. у сувязі з падпісаннем Дагавора аб стварэнні Супольнасці Беларусі і Расіі.

Апытанне НiСЭПД у Мінску ў ліпені 1998 г. паказала, што за эканамiчны саюз Беларусі і Расіі выступаюць 58,4 % апытаных. 15,5 % рэспандэнтаў выказаліся за аб'яднанне з Расіяй у адну дзяржаву². На пытанне «Ці апраўдаліся вашыя чаканні, звязаныя са стварэннем Саюза Беларусі і Расіі?» 43 % адказалі адмоўна, 19 % — дадатна, 21 % заявілі, што ў іх не было ніякіх чаканняў. Гэта дало падставы некаторым аналітыкам сцвяржаць, што амаль 2/3 апытаных мiнчан негатыўна ацэньваюць стварэнне і дзейнасць СБР³.

Сацыялагiчнае апытанне, праведзенае Беларускай незалежным агенцтвам БелаПАН у канцы студзеня 1999 г. сярод 600 мiнчан ва ўзросце пачынаючы з 18 гадоў, паказала, што 22 % апытаных поўнасьцю падтрымліваюць стварэнне адзінай саюзнай дзяржавы, 31 % — падтрымліваюць часткова, 41 % — не падтрымліваюць. На пытанне «Якое мiждзяржаўнае аб'яднанне у якім выглядзе вы падтрымліваеце або жадалі б бачыць?» 29 % рэспандэнтаў аддалі перавагу эканамiчнаму супрацоўнiцтву дзвюх дзяржаў, 25 % — выказаліся за палiтычнае і эканамiчнае супрацоўнiцтва пры захаванні дзяржаўнага суверэнiтэту Рэспублікі Беларусь, 17 % — за палiтычнае, эканамiчнае і ваеннае супрацоўнiцтва пры захаванні дзяржаўнага суверэнiтэту Рэспублікі Беларусь, 16 % — за поўнае зліццё, як было пры СССР, 6 % — за аб'яднанне грашовых сістэм, 2 % — за ваеннае супрацоўнiцтва. 5 % не змаглі адказаць на пытанне⁴.

Гэтае ж апытанне выявіла меркаванні мiнчан адносна рэальных мэт прэзідэнтаў Беларусі і Расіі, якія падпісалі дакументы аб стварэнні адзінай дзяржавы. 39 % апытаных лічаць, што А. Лукашэнка марыць аб прэзідэнцтве ў Расіі, 31 % бачаць у гэтым акце iмкненне двух прэзідэнтаў умацаваць свае палiтычныя пазіцыі, 32 %

¹ Цыганков В. Готовность чуть-чуть объединиться // Свобода. 1997. 24 студз. С. 4.

² Большасць жыхароў Мінска выступае за незалежнасць Беларусі і супрацоўнiцтва з Расіяй // Звязда. 1998. 5 жн. С. 1.

³ Хадька Ю. Ападысментаў не чуваць // Навiны. 1998. 14 жнiў. С. 4.

⁴ Міхейчыкаў А. Па даных сацап'явання 41 працэнт мiнчан не падтрымліваюць стварэння саюзнай дзяржавы Беларусі з Расіяй // Народная воля. 1999. 3 лют. С. 2.

— іх спробы адцягнуць увагу людзей ад унутраных праблем і эканамічных цяжкасцяў, 22 % — імкненне А. Лукашэнкі пазбегнуць адказнасці за дапушчаныя падчас свайго прэзідэнцтва памылкі, 16 % — яго імкненне пазбегнуць міжнароднай ізаляцыі. 11 % расцэньвалі дакументы як жаданне Расіі пашырыць свае межы за кошт Беларусі. І толькі 13 % убачылі ў іх клопат аб паляпшэнні жыцця простых людзей, а 8 % — імкненне адрадзіць СССР¹.

Гаварыць аб пераважнай падтрымцы беларускім насельніцтвам дзяржаўнага аб'яднання з Расіяй не даводзіцца. У масавай свядомасці пераважаюць настроі на карысць эканамічнага супрацоўніцтва з усходняй суседкай. Выразна прасочваецца тэндэнцыя павелічэння з кожным годам ліку прыхільнікаў незалежнасці і суверэнітэту Беларусі.

«Статэгічнае партнёрства» замест аб'яднання. У беларускіх і расійскіх урадавых кругах не выпрацавана адзінай канцэпцыі аб'яднальнага працэсу дзвюх краін. Расійская палітычная эліта прытрымліваецца меркавання, што гэта павінна адбыцца шляхам інкарпарацыі Беларусі ў склад РФ. Зараз відавочна, што ў бліжэйшай будучыні не адбудзецца не толькі аб'яднання ў адзіную дзяржаву, але не будзе і дэяздольных органаў з абмежаванымі паўнамоцтвамі. Беларусь і Расія з'яўляюцца дзіўнымі саюзнікамі. Галоўнай перашкодай інтэграцыі выступаюць яе галоўныя ініцыятары — прэзідэнты дзвюх дзяржаў, якія не жадаюць паступіцца рэальнай уладай дзеля зманлівых выгад аб'яднання².

Не спрацоўвае і самы галоўны, эканамічны, фактар інтэграцыі. Па меркаваннях экспертаў, гаварыць аб рэальным прагрэсе двухбаковай эканамічнай інтэграцыі пакуль яшчэ рана, аб чым сведчаць міжнародныя параўнанні. Удзельная вага ўзаемных экспартных паставак у агульным аб'ёме экспарту дзвюх краін, якая выступае адным з крытэрыяў прадвінутасці інтэграцыйных працэсаў, не перавышае 10-15 %. Для параўнання: гэты працэнт у тавараабмене ЗША і Канады складае 30 %. У сусветнай практыцы таксама не вядомы выпадкі паспяховай эканамічнай інтэграцыі паміж краінамі з рознымі гаспадарчымі сістэмамі, якімі з'яўляюцца на сённяшні дзень Расія і Беларусь³. Абедзве краіны не дацягваюць да ўзроўню заходнеўрапейскай інтэграцыі.

¹ Міхейчыкаў А. Толькі 13 працэнтаў апытаных мінчан за фактам падпісання беларуска-расійскіх дакументаў аб стварэнні саюзнай дзяржавы бачаць імкненне прэзідэнтаў паляпшыць жыццё простых людзей // Народная воля. 1999. 3 лют. С. 1.

² Фурман Д. Белоруссия и Россия — странные союзники // Белоруссия и Россия: общества и государства. С. 3-10

³ Караваев В. Мировые интеграционные процессы и проблемы сотрудничества между Россией и Беларусью // Российско-белорусские отношения: проблемы и перспективы. С. 89, 92.

А ці трэба ім увогуле аб'ядноўвацца? Ці могуць яны жыць адна без адной? Натуральна, што гэтыя пытанні датыччацца першым чынам да Беларусі, якая ўсё яшчэ «хварэе» на комплекс непаўнавартасці («мы без Расіі знікнем»). Беларусі больш цяжка, чым іншым постсавецкім дзяржавам, даводзіцца даказваць сваё права і здольнасць на тое, што яна можа развівацца самастойна. Распад адзінага дзяржаўнага, эканамічнага і культурнага абшару, у рамках якога Беларусь і Расія знаходзіліся на працягу XIX і амаль усяго XX ст., востра дае сябе ў знак. Разам з тым вопыт амаль 10-гадовага суверэнага існавання Беларусі паказвае, што краіна здольная жыць самадастаткова, выкарыстоўваючы створаныя дзяржаўныя інстытуты, выгады свайго геапалітычнага становішча і міжнароднага падзелу працы, у тым ліку шырокага эканамічнага супрацоўніцтва з Расіяй.

Сцвярджэнне аб патэнцыяльнай самадастатковасці Беларусі застаецца ў сіле, нягледзячы на ўзмацненне яе эканамічнай і энергетычнай залежнасці ад усходняй суседкі. Гэта залежнасць стварылася ў выніку прывязвання нацыянальнай эканомікі да расійскіх энергарэсурсаў і рынку. Празмерная і аднабаковая знешнеэканамічная залежнасць падрывае асновы нацыянальнай бяспекі і дзяржаўнасці.

Найбольш прымальнай і выгаднай для абедзвюх краін мадэллю ўзаемаадносін магла б стаць формула «стратэгічнага партнёрства і супрацоўніцтва»¹. Яна ўлічвае як гістарычны вопыт цесных і дружалюбных адносін беларускага і рускага народаў, так і сучасныя рэаліі постсавецкага абшару. Адмысловы характар адносін з Беларуссю дазваляў бы Расіі забяспечваць свае інтарэсы на заходнім напрамку і мець у Мінску дружалюбны, лаяльны ўрад. Для Беларусі «стратэгічнае партнёрства» з Расіяй гарантавала б суверэнітэт і незалежнасць, доступ да расійскіх энергарэсурсаў і рынку. Такая мадэль адносін не выклікала б насцярожанасці ў краін СНД і суседзяў, а таксама ўсяго міжнароднага супольніцтва.

Беларусь і Расія не саспелі для рэальнай інтэграцыі. Іх кіраўнікі яўна спяшаюцца, эксплуатауючы ўспаміны сваіх народаў аб мінулым адзінстве і іх летуценні аб тым, што новы саюз будзе лепшы і больш надзейны, чым ранейшы. Толькі ўмацаваўшы самастойныя і незалежныя асновы сваёй дзяржаўнасці, пераадолеўшы таталітарную спадчыну мінулага, прасунуўшыся наперад па шляху дэмакратыі і рынкавых рэформаў, сфарміраваўшы нацыянальную ідэнтычнасць і атрымаўшы асалоду ад сваёй незалежнасці, народы і эліты дзвюх

---

¹ 29Снапковский В. Проблемы формирования белорусско-российских межгосударственных отношений // Российско-белорусские отношения: проблемы и перспективы. С. 150.

краін маглі б паставіць пытанне аб аб'яднанні, вырашыўшы, што жьць разам будзе лепш, чым паасобку. Вырашаць яго патрэбна было б без спешкі і ўсталявання, невыканальных 9-месячных тэрмінаў. Натуральна таксама, што планы інтэграцыі не трэба звязваць ні з прэзідэнцкімі і парламенцкімі выбарамі, ні з іншымі палітычнымі мерапрыемствамі ўнутранага жыцця абедзвюх краін, ні з каляндарнымі датамі, у тым ліку з надыходам новага стагоддзя.

6. БЕЛАРУСКА-РАСІЙСКАЯ ІНТЭГРАЦЫЯ І ЗАХАД (Агляд замежных публікацый другой паловы 1990-х гг.)

Праблема беларуска-расійскіх адносін, асабліва збліжэння, інтэграцыі і аб'яднання дзвюх дзяржаў — Рэспублікі Беларусь і Расійскай Федэрацыі — мае шырокі міжнародны кантэкст. Гэта не ў апошнюю чаргу абумоўлена геапалітычнай значнасцю рэгіёна, у якім размешчаны дзве краіны. Пры ўмове іх патэнцыяльнага аб'яднання мяжа будучай саюзнай дзяржавы, а фактычна той самай Расійскай Федэрацыі, апынецца на цяперашніх межах Рэспублікі Беларусь з Латвіяй, Літвой, Польшчай і Украінай. Такім чынам, беларуска-расійскі інтэграцыйны працэс самым непасрэдным чынам закранае інтарэсы дзяржаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы і СНД, а ў шырэйшым плане можа ўплываць на геапалітычную канфігурацыю Еўропы і Еўразіі.

Стан праблемы даследавання. Мэтай дадзенага артыкула з'яўляецца вывучэнне палітыкі Захаду ў дачыненні да беларуска-расійскай інтэграцыі. Пад «калектыўным» Захадам мы разумеем арганізаваную вакол НАТА і Еўрапейскага саюза (ЕС) еўраатлантычную супольнасць дзяржаў, а таксама краіны Цэнтральнай і Усходняй Еўропы, што становяцца часткай Захаду, які прасоўваецца на ўсход у выніку пашырэння НАТА і ЕС. Першачарговая ўвага ў нашым даследаванні надаецца пазіцыі ЗША і суседніх з Рэспублікай Беларусь дзяржаў, бо яны пэўным чынам сфармулявалі сваё стаўленне да беларуска-расійскага саюза. Значна менш вядома пра стаўленне вядучых краін Заходняй Еўропы (ФРГ, Францыі, Велікабрытаніі), Еўрапейскага саюза да гэтай праблемы. Заходнееўрапейскія дзяржавы імкнуцца не выказваць публічна сваё меркаванне аб інтэграцыі дзвюх краін, аднак іх пазіцыя грунтуецца на супольных для Захада прынцыпах непажаданасці адбудовы вакол Расіі цесна інтэграванай супольнасці.

Важнай часткай тэмы «Беларуска-расійская інтэграцыя і Запад» з'яўляецца ўнутрыпалітычны, унутрыбеларускі чыннік. Гэта тлумачыцца тым, што беларуская апазіцыя і грамадскія колы звяртаюцца да краін Захаду, міжнароднай супольнасці у сувязі з пагрозай для незалежнасці Беларусі, якая бачыцца ім рэальнай у выпадку стварэння саюзнай дзяржавы на аснове аб'яднання Беларусі з Расіяй. Таму ўнутрыбеларускі антыінтэграцыйны чыннік выступае як складовая частка намаганняў Захаду і ўсёй міжнароднай супольнасці, накіраваных на захаванне беларускай дзяржаўнасці.

Разглядаемая праблема, нягледзячы на сваю навізну, ўжо прыцягнула да сябе ўвагу даследчыкаў. У першых кнігах аб сучаснай

Беларусі, што з'явіліся ў Расіі і ЗША, іх аўтарскія інтэрнацыянальныя калектывы разглядаюць «беларускі чыннік» праз прызму пагроз бяспецы суседніх краін, засяроджваючыся перадусім на беларуска-расійскіх адносінах¹. Расійскі эксперт Дз. Трэнін, намеснік дырэктара Маскоўскага Цэнтра Карнэгі, у прадмове да кніжкі «Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности» адзначае, што выклік, кінуты А. Лукашэнкам унутры краіны і ў беларуска-расійскіх адносінах, ставіць беларускую праблематыку на парадак дня амерыканскай і заходнееўрапейскай палітыкі². Амерыканскі палітолаг Ш. Гарнэт адзначае важную ролю заходняй часткі постсавецкіх абшараў, дзе размешчана Беларусь, канстатууючы, што Запад, асабліва пасля пашырэння НАТА, не можа самаўхіліцца ад распрацоўкі і ажыццяўлення палітыкі ў дачыненні да гэтага рэгіёна³.

Навукоўцы суседніх з Беларуссю краін, аналізуючы міжнародны аспект збліжэння Беларусі і Расіі, імкнуцца паказаць, як гэта адаб'ецца на нацыянальных інтарэсах і бяспецы гэтых краін, дзяржаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы (ЦУЕ) наогул. Што тычыцца ЗША, то, на думку прафесара Калумбійскага універсітэта Р. Легвалда, ЗША і Заходняя Еўропа могуць не толькі рэагаваць на інтэграцыйны працэс, але і ўплываць на формы, якія прыме беларуска-расійскі саюз⁴. Для амерыканскіх даследчыкаў уласцівы шырокі падыход да разглядаемай тэмы, якую яны ўпісваюць у геапалітычныя рамкі заходняга «блізкага замежжа» Расіі і ўсяго рэгіёна Цэнтральнай і Усходняй Еўропы. У гэтым плане выдзяляюцца працы Ш. Гарнэта і М. Бальмасэды⁵.

Даследчыцкую актыўнасць у падыходах да дадзенай праблемы выяўляюць расійскія навукоўцы (М. Бухарын, С. Мануйлаў, Н. Медэн, В. Ніканаў, Дз. Трэнін і інш)⁶. У прыватнасці, С. Мануйлаў апісвае стратэгічныя прынцыпы ЗША ў дачыненні да Расіі і СНД, адзначаючы, што інтэграцыя ўнутры СНД ды «штучны падзел расійскага

¹ Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности / под ред. Ш. Гарнетта и Р. Легвалда // Российско-белорусские отношения: проблемы и перспективы: материалы круглого стола российских и белорусских ученых, Москва, 2-3 февраля. 1998 г. М., 1998.

² Тренин Д. Предисловие к русскому изданию // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. С. 10.

³ Гарнетт Ш. Перекрестки Европы: Россия, Запад и новые сопредельные государства // США-ЭПИ. 1999. № 3-4. С. 112.

⁴ Гарнетт Ш., Легвалд Р. Введение // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. С. 30.

⁵ Гарнетт Ш. Перекрестки Европы: Россия, Запад и новые сопредельные государства // США-ЭПИ. 1999. № 3-4; Balmaceda M. Myth and reality in the Belarusian-Russian Relationship: What the West Must Know // Problems of Post-Communism. 1999. Vol. 46. № 3.

⁶ Бухарин Н. И. Республика Беларусь и европейская безопасность // Вестник Московского университета. Сер. 18: Социология и политология. 1996. № 4.; Мануйлов С. М. Политика США в отношении СНГ и США-ЭПИ. 1998. № 10; Меден Н. Германия и российско-белорусский союз // Российско-белорусские отношения: проблемы и перспективы: материалы круглого стола российских и белорусских ученых, Москва, 2-3 февраля 1998 г. М., 1998; Никонов В. Белоруссия во внешней политике России // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. М., 1998; Тренин Д. Латвия, Беларусь, Россия и европейская политика // Беларусь в мире: политика, экономика, безопасность. 1999. № 3.

суперэтнасу» (да якога расійская грамадска-палітычная думка схільная адносіць таксама ўкраінскі і беларускі народы) з'яўляюцца аднымі з асноўных сфер сутыкнення інтарэсаў Расіі і ЗША на постсавецкай прасторы¹. Дз. Трэнін, разглядаючы стан даследаванняў у Расіі ў галіне беларуска-расійскіх узаемаадносін, канстатуе, што большасць разважанняў расійскіх аўтараў характарызуецца «самадавольным русацэнтрызмам». Яго закід датычыцца і таго, што гэтыя аўтары амаль цалкам ігнаруюць рэгіянальны і агульнаеўрапейскі аспекты расійска-беларускага інтэграцыйнага працэсу². Прызнаючы справядлівасць гэтай заўвагі, усё ж адзначым, што ў даследаваннях В. Ніканава і дакладзе Савета па знешняй і абарончай палітыцы (старшыня С. Караганаў), падрыхтаваным у 1997 г., аналізаваліся міжнародныя аспекты збліжэння дзвюх краін.

Сярод сур'ёзных беларускіх публікацый па тэме даследавання варта вылучыць артыкулы прафесара Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта А. Разанава, у якіх аналізуецца інтэрпрэтацыя Захадам беларуска-расійскай інтэграцыі і, у прыватнасці, узаемадзеянне Рэспублікі Беларусь і РФ у галіне бяспекі і абароны і рэакцыя на яго з боку суседніх дзяржаў і Захаду³.

Асновы палітыкі Захаду на постсавецкай прасторы. Запад, уся міжнародная супольнасць віталі нараджэнне новых незалежных дзяржаў у выніку распаду СССР, абвясцілі аб падтрымцы іх незалежнасці і суверэнітэту, праводзілі палітыку аказання дапамогі краінам СНД у нацыянальна-дзяржаўным будаўніцтве, правядзенні дэмакратычных і эканамічных рэформаў. З'яўленне СНД як новай, аморфнай формы інтэграцыі на постсавецкіх абшарах было сустрэта на Захадзе без занепакоенасці. У першыя гады незалежнасці працягваўся «шлюбаразводны» працэс былых саюзных рэспублік, не было і гаворкі аб іх рэальным збліжэнні, таму Запад не лічыў патрэбным публічна выказаць сваю занепакоенасць патэнцыяльна магчымай інтэграцыйнай краін СНД вакол Расіі. Больш за тое, ЗША і Расія супрацоўнічалі паміж сабой на постсавецкай прасторы ў справе перадачы Беларусі, Казахстанам і Украінай ядзернай зброі ў рукі Масквы.

¹ Мануйлов С. М. Политика США в отношении СНГ // США-ЭПИ. 1998. № 10. С. 50.

² Тренин Д. Предисловие к рускому изданию // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. С. 10.

³ Розанов А. Эволюция военного сотрудничества между Беларусью и Россией // Российско-белорусские отношения: проблемы и перспективы: материалы круглого стола российских и белорусских ученых, Москва, 2-3 февраля 1998 г. М., 1998; Розанов А. Республика Беларусь: внешнеполитические ориентации // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. С. 4; Розанов А. Внешняя политика Белоруссии: представления и реальности // Pro et Contra. Т. 3. № 2: Россия и ее западные соседи; Розанов А. Внешняя политика Беларуси: стратегический аспект // Беларусь в мире: политика, экономика, безопасность. 1999. № 3

Захад валодаў немалымі магчымасцямі ўздзеяння на Расію ў выпадку ўзмацнення антыамерыканізму ў яе палітыцы на постсавецкіх абшарах. Сама Расія паводзіла сябе асцярожна, імкнучыся не даваць нагоды для абвінавачвання у імперскіх замашках. Пачатак 1990-х гг. адзначаны рамантычнай стадыяй адносін паміж Расіяй і Захадам. Ніводная былая саюзная рэспубліка не дэкларавала тады жадання адрадзіць нешта падобнае на СССР, стварыць цесна інтэграваную супольнасць.

Урэгуляванне пытання ядзернай спадчыны былога СССР, актывізацыя расійскіх інтэграцыйных памкненняў у «блізкім замежжы», выхад у ЗША на першы план палітыкаў, што баяліся рэінтэграцыі СССР, падштурнулі Вашынгтон да таго, каб сфармуляваць сваю пазіцыю па пытанні постсавецкай інтэграцыі. Ужо ў пачатку 1990-х гг. аўтарытэтных заходніх аналітыкі сталі выступаць з перасцярогамі ў адрас Расіі ў сувязі з небяспекай адраджэння ў ёй імперскай палітыкі ў дачыненні да краін «блізкага замежжа». Аднак да 1994 г. гэтыя перасцярогі мелі, хутчэй, тэарэтычны, чым практычны характар.

Як адзначае расійскі амерыканіст А. Уткін, знешнепалітычная эліта ЗША не адразу перайшла да ўспрыняцця постсавецкай інтэграцыі як небяспекі. Гэтая выснова была зроблена падчас абмеркавання будучыні НАТА, Расіі, стаўлення Расіі да пашырэння НАТА¹. Аднак, на нашу думку, не варта жорстка ўвязваць постсавецкую, перадусім беларуска-расійскую, інтэграцыю і пашырэнне НАТА на Усход, хаця сувязь паміж двума гэтымі працэсамі, несумненна, існуе.

У 1994 г. на постсавецкіх абшарах з'явіўся дзяржаўны лідэр, які адкрыта выступіў за «ўз'яднанне» былых савецкіх рэспублік, перш за ўсё Беларусі, Расіі і Украіны, адраджэнне СССР у новай форме. Гэта быў новаабраны прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А. Лукашэнка. Яго інтэграцыйная палітыка і рыторыка значна палегчылі прасоўванне адпаведных планаў Расіі, якую Захад з гэтага часу фармальна не мог абвінавачваць у ініцыяванні рэінтэграцыі.

Беларусь у планах ЗША ў пачатку 1990-х гг. У першыя гады пасля распаду СССР Захад параўнальна мала цікавіўся Беларуссю. Гэтая слаба прафіляваная з пункту гледжання дзяржаўнай і міжнароднай ідэнтычнасці краіна, надзвычай залежная ад Расіі, не разглядалася ім у якасці важнага прыярытэту². Беларусь не ўваходзіла ў лік амерыканскіх улюбёнцаў на постсавецкай прасторы, якімі былі

¹ Уткін А. Россия и США: региональные проблемы // США-ЭПИ. 1998. № 10. С. 25.

² Тренн Д. Предисловие к русскому изданию // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. С. 8; Никонов В. Белоруссия во внешней политике России // Там же. С. 73.

Украіна, Казахстан і Азербайджан¹. ЗША і Захад не ў поўнай меры аддалі належнае Беларусі за яе паслядоўную палітыку ядзернага раззбраення, калі яна першая добраахвотна адмовілася ад статусу ядзернай дзяржавы, ратыфікаваўшы ў лютым 1993 г. адпаведныя міжнародныя пагадненні.

У 1991-1992 гг. амерыканскіх палітыкаў мала турбавала роля Беларусі ў зменлівым цэнтральнаеўрапейскім кантэксце. Яна разглядалася як найбліжэйшая да Расіі краіна, яшчэ не зусім саспелая да поўнай незалежнасці. Становішча пачало выпраўляцца ў 1993 — пачатку 1994 г., калі з перапынкам у паўгода кіраўнікі Беларусі і ЗША абмяняліся афіцыйнымі візітамі. Прычым старшыня Вярхоўнага Савета С. Шушкевіч быў першым з лідэраў дзяржаў СНД, які наведаў Вашынгтон (ліпень 1993 г.). У студзені 1994 г. Мінск з аднадзённым візітам наведаў прэзідэнт ЗША Б. Клінтан. Гэты візіт і наступная (праз 10 дзён) вымушаная адстаўка С. Шушкевіча выклікалі ў ЗША і іншых краінах Захаду хвалю ажыўленых і трывожных каментарыяў, аб чым ужо гаварылася.

Аднак афіцыйная пазіцыя ЗША ў пытанні постсавецкай інтэграцыі ў той час была досыць спакойнай і лаяльнай. У ліпені 1994 г. «Известия» надрукавалі адказ прэзідэнта ЗША Б. Клінтана на пытанне свайго карэспандэнта пад назвай «Народы былога СССР маюць права аб'яднацца зноў, калі яны самі вельмі гэтага захочуць». Аднак сутнасць адказу была не такой простаю, як падала расійская газета. Адказваючы на пытанне карэспандэнта, ці можа ён прадбачыць нейкі варыянт дэмакратычнага і законнага ўз'яднання некаторых былых саюзных рэспублік, каб гэта не пагражала ні дзяржавам Цэнтральнай Еўропы, ні краінам Балтыі, ні нацыянальным інтарэсам ЗША і ўсяму свету, Б. Клінтан сказаў наступнае: «Гэта залежыць ад таго, наколькі падобнае рашэнне будзе сапраўды добраахвотным і будзе воляй большасці нацыі».

Выказваючы сваю думку аб перспектывах развіцця сітуацыі ў Беларусі, прэзідэнт адзначыў: «Калі паўстане сапраўды незалежнае палітычнае развіццё, напрыклад, у Беларусі, якое абвесціць: маўляў, мы лічым, што нам будзе лепей, калі ў нас будуць крыху іншыя адносіны з Расіяй, тут, я думаю, усё залежыць ад таго, што сапраўды адбудзецца. Народы Цэнтральнай і Усходняй Еўропы адчуюць, наколькі натуральныя, сумленныя і дэмакратычныя гэтыя намеры. І ў гэтым заключаецца ўся сутнасць»². Такім чынам, прэзідэнт ЗША вы-

¹ Уткин А. Россия и США: региональные проблемы // США-ЭПИ. 1998. № 10. С. 26.

² Клинтон У. Народы бывшего СССР имеют права объединиться вновь, если они сами этого очень захотят // Известия. 1994. 5 июля.

казаўся асцярожна, дыпламатычна і ўзважана, пакідаючы за народамі былога СССР права дэмакратычна і добраахвотна вырашыць свой дзяржаўны лёс.

Інтэграцыя і пазіцыя ЗША. Спакойная пазіцыя адміністрацыі Б. Клінтана да расійска-беларускай інтэграцыі, гульня вакол якой ледзь пачыналася, захавалася і ў 1995 г. К. Блэкер, адмысловы саветнік прэзідэнта ЗША, галоўны дырэктар па справах Расіі, Украіны і Еўразіі Нацыянальнага савета бяспекі падчас візіту ў Мінск 28 чэрвеня 1995 г., калі ён сустрэўся з А. Лукашэнкам, падкрэсліў на прэс-канферэнцыі, што ЗША цалкам прызнаюць той факт, што «характар адносінаў паміж Расіяй і Беларуссю павінен вызначацца гэтымі дзяржавамі». К. Блэкер выказаў задаволенасць выкладзенай беларускім прэзідэнтам канцэпцыяй знешняй палітыкі, накіраванай на дасягненне разумнага балансу ў адносінах Беларусі з блізкім і далёкім замежжам¹.

Даволі мяккая і лагодная пазіцыя адміністрацыі ЗША ў далейшым саступіла месца сур'ёзнай стрыманасці ў дачыненні да дагавораў аб стварэнні Супольнасці і Саюзу Беларусі і Расіі, падпісаных у 1996-1997 гг. Амерыканскія прэччаны датычыліся хутчэй спосабу заключэння гэтых дагавораў, а не іх сутнасці. Амерыканскі ўрад прызнаваў права народаў дзвюх краін інтэгравацца, але не парушаючы дэмакратычных працэдур. Гэта датычылася перадусім Беларусі, грамадская думка якой у пытанні аб'яднання з Расіяй не была такой аднастайнай і станоўчай, як трактвала афіцыйная прапаганда. Пазіцыя Вашынгтона не магла не ўлічваць масавай незадаволенасці беларускіх грамадзян, у першую чаргу жыхароў Мінска, выказанай імі падчас антыінтэграцыйных дэманстрацый вясной 1996 і 1997 г.

Чым больш у Мінску і Маскве гаварылі пра інтэграцыю, тым мацнейшымі рабіліся падазрэнні ўрада ЗША. Відаць, як указвае Р. Легвалд, занепакоенасць Вашынгтона была выклікана адчуваннем, што інтэграцыя, як яе разумела беларускае кіраўніцтва, надта моцна нагадвала старыя ўзаемаадносіны ў былым СССР і выклікала да жыцця найменш канструктыўныя тэндэнцыі ў знешняй палітыцы дзвюх краін². У афіцыйных ацэнках Белага Дома праглядалася некаторыя заклапочанасць, звязаная з мажлівасцю адбудовы ў той ці іншай форме саюза дзяржаў на тэрыторыі былога СССР і аднаўлення ўплывовага цэнтру сілы ў ключавым рэгіёне Еўразіі. ЗША баяліся саюза на антызаходняй аснове альбо ў форме, што перашкаджала б супрацоўніцтву з Захадам.

¹ Ключнікава А. Беларусь і ЗША да дыялогу гатовы // Звязда. 1995. 30 ліп.

² Легвалд Р. Беларусія ў вонешняй політыке США // Беларусія на перепутце: в поісках міжнароднай ідэнтычнасці. С. 175.

Дагавор аб стварэнні Супольнасці ад 2 красавіка 1996 г. не выклікаў на Захадзе сур'ёзнай занепакоенасці. Гэтая падзея разглядалася пераважна як прапагандысцкі сродак вырашэння прэзідэнтамі кан'юнктурных палітычных задач: у рамках выбарчай кампаніі Б. Ельцына і супрацьстаяння А. Лукашэнкі з парламентам.

Пазіцыя Вашынгтона ў адносінах да Беларусі, выкладзеная ў дакументах дзярждэпартаменту ў канцы 1996 — пачатку 1997 гг., не закранала пытанняў беларуска-расійскіх адносін. Д. Сігал, кіраўнік аддзела Украіны, Беларусі і Малдовы дзярждэпартаменту ЗША, выступіў 30 кастрычніка 1996 г. на брыфінгу ў Камісіі па бяспецы і супрацоўніцтву ў Еўропе амерыканскага кангрэса і выклаў пазіцыю ўрада ЗША да становішча ў Беларусі. Ён адзначыў, што ЗША не імкнуцца да ізаляцыі Беларусі і хочуць дапамагчы яе інтэграцыі ў новы трансатлантычны парадак. Была падкрэслена зацікаўленасць ЗША і іншых дзяржаў — членаў АБСЕ у тым, каб у Беларусі былі добрыя адносіны з усімі краінамі¹.

Пасля лістападаўскага рэферэндуму 1996 г. і ўмацавання рэжыму А. Лукашэнкі ацэнкі Захаду наконт збліжэння Беларусі і Расіі сталі набываць усё больш негатыўны характар. Прадстаўнік дзярждэпартаменту ЗША Н. Бёрнс у сувязі з падпісаннем Дагавора аб стварэнні Саюза Беларусі і Расіі ад 2 красавіка 1997 г. заявіў, што «мы не прычым рэфлексіўным намаганнем аб'яднаць гэтыя дзве краіны, але мы мяркуюем, што такі працэс мусіць быць добраахвотным і адлюстроўваць узаемныя пажаданні народаў дзвюх краін». Ён адзначыў, што ЗША паважаюць Расію як свабодную і дэмакратычную краіну, чаго нельга сказаць пра Беларусь. За словамі Н. Бёрнса хавалася глыбокая занепакоенасць. У выпадку стварэння аб'яднання Беларусі з Расіяй ЗША не хацелі б, каб узніклі новыя лініі геапалітычнага падзелу ў абстаноўцы, калі «мы імкнёмся аб'яднаць Еўропу». Адносна сутнасці новага дагавора прадстаўнік дзярждэпартаменту сказаў, што «гэта мала падобна на праўдзівы саюз, а хутчэй нагадвае больш цеснае супрацоўніцтва»².

Яўная незадаволенасць стварэннем Саюза прагучала ў рэзалюцыі Еўрапарламента ад 10 красавіка 1997 г. У ёй выказваліся сумненні ў легітымнасці расійска-беларускага саюза, адзначалася, што нельга лічыць законным працэс, які адбываецца без удзелу дэмакратычна абранага парламента і ва ўмовах лютых рэпрэсій супраць усялякай апазіцыі. Еўрапарламент заклікаў адкласці ратыфікацыю

¹ Позиция Вашингтона // Свобода. 1996. 9 лістап.

² Вашингтон не супраць, але ... // Свобода. 1997. 11 крас.; См. Розанов А. В поисках международной идентичности. С. 54-55.

дагавора да фарміравання дэмакратычных інстытутаў у Беларусі і даў зразумець Маскве, што калі яна не прыслухаецца да яго парад, то могуць быць перагледжаны ўмовы супрацоўніцтва паміж ЕС і Расіяй¹.

У каментарыях амерыканскіх аўтараў увага была звернута на адсутнасць новага зместу і дэкларатыўнасць дагавора 1997 г. П. Гобл пісаў, што кампанія А. Лукашэнкі па збліжэнні з Расіяй можа прывесці да адваротнага эфекту: паглыбленне інтэграцыі відавочна ўзмацняе разыходжанні ў падыходах Мінска і Масквы, супрацьстаянне ў беларускім грамадстве вядзе да ізаляцыі Беларусі ад Захаду². Былы пасол ЗША ў Беларусі Д. Суорц у прынцыпе выступаў супраць беларуска-расійскай інтэграцыі, гаворачы, што гэта прывядзе да страты беларускага суверэнітэту, і наогул лічыў, што рэінтэграцыя постсавецкіх краін супярэчыць нацыянальным інтарэсам ЗША. Разам з тым ён указваў на аб'ектыўны характар інтэграцыі для Беларусі, асабліва ў эканамічнай сферы. Д. Суорц, кажучы пра сур'ёзныя матывы для эканамічнага збліжэння дзвюх краін, падкрэсліваў, што для Беларусі яшчэ больш важнай з'яўляецца яе інтэграцыя ў сусветную эканоміку³.

Новы пасол ЗША ў Беларусі Д. Спэкхард на сваёй першай прэс-канферэнцыі ў Мінску ў верасні 1997 г. зноў выклаў пазіцыю свайго ўрада ў адносінах да беларуска-расійскай інтэграцыі. ЗША не бачаць тут праблемы і мяркуюць, што Беларусь можа інтэгравацца як з усходнімі, так і з заходнімі суседзямі. Аднак гэты працэс павінен быць добра ўсвядомленым, абдуманым, адбывацца без паспешлівасці і ва ўмовах адкрытага абмеркавання ўсіх праблем; ён не павінен будаваць новых муроў і шкодзіць беларускім грамадзянам⁴.

У 1998-2000 гг. галоўны акцэнт у пазіцыі Вашынгтона змясціўся ў бок забеспячэння ў Беларусі дэмакратычных працэдур пры прыняцці рашэнняў па пытанні беларуска-расійскай інтэграцыі і падтрымкі грамадскіх і палітычных сіл, Што выступалі за захаванне незалежнасці і суверэнітэту краіны.

Намеснік дзяржаўнага сакратара ЗША С. Тэлбат заявіў у красавіку 1999 г., што «інтэграцыя паміж краінамі СНД павінна адлюстроўваць волевыяўленне народа, праяўленае сродкамі дэмакратычнага працэсу, павінна быць узаемавыгаднай і не павінна ствараць перашкоды для інтэграцыі з больш шырокай групай краін». Ён

¹ М. Г. Еўрапарламент папярэдзіў Мінск і Маскву // Свабода. 1997. 16 крас.; Гл. таксама: Гулякевич А. А. Европейский союз против // БДГ. 1997. 7 крас. С. 4.

² Goble P. Belarus-Russia — integration as the final stage of disintegration // RFE/RL, — 1997. May 26.

³ Swartz D. H. Belarus — Problems of Integration // Integrated Strategies International. 1996. Apr. 21. (Discussion Paper 2.1).

⁴ Грудзіловіч А. «Захад не аддаваў Беларусь Расіі», — сцвярджае амерыканскі пасол // Свабода. 1997. 23 верас.

адзначыў, што дэмакратычнага працэсу зараз у Беларусі няма, і гэта ставіць пад сумненне спробы, што былі зроблены па стварэнні расійска-беларускага саюза¹.

Новым выкладаннем пазіцыі ЗША па пытанні беларуска-расійскай інтэграцыі пасля падпісання Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы былі выказванні С. Тэлбата на сустрэчы са старшынёй распушчанага Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шарэцкім і дэпутатамі Вярхоўнага Савета С. Шушкевічам і Л. Гразновай, што мела месца ў Вашынгтоне 3 лютага 2000 г. На той час С. Тэлбат фактычна быў дзеючым міністрам замежных спраў, бо дзяржсакратар ЗША М. Олбрайт знаходзілася па-за тэрыторыяй краіны. Ён падкрэсліў асаблівую зацікаўленасць ЗША ў захаванні незалежнасці Беларусі, адзначыўшы, што іх падтрымкай будуць карыстацца толькі тыя палітычныя групы, што сваім галоўным прыярытэтам лічаць незалежнасць Беларусі як дзяржавы. С. Тэлбат указаў на дадатковыя аргументы, якія з'явіліся ў ЗША ў дыялогу з Расіяй і Заходняй Еўропай па развязванні крызісу ў Беларусі. Крытычна ацэньваючы дзеянні Расіі па стварэнні саюзнай дзяржавы з Беларуссю, ён сказаў, што «наколькі Расія будзе паскараць працэсы паглынання Беларусі, настолькі ж будуць памяншацца яе шанцы інтэгравацца ў сусветную супольнасць»².

Такім чынам, палітыка ЗША ў дачыненні да інтэграцыі эвалюцыянавала ад спакойных і нейтральных ацэнак да непрыхаванага раздражнення і непрыняцця інтэграцыйнай ліхаманкі кіраўніцтва абедзвюх краін. Нязменным імкненнем Вашынгтона было захаванне дэмакратычных правілаў падчас волевыяўлення насельніцтва і прыняцця рашэнняў па найважнейшых дакументах аб'яднаўчага працэсу, што датычылася выключна Беларусі. Амерыканцы настойвалі таксама, каб гэты працэс не шкодзіў бяспецы суседніх краін і не пагражаў стабільнасці ўсяго рэгіёна. Да новых момантаў у палітыцы ЗША па гэтым пытанні варта аднесці ўключэнне ў іх арсенал унутрыбеларускага, антыінтэграцыйнага чынніку і ўзмацненне ціску на Расію, каб прадухіліць яе спробы паглынання Беларусі.

Геапалітычнае вымярэнне інтэграцыі. Найважнейшым чынікам беларуска-расійскіх адносін з'яўляецца геапалітычны кантэкст. Збліжэнне дзвюх краін адбываецца ў міжнародным асяроддзі, развіццё якога вызначаецца Захадам, які пашыраецца на Усход, і

¹ Аляксеў Ю. Кіраўніцтва Дзярждэпартаменту ЗША ў чарговы раз выказала падтрымку «усім тым, хто змагаецца за аднаўленне дэмакратыі ў Беларусі» // Народная воля. 1999. 27 крас.

² М. Г. Еўрапарламент папярэдзіў Мінск і Маскву // Свабода. 1997. 16 красавіка; Гл. таксама: Гулякевіч А. А. Еўрапейскі саюз протів // БДГ. 1997. 7 крас. С. 4.

Расіяй, якая засяроджана на сабе самой. Ш, Гарнэт указвае на асаблівую ролю рэгіёна Цэнтральнай і Усходняй Еўропы (ЦУЕ), што складаецца з былых заходніх рэспублік СССР (Беларусі, Эстоніі, Латвіі, Літвы і Украіны), падкрэсліваючы яго ключавое становішча на стыку і перасячэнні Еўропы, што пашыраецца, і постсавецкай прасторы. На працягу гісторыі ў Расіі сфармавалася ўстойлівае кола інтарэсаў у гэтым рэгіёне, у тым ліку схільнасць разглядаць яго як жыццёва важную зону бяспекі, у якой яна павінна дамінаваць. Беларусь і Украіна асабліва важныя для Расіі ў яе намаганнях пабудоваць на месцы былога СССР працаздольнае інтэграванае супольніцтва. Амерыканскі даследчык справядліва прызнае, што ў гэтым рэгіёне для Расіі шмат што пастаўлена на карту¹.

Што датычыцца Беларусі, то яе кіруючы рэжым, які імкнецца да інтэграцыі з Расіяй і пастаянна супрацьпастаўляе сябе ствараемаму еўрапейскаму парадку сваёй унутранай і знешняй палітыкай, заходнія аўтары лічаць пагрозай стабільнасці ў рэгіёне. Ш. Гарнэт звяртае ўвагу на слабую дзяржаўную і міжнародную ідэнтычнасць Беларусі, прыводзячы наступнае вобразнае параўнанне: «Беларусь хутчэй падобная да нічыйнай зямлі, чым на тое месца, дзе праходзіць выпрабаванне новая Еўропа»².

Замежныя аналітыкі ўказваюць на значную верагоднасць расійска-беларускай інтэграцыі і нават страты Беларуссю сваёй дзяржаўнасці, што прывядзе да змянення балансу сіл у рэгіёне. Напрыклад, Р. Легвалд адзначае, што ў ЗША за апошнія гады склалася меркаванне, што праўдападобна Беларусь не застанеца самастойнай, паколькі вельмі глыбока зайшоў працэс паглынання яе Расіяй³. Амерыканскім палітыкам яшчэ цяжэй паверыць, што А. Лукашэнка імкнецца захаваць незалежнасць і што ён зацікаўлены ў сувязях з Захадам. Аднак і Беларусь, і Расія сутыкаюцца з абмежаванасцю сваіх магчымасцяў і супраціўленнем самых розных сіл, што перашкаджаюць аб'яднанню дзвюх дзяржаў⁴.

Расія, самая буйная і магутная дзяржава рэгіёна, больш у ім не дамінуе. НАТА і ЕС становяцца найбольш уплывовымі міжнароднымі акцэрамі ў Цэнтральнай і Усходняй Еўропе (ЦУЕ). Аднак самая чужоўная змена ў гэтым рэгіёне, на думку Ш. Гарнэта, палягае ў тым,

¹ Гарнэт Ш. Перекрестки Европы: Россия, Запад и новые сопредельные государства // США-ЭПИ. 1999. № 3-4. С. 84.

² Там же. С. 93.

³ Легвалд Р. Белоруссия во внешней политике США // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. С. 189.

⁴ Garnett S. W., Wash. D. C. Keystone in the Arch. Ukraine in the Emerging Security Environment of Central and Eastern Europe. 1997. P. 106; Гарнэт Ш. Перекрестки Европы: Россия, Запад и новые сопредельные государства // США-ЭПИ. 1999. № 3-4. С. 93.

што ўпершыню за стагоддзі суадносіны паміж дзяржавамі ЦУЕ і знешнімі дзяржавамі зрушылася на карысць першых. Краіны рэгіёна маюць альбо набываюць здатнасць самастойна фарміраваць сваю будучыню. Хаця ўплыў Расіі і Захаду будзе, як і раней, адыгрываць пэўную ролю, але ён больш не з'яўляецца вырашальным¹.

Дзякуючы свайму геаграфічнаму становішчу і геапалітычнаму статусу Беларусь істотна ўплывае на напрамак і характар міжнародных змен у ЦУЕ. Ці стане яна чыннікам стабільнасці альбо крыніцай нестабільнасці ў рэгіёне? Р. Легвалд і Ш. Гарнэт фармулююць пытанне наконт геапалітычнай ролі Беларусі ў Еўропе наступным чынам: ці будзе яна «прыфрантавой» дзяржавай на мяжы НАТА, што пашыраецца на Усход, мастом альбо шлагбаумам, месцам сустрэчы сяброў ці ворагаў².

Унутранае развіццё Беларусі, наступствы стварэння саюзнай дзяржавы з Расіяй перш за ўсё адаб'юцца і ўжо адбываюцца на суседніх краінах. Даследчыкі выказваюць розныя пункты гледжання наконт уплыву беларуска-расійскага саюза на суседзяў і краіны рэгіёну. Польскі палітолаг А. Камінскі адзначае магчымасць (праўда, выключна тэарэтычную) таго, што канструктыўны расійска-беларускі саюз стане вынікам стабільнасці ў Беларусі і рэгіёне³. Аднак большасць экспертаў з краін Захаду і ЦУЕ, улічваючы дынаміку фарміравання гэтага саюза, мяркуюць, што ён здольны прыняць паталагічныя формы (прывесці да паглынання Беларусі) і тым самым уяўляе сабой пагрозу стабільнасці рэгіёна.

Беларусь застаецца выпрабавальным палігонам новага еўрапейскага парадку. На беларускім напрамку НАТА і ЕС адпрацоўваюць узгадненне сваёй знешняй палітыкі. Расія адпрацоўвае тут мадэль постсавецкай рэінтэграцыі. Беларусь, на думку заходніх аналітыкаў, дапусціўшы невыбачальны знешнепалітычны перакос у бок Расіі і загнаўшы сябе ў кут самаізаляцыяй ад Захаду, мае мала прасторы для ажыццяўлення самастойнай і збалансаванай палітыкі. Тым не менш яна можа вярнуцца да палітыкі, заснаванай на нацыянальна-дзяржаўных інтарэсах, і гэтым вызначаць умовы саперніцтва Расіі і Захаду.

Ш. Гарнэт лічыць важным і неабходным узгадненне палітыкі з Расіяй, Захадам і краінамі рэгіёна. Іх супольныя дзеянні закліканыя

---

¹ Гарнэт Ш. Перекрестки Европы: Россия, Запад и новые сопредельные государства // США-ЭПИ. 1999. № 3-4. С. 91.

² Гарнэт Ш., Легвалд Р. Введение // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. С. 18

³ Каминский А. Положение в Белоруссии как угроза безопасности Польши // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. С. 131.

спрыяць паслабленню стратэгічнага змагання ў гэтай частцы Еўропы, умацаванню зладжанасці ў палітыцы, накіраванай на падтрымку пераўтварэння Расіі, пашырэнне асноўных інстытутаў Захаду, рэфармаванне і забеспячэнне стабільнасці дзяржаў, размешчаных у прамежкавай зоне¹. З усіх краін рэгіёна Беларусь менш за ўсіх прасунулася да пастаўленых мэт, застаючыся праблемнай дзяржавай Еўропы. Пры ўмове захавання сваёй незалежнасці ёй давядзецца больш за іншых папрацаваць у плане аднаўлення міжнароднага даверу і ператварэння ў канструктыўны элемент еўрапейскай бяспекі і супрацоўніцтва.

Суседзі Беларусі і яе інтэграцыя з Расіяй. Дзяржаўныя дзеячы і палітыкі суседніх ды іншых краін адназначна прызнаюць той факт, што палітыка збліжэння Беларусі з Расіяй ёсць суверэннае права гэтых краін. Сама па сабе ўсходняя арыентацыя знешняй палітыкі Мінска не можа выклікаць нейкіх пярэчанняў іншых дзяржаў, у тым ліку суседніх, пры ўмове, што гэта не стварае пагрозы іх бяспекі. У дадзеным выпадку такой пэўнасці ў бліжэйшых суседзяў Беларусі, як зазначае літоўскі даследчык А. Грыцюс, няма². Гэтую занепакоенасць падтрымліваюць заявы беларускіх афіцыйных асоб аб магчымым вяртанні ядзернай зброі на яе тэрыторыю альбо аб умацаванні вайсковага саюза з Расіяй. На думку ўкраінскага вайскова-палітычнага эксперта Р. Перапяліцы, у выпадку павелічэння вайсковай актыўнасці Беларусі і Расіі ў процістаянні з НАТА вырасце пагроза не для НАТА, а для бліжэйшых суседзяў Беларусі і ўсяго рэгіёна ЦУЕ³.

Краіны Балтыі занепакоены тым, што стварэнне адзінай расійска-беларускай дзяржавы фактычна ператворыць іх у анклаў, які з захаду будзе межаваць з Калінінградскай вобласцю, а з поўдня і ўсходу — з Беларуссю і Расіяй. Гэта створыць небяспечныя магчымасці для ўплыву на палітыку балтыйскіх дзяржаў і выкарыстання транзіту з мэтай ціску на іх⁴. Напярэдадні падпісання саюзнага дагавора ў красавіку 1997 г. дыпламат, што прадстаўляў у Маскве адну з балтыйскіх рэспублік, сказаў у інтэрв'ю газеце «Известия», што аб'яднанне Расіі з антыдэмакратычным рэжымам А. Лукашэнкі яшчэ

---

¹ Гарнетт Ш. Перекрестки Европы: Россия, Запад и новые сопредельные государства // США-ЭПИ. 1999. № 3-4. С. 113.

² Грицюс А. Влияние «белорусского фактора» на внешнюю политику Литвы и стабильность в Балтийском регионе // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. С. 150.

³ Перепелица Г. Белорусско-российская военно-политическая интеграция и ее влияние на безопасность Украины // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. С. 108-109

⁴ Грицюс А. Влияние «белорусского фактора» на внешнюю политику Литвы и стабильность в Балтийском регионе // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. С. 158.

мацней падштурхне суседнія дзяржавы да збліжэння з заходнімі дэмакратыямі¹.

Старшыня Сейма Літвы В. Ландсбэргіс меркаваў, што Захад «павінен праяўляць больш заклапочанасці» з прычыны мажлівага аб'яднання Расіі і Беларусі. Паводле яго словаў, калі ля межаў Літвы будзе адкрыта стаяць буйная вайсковая структура, то ціск на Літву і Балтыйскі рэгіён павялічыцца, а бяспека ў гэтым рэгіёне і Еўропе ўвогуле паменшыцца. Захад павінен адрэагаваць на аб'яднанне Расіі і Беларусі актывізацыяй працэсаў інтэграцыі краін Балтыі ў НАТА і іншыя еўрапейскія структуры. «Калі Беларусь у выніку аб'яднання дэ-факта знікне як дзяржава і будзе цалкам: кіравацца з Масквы альбо праз беларускага прэзідэнта, дык гэта адаб'ецца і на геапалітычнай сітуацыі ў гэтай частцы Еўропы». У выпадку аб'яднання «стане больш яснасці: усё, што будзе рабіцца, будзе палітыкай Расіі, таму і мы, і Еўропа будзем мець справу і размаўляць толькі з Расіяй»². Дапушчэнне В. Ландсбэргіса аб выключэнні Беларусі з ліку дзяржаўных партнёраў Літвы ў выпадку аб'яднання з Расіяй, выказанае яшчэ ў пачатку 1997 г., мусіла б быць больш сур'ёзна ўспрынята беларускім кіраўніцтвам.

Афіцыйная пазіцыя кіраўніцтва Беларусі і Літвы па пытанні інтэграцыі кожнай з краін са сваімі ўсходнімі ці заходнімі суседзямі была сфармулявана на сустрэчы прэзідэнта Літвы В. Адамкуса і прэзідэнта Беларусі А. Лукашэнкі 12 лістапада 1998 г., што адбылася на памежным кантрольна-прапускным пункце «Мядзінкай-Каменны Лог». У сумесным паведамленні для друку адзначалася, што «Літоўская Рэспубліка і Рэспубліка Беларусь паважаюць права кожнай дзяржавы ўступаць у міжнародныя палітычныя, эканамічныя, абарончыя саюзы і структуры бяспекі, не парушаючы пры гэтым дасягнутай атмасферы добрасуседства і даверу ў рэгіёне»³.

Гэтая заява характэрная тым, што не толькі Літва прызнала а права Беларусі на інтэграцыю з Расіяй, але і Беларусь прызнала права сваёй суседкі ўступаць у НАТА і ЕС. Як вядома, Расія катэгарычна прарэчыла супраць уступлення ў НАТА любой постсавецкай рэспублікі. Што датычыцца наступстваў уступу Літвы і Беларусі ў вайскова-палітычныя саюзы, што процістаяць адзін аднаму, дык кожная краіна лічыла, што гэты крок не паслабіць, а ўмацуе рэгіянальную стабільнасць.

---

¹ Юсин М. Союз Кремля с Лукашенко пугает соседей России // Известия. 1997. 2 апр.

² Запад должен проявлять больше озабоченности по поводу возможного объединения России и Беларуси // Народная воля. 1997. 25 студз.

³ Совместное сообщение для печати по итогам встречи президента Литовской Республики В. Адамкуса и президента Республики Беларусь А. Лукашенко // Народная воля. 1998. 26 лістап.

Расіі і зблізіцца з Захадам. Больш шпаркімі тэмпамі пойдзе пашырэнне НАТА (хутчэй вайсковае, чым палітычнае) на краіны ЦУЕ. Аднак збліжэнне з Беларуссю не разглядаецца аўтарытэтнымі расійскімі палітыкамі і экспертамі як мера ў адказ на пашырэнне НАТА. Наогул гэта выкліча павелічэнне напружанасці паміж Расіяй і Захадам¹.

На думку В. Ніканава, Запад можа мабілізаваць сваіх саюзнікаў, каб не дапусціць такога аб'яднання альбо ў далейшым каб раскалоць Саюз Беларусі і Расіі. Аднак ён не пойдзе на адкрытую канфрантацыю з Расіяй з-за яе збліжэння з Беларуссю. У Расіі мяркуюць, што большая частка згаданых адмоўных тэндэнцый ужо праяўляецца і будзе развівацца ў далейшым, нават калі расійска-беларуская інтэграцыя не адбудзецца².

У другой палове 1990-х гг. стварэнне адзінай расійска-беларускай дзяржавы стала важнай міжнароднай праблемай. Яна прамым ці ўскосным шляхам закранула інтарэсы суседніх з Беларуссю і Расіяй дзяржаў, краін ЦУЕ, ЗША і іншых вядучых дзяржаў Захаду. Пагроза паглынання Беларусі Расіяй з прычыны вельмі розных вагавых катэгорый дзвюх дзяржаў, што яднаюцца, можа значна змяніць нестабільную раўнавагу ў рэгіёне ДУЕ. Гэтыя і іншыя выкладзеныя вышэй абставіны выклікалі насцярожанае стаўленне Захаду да дзяржаўнай і вайскова-палітычнай інтэграцыі Мінска і Масквы. Аднак геапалітычныя і геастратэгічныя наступствы стварэння расійска-беларускага саюза пры ўсёй іхняй важнасці не вычэрпваюць сутнасці гэтай новай міжнароднай рэчаіснасці.

На наш погляд, самае важнае значэнне мае пытанне, якія палітычныя рэжымы інтэгруюцца. І тут зноў паўстае праблема суадносін і ўзаемадзеяння дэмакратыі, нацыянальна-дзяржаўных інтарэсаў, суверэнітэту нацыі і геапалітыкі. Калі б у Беларусі і Расіі існавалі дэмакратычныя рэжымы, што ўжо пераадолелі імперскую і таталітарную мінуўшчыну, інтэграцыя і ў канчатковым рахунку аб'яднанне дзвюх краін і народаў не выклікалі б насцярожанасці і трывогі ў іх блізкіх і далёкіх суседзяў. Гэта (наяўнасць дэмакратычных рэжымаў у Беларусі і Расіі), на нашу думку, з'яўляецца галоўнай перадумовай сапраўднага збліжэння і магчымага аб'яднанага дзвюх дзяржаў у будучыні. Але ці патрэбна будзе такое аб'яднанне для дэмакратычнай Беларусі і дэмакратычнай Расіі? Яны, напэўна, знойдуць іншыя формы інтэграцыі у больш шырокія аб'яднанні на прасторах Еўропы і Еўразіі.

¹ Никонов В. Белоруссия во внешней политике России // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности. С. 75-76.

² Там же. С. 76.

7. БЕЛАРУСКА-РАСІЙСКІЯ АДНОСІНЫ НА МЯЖЫ СТАГОДДЗЯЎ (канец, 1999-пачатак 2001 г.)¹

У нядоўгай гісторыі беларуска-расійскіх міждзяржаўных адносін часавы адрэзак з канца 1999 да пачатку 2001 г. быў адным з самых крытычных і паваротных. За крыху больш чым год адбыліся падзеі, якія істотна паўплывалі на ход і перспектывы як унутранага развіцця Расіі і Беларусі, так і на знешнюю палітыку, у тым ліку на двухбаковыя беларуска-расійскія дачыненні.

Бясспрэчна, самай галоўнай і вызначальнай з гэтых падзей была змена расійскага прэзідэнта. Прыход да ўлады ў Крамлі У. Пуціна, спачатку ў якасці выконваючага абавязкі (в. а.) прэзідэнта, а пасля выбараў у сакавіку 2000 г. ужо ў якасці абранага прэзідэнта Расійскай Федэрацыі азначыў сабой пачатак новага пасляельцынаўскага этапу гісторыі постсавецкай Расіі і адначасова пачатак новага перыяду ў гісторыі ўзаемаадносін паміж дзвюма постсавецкімі дзяржавамі.

Разгледзім некаторыя ключавыя моманты ў развіцці адносін паміж Беларуссю і Расіяй у названы перыяд. Адметна, што пачатак новага этапу іх узаемадачынненняў супаў па часе з рубяжом двух дзесяцігоддзяў, стагоддзяў і тысячагоддзяў.

Падпісанне Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы. Калі разглядаць канец 1999 г. як пачатак новага этапу ў беларуска-расійскіх адносінах, то адным з двух паваротных пунктаў, што прадэманстравалі новую якасць іх адносін было падпісанне 8 снежня 1999 г. у Маскве прэзідэнтамі Б. Ельцыным і А. Лукашэнкам Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы і Праграмы дзеянняў па яго рэалізацыі. Гэты дагавор быў не проста накіраваны ў XXI ст., як сцвярджаў яго тэкст. Ён, па сутнасці, падвёў рысу пад пэўным этапам інтэграцыйнага працэсу, запачаткаванага ў красавіку 1996 г. Дагаворам аб Супольнасці Беларусі і Расіі. На працягу 1996-1999 гг. дачыненні дзвюх краін прайшлі стадыі стварэння «Супольнасці» пасля «Саюза» і ўступілі ў перыяд афармлення Саюзнай дзяржавы».

Аднак нават такія высокія тэмпы дзяржаўна-палітычнай інтэграцыі не падыходзілі беларускаму прэзідэнту, які заўжды быў ініцыятарам яе паскарэння. На цырымоніі падпісання Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы А. Лукашэнка заявіў, што мае на мэце

---

¹ Дадзены артыкул з'яўляецца беларускамоўнай версіяй артыкула аўтара «Белорусско-российские отношения на рубеже столетий (конец 1999 — начало 2001 г.)» // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2001. № 2. С. 49-56.

заклучэнне яшчэ аднаго дагавора з расійскім прэзідэнтам, дагавора аб Саюзнай дзяржаве, г. зн. аб аб'яднанні Беларусі з Расіяй. Пры гэтым ён падкрэсліў, што хацеў бы ажыццявіць гэта да пачатку прэзідэнцкай кампаніі ў Расіі.

Аднак гісторыя вырашыла інакш. Дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы стаў апошнім актам з серыі буйных палітычных дагавораў, падпісаных А. Лукашэнкам і Б. Ельцыным у 1995-1999 гг. У. Пуцін яшчэ як в. а. прэзідэнта заявіў, што было падпісана ўжо досыць эпахальных дагавораў і прыйшоў час усур'ёз брацца за іх выкананне. Тым самым ён прадэманстраваў больш прыземлены, прагматычны падыход да адносін з Беларуссю. Але гэта быў толькі адзін з новых момантаў яго «беларускай палітыкі».

Перадгісторыя падпісання Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы была пэўным чынам скандальнай, што зрэшты не адрознівала гэты дагавор ад іншых буйнамаштабных палітычных актаў эпохі Б. Ельцына — А. Лукашэнкі. Беларускі прэзідэнт, прачытаўшы расійскі праект дагавора, назваў яго «смеху вартым» (посмешищем). Ён палічыў, што маскоўскі праект не адпавядае сутнасці дагавора і фактычна паўтарае Дагавор аб саюзе 1997 г. А. Лукашэнка прапаноўваў больш радыкальны варыянт, што прадугледжваў увядзенне пасады адзінага прэзідэнта і фарміраванне супольнага парламента. Паводле яго задумы, Саюзная дзяржава мусіла мець адзіную валюту, бюджэт, войска ды іншыя атрыбуты адзінай дзяржавы¹.

Гэта было недаспадобы Б. Ельцыну, які заўжды далікатна ставіўся да захавання паўнамоцтваў прэзідэнта Расіі. Расійскі бок дэманстраваў большую асцярожнасць у пытаннях захавання свайго суверэнітэту і незалежнасці. У выніку быў падпісаны ў пэўнай ступені абстрактны і двухсэнсоўны дакумент, прапанаваны Расіяй. Не абыйшлося і без пераносу даты падпісання дагавора. Першапачатковая дата падпісання, прызначаная на 26 лістапада, была перанесена па просьбе расійскага боку з-за хваробы Б. Ельцына. Гэта таксама выклікала падазрэнні беларускага кіраўніка.

Газета «Известия», каменціруючы запланаванае падпісанне дагавора, пісала, што нельга сцвярджаць, нібыта будзе створана адзіная дзяржава Расіі і Беларусі. На думку аглядальніка С. Навапрудскага, дзве краіны не збліжаюцца, а аддаляюцца адна ад адной, пра што сведчыць, напрыклад, імкненне Беларусі «спадбацца» Захаду. Беларусь пры цяперашняй уладзе будзе супрацоўнічаць толькі з тымі ў Расіі, хто «згодзіцца аплочваць яе эканамічныя

¹ Годзін Ю. Урокі Саюзнай дзяржаве // Звязда. 2000. 25 ліст. С. 3-4.

дзівацтвы ў духу савецкай эканомікі». Наўрад ці Расія можа стаць гэтым спонсарам. У артыкуле прыводзіліся словы А. Лукашэнкі, сказаныя на адмысловай нарадзе па пытаннях падрыхтоўкі падпісання дагавора з Расіяй. Тады ён зноў заявіў, што меркаваны саюз не прывядзе да пагібелі беларускай дзяржаўнасці: «Не можа быць і гаворкі пра ўваходжанне Беларусі ў склад Расіі ў якасці суб'екта федэрацыі альбо пра далучэнне да Расіі шасцю абласцямі»¹.

Яшчэ адну немалаважную дэталю варта згадаць у сувязі з падпісаннем Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы. Ён быў падпісаны 8 снежня. Гэта знакавая дата, таму што 8 гадоў назад у гэты дзень у Белавежскай пушчы былі падпісаныя дакументы, якія аформілі распад СССР. Трэба меркаваць, першы прэзідэнт Расіі, што заканчваў сваю дзяржаўную дзейнасць, хацеў «прыгожа» ўвайсці ў гісторыю ўжо постсавецкіх міждзяржаўных адносін, «аднаўляючы справядлівасць» (словы А. Лукашэнкі).

На што разлічвалі прэзідэнты двух краін, падпісваючы Дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы? Б. Ельцын, які прыняў ужо прынцыповае рашэнне пра датэрміновую адстаўку (пра што ён піша ў сваіх мемуарах «Президентский марафон», выдадзеных улетку 2000 г.), хутчэй за ўсё хацеў пакінуць свайму пераемніку, якога ён таксама ўжо вызначыў, важны палітычны капітал — дагавор аб аб'яднанні (пакуль што патэнцыяльным) з Беларуссю. Каманда Б. Ельцына зрабіла сваю справу, прыбраўшы з дагавора небяспечныя для расійскага прэзідэнта артыкулы аб адзіным прэзідэнце, а таксама пра перадачу часткі яго паўнамоцтваў старшыні Вышэйшага дзяржаўнага савета. Гэты дагавор павінен быў дапамагчы У. Пуціну ў яго прэзідэнцкай кампаніі, маючы на ўвазе моцныя інтэграцыйныя чаканні расійскага электарат.

А. Лукашэнка разглядаў дагавор у якасці новага рубяжа сваёй інтэграцыйнай палітыкі. Хаця ён не здолеў правесці радыкальны варыянт аб'яднання, але шанцы на падпісанне неўзабаве новага дагавора і спадзяванні стаць дзякуючы яму кіраўніком Саюзнай дзяржавы захоўваліся.

30 чэрвеня 1999 г. А. Лукашэнка казаў журналістам: «Калі будзе Саюз і яго прэзідэнт будзе выбірацца прамым адкрытым галасаваннем, то чаму мне не пасапборнічаць з Б. Ельцыным у барацьбе за гэтую пасаду?»². У кастрычніку 1999 г. у прамове на пасяджэнні Дзяржаўнай Думы РФ, калі праект дагавора ўжо быў надрукаваны

¹ Новопрудский С. Без церемоний: 26 ноября Белоруссия откажется стать частью России // Известия. 1999. 17 нояб. С. 1.

² Там же.

для грамадскага абмеркавання, ён сцвярджаў іншае: маўляў, улады яму хапае, ён не імкнецца кіраваць абедзвюма славянскімі краінамі¹. Пасля падпісання дагавора расійскія СМІ пісалі, што магчымасць «кар'ернага ўзлёту» А. Лукашэнкі на расійскай палітычнай арэне перабольшаная, асабліва на фоне росту папулярнасці У. Пуціна².

Пасля публічнага абмеркавання дагавора ў яго тэкст былі ўнесены пэўныя змены, якія трактаваліся афіцыйнымі беларускімі асобамі як істотныя, хаця іх складана такімі назваць. Канчатковы тэкст дагавора ўтрымлівае 71 артыкул, г. зн. на два больш, чым было ў праекце. У дагавор было ўнесена шмат рэдакцыйных правак³.

2-я глава I-га раздзела «Грамадзянства Саюзнай дзяржавы» была дапоўнена параграфам пра тое, што грамадзяне Саюзнай дзяржавы маюць права на стварэнне саюзных грамадскіх аб'яднанняў. У тую самую главу быў дапісаны новы 16-ы артыкул. У ім абвешчаецца, што для спрыяння ажыццяўленню і для абароны асноўных правоў і свабод грамадзян Саюзнай дзяржавы ўтвараецца Камісія па правах чалавека. Яна дзейнічае на аснове адмысловага Палажэння, якое зацвярджаецца Вышэйшым Дзяржаўным Саветам. Пасля абмеркавання Праграма дзеянняў па рэалізацыі дагавора была дапоўнена раздзелам «Выраўноўванне асноўных макраэканамічных паказчыкаў і правядзенне адзінай структурнай палітыкі».

Рэакцыя на Дагавор у Беларусі і Расіі. Як паўплываў Дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы на палітычнае жыццё дзвюх дзяржаў? Можна сказаць, што палітыкі і простыя грамадзяне Беларусі і Расіі ўжо прызвычаліся да падпісання такіх гучных палітычных дакументаў, якія насамрэч мала чаго ці наогул нічога не змянялі ў палітыцы і штодзённым жыцці. Новая дзяржава створаная не была. Быў толькі дэклараваны чарговы этап у яе стварэнні. Правазнаўцы дагэтуль ламаюць галовы над тым, што ёсць саюзная дзяржава і якая яе правасуб'ектнасць. Дарэчы, на гэта звяртае ўвагу і Выніковы дакумент 3-га круглага стала навукоўцаў ФМА БДУ і ІМЭП РАН «Беларуска-расійскія адносіны: праблемы і перспектывы», прыняты ў Маскве 2 лютага 2000 г.⁴ Адным словам, назаўтра пасля падпісання дагавора жыхары дзвюх краін у новай дзяржаве не прачнуліся.

Рэакцыя беларускай палітычнай (маецца на ўвазе кантрэліты) і інтэлектуальнай эліты на дагавор была збольшага насцярожанай і

---

¹ Там же.

² Крутиков Е. Неравный брак: договор с Белоруссией подписан // Известия. 1999. 9 дек. С. 1.

³ Лоўгач В. У Дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы і праграму дзеянняў па яго рэалізацыі пасля абмеркавання ўнесены істотныя змяненні // Звязда. 1999. 14 снеж. С.2.

⁴ Итоговый документ 3-го круглого стола ученых России и Беларуси // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2000. № 1. С. 88-89.

адмоўнай. На працягу 1999 г. як палітычная апазіцыя, так і шырэньшы спектр грамадска-палітычных сіл і колаў выступалі як унутры краіны, так і на разнастайных міжнародных форумах з асуджэннем планаў падпісання дагавора, што разглядалася імі як «здача» незалежнасці Беларусі. Беларуская апазіцыя і грамадскія колы разгарнулі ў другой палове 1999 г. кампанію пратэсту ў сувязі з запланаваным падпісаннем Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы з Расіяй. Яны актыўна звярталіся да кіраўнікоў дзяржаў, урадаў, міжнародных міжуродавых і няўрадавых арганізацый з просьбай выступіць у абарону суверэнітэту і незалежнасці Беларусі¹.

Пасля падпісання дагавора з адмысловай заявай выступіў старшыня Вярхоўнага Савета 13 склікання С. Шарэцкі, што знаходзіўся ў Вільні. У прыватнасці, ён заявіў: «Наладжаны ў Маскве спектакль не мае нічога супольнага з сапраўдным становішчам і настроямі грамадзян Рэспублікі Беларусь». Ён ахарактарызаваў Саюзны дагавор як антыканстытуцыйны і незаконны акт, які не мае ніякіх юрыдычных наступстваў.²

Праціўнікі стварэння саюзнай дзяржавы правялі ў Мінску акцыю пратэсту. 8 снежня 1999 г. прыблізна 40 чалавек перакрылі на 10 хвілін рух у раёне плошчы Якуба Коласа. Была таксама арганізавана публічная акцыя спальвання расійскага сцяга. У ноч з 7 на 8 снежня на некаторых цэнтральных вуліцах беларускай сталіцы з'явіліся бел-чырвона-белыя сцягі³. 8-9 снежня на вэб-сайце праваабарончай арганізацыі «Хартыя-97» «адбылася віртуальная акцыя пратэсту "Абаронім незалежнасць Беларусі!"». Наведвальнікам сайту было прапанавана паслаць электронны ліст на адрас кангрэсу ЗША, парламента Вялікабрытаніі, прэзідэнтаў і ўрадаў гэтых краін, кіраўніцтва АБСЕ. У ім нагадвалася аб Будапешцкім мемарандуме пра гарантыі бяспекі Беларусі ад 5 снежня 1994 г., сцвярджалася, што Саюзны дагавор накіраваны на інкарпарацыю Беларусі ў склад іншай дзяржавы насуперак нормам міжнароднага права. За два дні электронныя лісты адаслалі больш за 200 чалавек⁴.

У Расіі адкрытую незадоволенасць падпісаннем дагавора з Беларуссю выказалі кіраўнікі некалькіх рэспублік, што з розных прычын прэтэндавалі на асаблівае становішча ў складзе Расійскай Федэрацыі.

¹ Гл.: Снапковский В. Белорусско-российская интеграция и Запад: доклад на 3-м круглом столе ученых ФМО БГУ и ИМЭПИ РАН «Белорусско-российские отношения: проблемы и перспективы», Москва, 1-3 февр. 2000 г.; а таксама раздз. 6 «Беларуска-расійская інтэграцыя і Захад (агляд замежных публікацый другой паловы 1990-х гг.)».

² Глод У. Сямён Шарэцкі лічыць так званы саюзны дагавор антыканстытуцыйным і незаконным // Народная воля. 1999. 10 снеж. С. 1.

³ Барбарыч Г. Праціўнікі стварэння саюзнай дзяржавы правялі ў Мінску акцыю пратэсту ў сувязі з падпісаннем у Маскве саюзнага дагавора // Народная воля. 1999. Ю снеж. С. 1.

⁴ МайорчыкЕ. Белорусы протестуют и виртуально //Известия. 1999.10 дек. С. 12.

Найбольш жорстка выказаліся прэзідэнт Татарстана М. Шайміеў і прэзідэнт Інгушэціі Р. Аушаў, якія лічылі, што статус кіруемых імі аўтаномій павінен быць падвышаны да статусу Беларусі. У менш рэзкай форме гэтую пазіцыю падтрымаў кіраўнік Башкартастана М. Рахімаў.

У прыватнасці, М. Шайміеў казаў пра недарэчную паспешлівасць з падпісаннем дагавора, яго кан'юнктурную аснову, лічачы, што ствараемы саюз «стане ўрэшце бяздзейным і нікому не зразумелым утварэннем». Ён заклікаў не паддавацца настроям беларускага боку, зацікаўленага ў фарсіраванні працэсу інтэграцыі. Татарскі прэзідэнт выказаўся і наконт перспектывы расійска-беларускага саюза. «Калі гэты саюз акажацца мертвародкам, то, адпаведна, жыцця ў яго не будзе. Калі ж ён акажацца неданоскам — то валтузні з ім будзе яшчэ больш»¹. «Известия», каменціруючы рэакцыю кіраўнікоў суб'ектаў РФ на дагавор, пісалі, што не варта перабольшваць небяспечнасці гэтае праблемы для Расіі, бо ў Масквы ёсць мноства спосабаў дамовіцца з М. Шайміевым, не кажучы ўжо пра Р. Аушава².

З пункту гледжання геапалітычных наступстваў падпісання дагавора расійскія СМІ звярталі ўвагу на тое, што адным з іх можа стацца «эўтаназія СНД як чыста дэкаратыўнага ўтварэння»³. Досьці прадказальнай была рэакцыя Украіны. Яе прэзідэнт Л. Кучма 7 снежня 1999 г. заявіў у Парыжы, дзе ён знаходзіўся з афіцыйным візітам, што Украіна ў пытанні стварэння расійска-беларускага саюза займае пазіцыю дэмакратычнай і незалежнай дзяржавы. Паводле яго слоў, яднацца ў саюз — «гэта справа суверэнных расійскага і беларускага народаў, але Украіна не грае ў такія гульні»⁴. Інакш бачыў перспектыву адносін саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі з Украінай А. Лукашэнка. 8 снежня 1999 г. перад падпісаннем дагавора ў Крамлі ён заявіў: «Трэба больш падцягваць Украіну да Саюза»⁵.

Як рэагавала грамадская думка на Дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы? Падчас абмеркавання праекта дагавора афіцыйныя прадстаўнікі Беларусі і Расіі казалі, што беларусы ды расіяне аднадушна падтрымліваюць аб'яднанне дзвюх краін. Аднак звесткі незалежных сацыялагічных даследаванняў у Беларусі абверглі гэтую радасную карціну.

У Расіі стварэнне адзінай расійска-беларускай дзяржавы падтрымлівалі каля 70 % расіянаў. У Беларусі звесткі агульнанацыя-

¹ Шайміев М. Татарстан будет претендовать на повышение своего статуса, если речь пойдет об объединении России и Беларуси // Народная воля. 1999. 10 дек. С. 1.

² Крутиков Е. Неравный брак: Договор с Белоруссией подписан / Е. Крутиков // Известия. 1999. 9 дек. С. 1.

³ Там жа.

⁴ Па словах Л. Кучмы, «Украіна не гуляе ў гэтыя гульні» (УНІАН-БелаПАН) // Народная воля. 1999. 10 дек. С. 1.

⁵ Там жа.

нальнага апытання, зробленага Незалежным інстытутам сацыяльна-эканамічных і палітычных даследаванняў у лістападзе 1999 г., выявілі наступны расклад прыхільнікаў і праціўнікаў аб'яднання з Расіяй. Рэспандэнтам задавалі пытанне наконт галасавання на гіпатэтычным рэфэрэндуме аб стварэнні адзінай дзяржавы. 47 % удзельнікаў апытання выступілі за аб'яднанне, 34,1 % — супраць, не ўзялі б удзелу ў галасаванні больш за 15 %, мелі б цяжкасці з адказам больш за 3 % рэспандэнтаў¹. Як бачым, колькасць патэнцыяльных праціўнікаў дзяржаўнага аб'яднання ў Беларусі перавышала трэць насельніцтва.

Праблемы і цяжкасці ў выкананні дагавора. 16 снежня 1999 г. А. Лукашэнка правёў на беларускім тэлебачанні сустрэчу з журналістамі, прысвечаную вынікам падпісання саюзнага дагавора. Ён сказаў сакраментальную фразу, што ў далейшым Беларусь і Расія мусяць выпрацаваць такую форму аб'яднання, пры якой дзве краіны захавалі б свой суверэнітэт і незалежнасць, але пры тым існавалі б як адзіная дзяржава. Відаць, разумеючы ўсю складанасць (а, на нашу думку, відавочную немагчымасць) такой формы аб'яднання, А. Лукашэнка патлумачыў, што «развязаць гэтае пытанне будзе надта няпроста»².

На думку А. Лукашэнкі, сутнасць падпісаных у Маскве дамоўленасцей заключалася ва ўсё больш цеснай эканамічнай інтэграцыі. Беларускі бок, як было сказана, дамогся, каб тэкст дагавора быў дапоўнены дадаткам, дзе былі акрэслены канкрэтныя эканамічныя механізмы аб'яднання. Было адзначана, што не выканаць такі дагавор будзе вельмі складана. Кажучы пра перавагі саюза з Расіяй, А. Лукашэнка перасцярог грамадзян Беларусі ад празмерных спадзяванняў і ілюзій датычна таго, што выгоды ад аб'яднання імгненна адаб'юцца на іх узроўні жыцця і памерах заробку. Варта звярнуць увагу на гэтую новую думку ў яго інтэграцыйнай аргументацыі, якая раней выкарыстоўвала выключна радасна-аптымістычныя довады, каб абгрунтаваць аб'яднаўчы працэс з Расіяй.

А. Лукашэнка зноў выказаў надзею, што Украіна, і не толькі яна, далучыцца да Саюза Беларусі і Расіі, «калі Саюз сапраўды будзе дзейсным». Паводле яго словаў, лёс постсавецкіх дзяржаў вырашаць не іх кіраўнікі, а народы. «А народы прымусяць сваіх кіраўнікоў тое зрабіць»³.

¹ Карманов Ю. Озоновые дыры интеграции: сможет ли их ликвидировать подписанный договор? Н Известия. 1999. 10 дек. С. 12

² Аляксандр Лукашэнка: «Захаванне суверэнітэту і незалежнасці застаецца для мяне прыярытэтам» // Звезда. 1999. 18 снеж. С. 2.

³ Там жа.

16 снежня 1999 г, пастаянныя прадстаўнікі Рэспублікі Беларусь і Расійскай Федэрацыі пры ААН А. Сьчоў і С. Лаўроў перадалі Генеральнаму сакратару ААН К. Анану тэкст Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы. Падчас сустрэчы з К. Ананам было падкрэслена, што падпісанне гэтага дакумента ніяк не адаб'ецца на членстве дзвюх краін у ААН¹. Гэтую заяву трэба разглядаць як своеасаблівы адказ на другі пункт Выніковага дакумента 2-га круглага стала навукоўцаў ФМА БДУ і ІМЭПі РАН «Беларуска-расійскія адносіны: праблемы і перспектывы», які быў прыняты ў Мінску 27 студзеня 1999 г. і ў якім была выказана наша заклапочанасць «няяснасцю міжнародна-прававога статусу новай дзяржавы (створанай у форме «саюзнай дзяржавы». — У. С.) і магчымасцю страты Расіяй яе статусу пастаяннага члена Савету Бяспекі ААН»².

Дзяржаўная Дума РФ ратыфікавала Дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы на пазачарговым пленарным пасяджэнні 13 снежня 1999 г. Гэта было зроблена амаль аднагалосна: за ратыфікацыю прагаласавалі 382 дэпутаты, супраць — 3, устрымаліся 3 парламентарый Палата прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь ратыфікавала дагавор 14 снежня, Савет рэспублікі — 22 снежня; пры тым галасаванне ў абедзвюх палатах было аднагалосным.

Афіцыйны прадстаўнік прэзідэнта, старшыня ўрада РФ У. Пуцін, прадстаўляючы дагавор у Думе, паведаміў, што ўрад, працуючы над яго праектам, разумеў усе цяжкасці перагаворнага працэсу і выканання пунктаў дагавора. Канстытуцыйна-прававая будова Саюзнай дзяржавы — гэта прадмет вельмі вялікай, разважлівай працы. Чакаецца працяглы працэс падрыхтоўкі і прыняцця законаў па пытаннях грамадзянства, выбараў у саюзна парламент і інш.

У. Пуцін адзначыў, што асновы канстытуцыйнага ладу Расіі і Беларусі застаюцца ранейшымі. Суб'екты РФ выйграюць ад аб'яднання як эканамічна, так і палітычна. Кіраўнік расійскага ўрада звярнуў асобную ўвагу на якаснае адрозненне дагавора ад ранейшых інтэграцыйных праектаў: упершыню зроблена заяўка на стварэнне саюзнай дзяржавы. «Якая б крытыка не гучала звонку, ніхто не сумняецца і не можа сумнявацца ў волі народаў Расіі і Беларусі да аб'ектыўнага аб'яднання», — заявіў У. Пуцін³.

---

¹ Люшкевіч А. Падпісанне Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы не адаб'ецца на членстве Беларусі і Расіі ў ААН // Звязда. 1999. 18 снеж. С. 2.

² Итоговый документ 2-го круглого стола // Белорусско-российские отношения: проблемы и перспективы: материалы 2-го круглого стола белорусских и российских ученых, Минск, 26-27 января. 1999 г. Минск, 2000. С. 166.

³ Люшкевіч А. Дзяржаўная Дума Расіі ратыфікавала Дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы // Звязда. 1999. 14 снеж. С. 2

Афіцыйныя асобы, аглядальнікі і эксперты сцвярджалі, што галоўным у працэсе ажыццяўлення дагавора з'яўляецца эканамічная інтэграцыя. Газета «Известия», падсумоўваючы вынікі інтэграцыйнага працэсу 1999 г., пісала, што Беларусь стаіць перад фінансавай дылемай, якая адначасова з'яўляецца дылемай палітычнай. Прапанова Расіі зрабіць расійскі рубель адзінай валютай будучай саюзнай дзяржавы, а адзіны эмісійны цэнтр пакінуць у Маскве азначае для Беларусі «страту ўласных грошай і, па сутнасці, дзяржаўнай самастойнасці». Газета слухна адзначала, што гэта палохае далёка не ўсіх беларусаў. Ілюзія, што лепшае жыццё пачнецца імгненна, прымушае шмат каго з іх станавіцца самымі актыўнымі прыхільнікамі дзяржаўнага яднання¹.

Назаўтра пасля падпісання саюзнага дагавора «Известия» пісалі, што ў эканамічнай сферы праект стварэння саюзнай дзяржавы мае вельмі сумныя перспектывы. «Долі дзвюх краін у знешнім гандлі адна з адной немагчыма параўнаць. Рэальны эканамічны саюз мажлівы толькі пры правядзенні аднолькавай эканамічнай палітыкі. Не выпадае такі чакаць ад А. Лукашэнкі эканамічнага лібералізму. Калі Расія вырашыцца на рэстаўрацыю старой савецкай сістэмы, дык мы атрымаем саюз дзвюх жабрачых дзяржаў без шанцаў разбагацець», — падагульняла газета².

Прыход У. Пуціна. У канцы 1999 г. адбылася больш важная, чым падпісанне Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы, падзея ў беларуска-расійскіх адносінах, якая па сваім значэнні далёка перасягала іх рамкі. 31 снежня першы прэзідэнт Расійскай Федэрацыі Б. Ельцын абвясціў пра датэрміновае складанне з сябе прэзідэнцкіх паўнамоцтваў і перадачу абавязкаў прэзідэнта старшыні ўрада У. Пуціну.

Гэтае рашэнне было нечаканай і непрыемнай навагодняй неспадзяванкай для А. Лукашэнкі. Старшыня Вышэйшага Савета Саюза Беларусі і Расіі даведаўся пра яе, як і простыя грамадзяне, з паведамленняў радыё і тэлебачання. А. Лукашэнка не даў рады прыхваць сваёй засмучанасці, калі праз некалькі гадзінаў пасля таго выступіў на тэлебачанні з заявай наконт змены крамлёўскага кіраўніка.

У заяве гаварылася пра тое, што гэты крок Б. Ельцына быў «з разуменнем» сустрэты ў Беларусі. Выказвалася ўпэўненасць, што У. Пуцін, які шмат зрабіў для беларуска-расійскага адзінства, будзе паслядоўна праводзіць лінію на ажыццяўленне падпісаных дамоўленасцей. А. Лукашэнка запэўніваў новага расійскага кіраўніка, што

¹ Викторова С. Самый союзный договор // Известия. 1999. 31 дек. С. 12.

² Новопрудский С. Невозможное счастье // Известия. 1999. 9 дек. С. 1.

«Рэспубліка Беларусь застаецца надзейным і верным саюзнікам Расіі ў гэты выключна адказны час развіцця расійскай дзяржаўнасці»¹.

У тэлеграме Б. Ельцыну А. Лукашэнка казаў аб сваіх супярэчлівых пачуццях у сувязі з рашэннем Б. Ельцына датэрмінова пакінуць пасаду расійскага прэзідэнта. «Сэрцам я так і не прыняў Вашага рашэння. Вось чаму не магу змірыцца з думкай аб гэтай палітычнай страце». У пасланні выражалася глыбокая ўдзячнасць народа Беларусі і асабіста яе прэзідэнта за трывалую адданасць Б. Ельцына Саюзу Беларусі і Расіі, актыўную падтрымку Беларусі ў яе станаўленні як суверэннай дзяржавы².

31 снежня Б. Ельцын патэлефанаваў А. Лукашэнку. Паводле паведамлення прэс-службы беларускага прэзідэнта, у цёплай і шчырай гутарцы ён распавёў пра матывы свайго рашэння. Б. Ельцын паведаміў, што сваё першае тэлефанаванне пасля прыняцця рашэння аб адстаўцы ён зрабіў Б. Клінтану як кіраўніку вялікай ядзернай дзяржавы. Пасля патэлефанаваў А. Лукашэнку і падкрэсліў, што гэтае тэлефанаванне ёсць «данінай павагі і прызнання заслуг прэзідэнта Беларусі ў справе яднання народаў Расіі і Беларусі»³.

3 студзеня 2000 г. адбылася тэлефонная размова паміж прэзідэнтам Беларусі А. Лукашэнкам і в. а. прэзідэнта Расіі, прэм'ер-міністрам У. Пуціным. Абодва кіраўнікі сышліся на думцы, што «няма патрэбы мяняць палітыку ўзаемаадносін дзвюх дзяржаў». А. Лукашэнка выказаў упэўненасць, што «У. Пуцін працягне лінію на развіццё інтэграцыі паміж Беларуссю і Расіяй»⁴.

Беларускія палітыкі і палітычныя назіральнікі выказвалі розныя меркаванні і прагнозы развіцця беларуска-расійскіх адносін пасля сыходу Б. Ельцына. Глыбокі прагноз, які спраўдзіўся пазней, зрабіў старшыня Беларускай партыі камуністаў С. Калякін. У першыя дні 2000 г. ён сказаў, што пакуль У. Пуцін цягам трох месяцаў будзе кіраваць Расіяй да абвешчаных у сакавіку прэзідэнцкіх выбараў саюзных адносін дзвюх дзяржаў змогуць атрымаць канкрэтнае напаўненне. С. Калякін сказаў, што асабістыя дачыненні і разнастайныя палітычныя нюансы ў інтэграцыйным працэсе адыдуць на другі план, а на першы план выйдучы эканамічныя інтарэсы, будзе больш прагматызму, менш спробаў выкарыстаць інтэграцыю ў палітычных мэтах, хаця гэтая карта яшчэ будзе разыгрывацца на прэзідэнцкіх выбарах у Расіі. Пасля гэтых выбараў, на яго думку, усе спробы вырашаць унут-

¹ Заява Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь // Звязда. 2000. 4 студз. С. 1.

² Тэлеграма А. Р. Лукашэнка Б. М. Ельцыну // Звязда. 2000. 4 студз. С. 1.

³ Тэлефонная размова А. Р. Лукашэнка з Б. М. Ельцыным // Звязда. 2000. 4 студз. С. 1.

⁴ Уладзімір Пуцін прадоўжыць лінію на развіццё інтэграцыі паміж Беларуссю і Расіяй // Звязда. 2000. 4 студз. С. 1.

раныя праблемы за кошт інтэграцыі адыдуць у мінулае. Інтэграцыя альбо напоўніцца рэальным зместам, альбо застанецца пустым гукам¹.

Новыя моманты ў беларуска-расійскіх адносінах. Як развіваліся дачыненні паміж У. Пуціным і А. Лукашэнкам, а на іх фоне — міждзяржаўныя адносіны Расіі і Беларусі на працягу 2000 — пачатку 2001 г. Вылучым самыя істотныя і прыкметныя падзеі ў працэсе іх развіцця. Нельга сказаць, што яны з самага пачатку складваліся як шматабяццальныя, як просты працяг адносін, што існавалі паміж Б. Ельцыным і А. Лукашэнкам. У. Пуцін, яшчэ будучы прэм'ер-міністрам, выступаў з жорсткімі заявамі наконт «чорнай мытнай дзіркі» на мяжы дзвюх краін, даючы зразумець, што ён не змірыцца з існуючым на кардоне бязладдзем. Стаўшы в. а. прэзідэнта, а пасля абраным прэзідэнтам, У. Пуцін не раскрываў абдымкаў беларускаму калегу, падкрэслена захоўваючы дыстанцыю.

26 студзеня 2000 г. Дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы ўступіў у сілу пасля таго, як У. Пуцін і А. Лукашэнка абмяняліся ў Маскве ратыфікацыйнымі граматамі. 27 студзеня адбылося першае пасяджэнне Вышэйшага Дзяржаўнага Савета Саюзнай дзяржавы, на якім былі зацверджаны статус і рэгламент ВДС, палажэнне аб Савеце міністраў Саюзнай дзяржавы, а таксама бюджэт Саюзу на 2000 г. Пасля таго на «саюзным фронце» ўстанавілася зацішша.

У красавіку пачалося ажыўленне. На 14-й сесіі Парламенцкага сходу Саюза Беларусі і Расіі нановаабраны яго старшыня Г. Селязнёў (старшыня Дзяржаўнай Думы РФ) выказаў шкадаванне, што Дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы можна разглядаць больш «як дагавор-дэкларацыю, а не як дагавор-абавязак». Ён таксама заявіў, што актыўнасць праціўнікаў дагавора як унутры дзвюх краін, так і за іх межамі будзе ўзрастаць²

16 красавіка адбыўся першы афіцыйны візіт прэзідэнта У. Пуціна ў Мінск. Ён быў кароткім (прыблізна 5-6 гадзін) і зробленым па дарозе ў Лондан на сустрэчу з прэм'ер-міністрам Вялікабрытаніі Э. Блэрам. Візіту папярэднічала гучная заява А. Лукашэнка пра стварэнне вайсковай групы ўкі з адзелаў беларускіх узброеных сіл і Маскоўскай вайсковай акругі, якая выклікала масу занепакоеных каментарыяў на Захадзе і ў суседніх краінах. Наўрад ці гэтая ваяўнічая ініцыятыва адпавядала дыпламатычным мэтам першага візіту новага расійскага прэзідэнта ў адну з заходніх дзяржаў. Пярэчачы беларускаму калегу, У. Пуцін зрабіў у Мінску паказальную заяву:

¹ Скончылася эпоха Ельцына // Звязда. 2000. 4 студз. С. 2.

² Незванов А. Селезнев — птуца оседае // Белорусская деловая газета. 2000.11 апр. С. 2.

«Абарончыя і палітычныя планы не могуць будавацца на хісткім эканамічным фундаменце»¹, пазначыўшы такім чынам эканамічны прыярытэт адносін з Беларуссю.

У маі А. Лукашэнку не запрасілі на дырымонію інаўгурацыі У. Пуціна, хаця ягоны статус старшыні ВДС Саюзнай дзяржавы даваў падставы ўсур'ёз разлічваць на ўдзел у гэтым урачыстым мерапрыемстве. Зрэшты, гэта не выглядала скандальным, бо на дырымонію не запрасілі нікога з замежных кіраўнікоў.

У жніўні 2000 г. на сустрэчы ў Ялце У. Пуцін ясна даў зразумець беларускаму калегу, што за расійскі газ варта плаціць нават сябрам. Для А. Лукашэнкі гэткая прамалінейнасць стала прыкрай неспадзяванкай. Ён не стрымаўся і паўшчуваў Маскву за эгаізм. Ён абвясціў, што, каб не саюзніцкія абавязацельствы перад Расіяй, Беларусь ніколі не трымала б такое вялізнае войска, а Масква, маўляў, замест падзякі разменьваецца на дробязі з-за газу².

Каменціруючы ў кастрычніку фінансавыя прэтэнзіі з боку Расіі, А. Лукашэнка адзначыў, што ў яго ўпершыню адбыўся абмен думкамі «на павышаных танах з прэзідэнтам Расіі... і мы пачалі так па-бухгалтарску лічыць, хто каму і па колькі прадае». На прыкладах продажу беларускіх трактараў па нізкіх цэнах, неападаткаванага будаўніцтва газаправоду Ямал-Еўропа, утрымання расійскай групойкі ў Беларусі яму нібыта ўдалося давесці У. Пуціну абгрунтаванасць паставак у Беларусь газу па цане 40 дол. ЗША замест агульнасусветнага кошту 90-100 дол.³

Адначасова А. Лукашэнка выказаўся наконт прычын, што перашкаджаюць больш шпаркай і глыбокай інтэграцыі. Гэты працэс тармозіцца з-за таго, што «яго слаба разумеюць у расійскім урадзе і наогул не разумеюць вось гэтыя рэфарматары, якіх вельмі багата яшчэ на дзяржаўных пасадах Расійскай Федэрацыі»⁴.

У кастрычніку на наступнай сустрэчы двух прэзідэнтаў адбыўся яшчэ адзін паказальны выпадак. У адказ на заяву А. Лукашэнкі, што Расія ў адрозненне ад Захаду прызнала вынікі кастрычніцкіх выбараў у Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, У. Пуцін, што стаяў побач, абвясціў: «Мы не ўмешваемся ва ўнутраныя справы іншых дзяржаў»⁵. Натуральна, гэта не магло не разлаваць

¹ Мартинович В. Секрет белорусской военной инициативы // Белорусская деловая газета. 2000. 19 апр. С. 5.

² Сысоев Г. Белоруссия присоединяется к России // Коммерсантъ. 2000. 30 ноября. С. 1.

³ Сухова К. Отработали ... // Белорусская газета. 2000. 16 окт. С. 4.

⁴ Цыт. па: Белорусская газета. 2000. 16 окт. С. 4.

⁵ Цыт. па: Сысоев Г. Белоруссия присоединяется к России // Коммерсантъ. 2000. 30 нояб. С. 1.

беларускага кіраўніка, паколькі афіцыйная пазіцыя Масквы па пытанні прызнання выбараў была выказана выразна і адзначна.

Пра тое сведчыла заключэнне дэлегацыі Цэнтральнай выбарчай камісіі РФ, што ажыццяўляла назіранне за выбарамі ў Мінску, Мінскай і Гродзенскай абласцях. У гэтым дакуменце адзначалася, што выбары ў Палату прадстаўнікоў былі «зусім дэмакратычнымі і адпавядалі агульнапрызнаным стандартам. У перыяд работы дэлегацыі фактаў грубага парушэння выбарчага заканадаўства ці канстытуцыйных правоў грамадзян Рэспублікі Беларусь, якія ставілі б пад сумненне дэмакратычнасць і легітымнасць выбараў, выяўлена не было»¹.

Як вядома, міжнародная супольнасць у асобе еўрапейскай парламенцкай «тройкі» (Еўрапарламент, парламенцкія асамблеі АБСЕ і Савет Еўропы) дала зусім іншую ацэнку вынікам выбараў. Расійская дэлегацыя выказалася і адносна ацэнкі парламенцкай «тройкі». Заключэнне дэлегацыі Цэнтральнай выбарчай камісіі РФ сцвярджала, што адмоўная ацэнка праведзеных у Беларусі выбараў з боку «тройкі» «сведчыць хутчэй аб палітычным падыходзе да грамадскіх працэсаў у Рэспубліцы Беларусь з боку згаданых структур»². Варта дадаць, што на лістападаўскім 2000 г. саміце СНД у Мінску У. Пуцін заявіў пра прызнанне Расіяй прэзідэнцкіх выбараў у Кыргызстане і парламенцкіх выбараў у Беларусі і Азербайджане.

Новае расійскае кіраўніцтва паступова прывучала беларускага кіраўніка да думкі, што адмаўляцца ад саюзу з Беларуссю яно не збіраецца, але будаваць яго будзе ў адпаведнасці з нацыянальнымі інтарэсамі Расіі, а не так, як гэтага хацелася б партнёру. Паводле расійскай газеты «Коммерсантъ», А. Лукашэнку фактычна быў прад'яўлены ультыматум. Альбо ён пагаджаецца на формулу, якую Крэмль даволі паспяхова выкарыстоўвае ў дачыненнях з расійскімі рэгіёнамі (падпарадкаванне волі цэнтру), альбо Масква робіць стаўку на іншага, больш рахманага беларускага палітыка (напярэдадні прэзідэнцкіх выбараў 2001 г. у Беларусі)³.

Вылучаны ультыматум быў падмацаваны істотнымі папраўкамі ў знешнепалітычнай і абарончай стратэгіі Расіі, якія прадугледжвалі ўзмацненне лініі на супрацоўніцтва з Захадам (тэзіс У. Пуціна, што Расія і Запад з'яўляюцца стратэгічнымі партнёрамі). Гэтаму не адпавядала палітыка А. Лукашэнкі, накіраваная на канфрантацыю з

---

¹ Паведамленне Цэнтральнай камісіі Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзенню рэспубліканскіх рэферэндумаў // Звязда. 2000. 24 лістап. С. 2.

² Там жа.

³ Сысоев Г. Белоруссия присоединяется к России // Коммерсантъ. 2000. 30 нояб. С. 11.

Захадам і яго разуменне Беларусі як брамы і плацдарма Расіі ў барацьбе з Захадам.

Пагадненні аб увядзенні адзінай грашовай адзінкі. 30 лістапада 2000 г. у Мінску на пасяджэнні Вышэйшага Дзяржаўнага Савета Саюзнай дзяржавы прэзідэнты дзвюх краін падпісалі між-дзяржаўнае пагадненне «Аб увядзенні адзінай грашовай адзінкі і фарміраванні адзінага эмісійнага цэнтру Саюзнай дзяржавы», а кіраўнікі ўрадаў — міжурадавае пагадненне «Аб захадах па стварэнні ўмоў для ўвядзення адзінай грашовай адзінкі». Яны прадугледжвалі, што ў 2005 г. расійскі рубель стане адзінай валютай у дзвюх краінах, эмісійны цэнтр будзе знаходзіцца ў Маскве, а з 2008 г. пачне дзейнічаць саюзны банк, які выпусціць новую адзіную валюту. Варта адзначыць, што гэтыя важныя дакументы не трапілі ў друк.

Расійскі і беларускі незалежны друк расцанілі падпісаных пагадненні як пачатак аншлюсу Беларусі. «Коммерсантъ» пісаў, што адзіная валюта з'явіцца альбо ў выніку рэальнага паглынання Беларусі Расіяй, альбо калі Масква адмовіцца ад ліберальнага курсу на карысць узмацнення дзяржаўнага рэгулявання эканомікі¹. У Пуцін пасля падпісання пагаднення са сваім беларускім калегам падкрэсліў, што стварэнне саюзнай дзяржавы патрабуе добраахвотнай адмовы ад часткі суверэнітэту. Гэтыя слова былі адрасаваныя А. Лукашэнку².

Міжурадавае пагадненне прадугледжвала стварэнне сапраўды рынкавых умоў для ўвядзення адзінай валюты. Так, яно патрабавала зніжэння гадавога ўзроўню інфляцыі і велічыні дэфіцыту дзяржбюджэту да ўзгодненых узроўняў, г. зн. да ўзроўню Расіі, што цяжка было сабе ўявіць для сучаснай беларускай эканомікі. Пагадненне прадугледжвала прыватызацыю перш за ўсё вытворчасцяў і прадпрыемстваў, што знаходзяцца пад пагрозай банкруцтва, завяршэнне прыватызацыі аб'ектаў аптовага і рознічнага гандлю, грамадскага харчавання і бытавога абслугоўвання, забеспячэнне ўжо ў 2001 г. буйнамаштабнага продажу дзяржаўнай маёмасці. Яно патрабавала ад Беларусі ўзгаднення з расійскім заканадаўствам законаў аб натуральных манаполіях, дзяржаўным рэгуляванні тарыфаў на электрычную і цеплавую энергію, аб газазабеспячэнні, аб канкурэнцыі і абмежаванні манапалістычных дзеянняў на таварных рынках.

«Белорусская газета», каменціруючы напярэдадні падпісання праект пагаднення «Аб захадах па стварэнні ўмоў для ўвядзення адзінай грашовай адзінкі», пісала, што расіяне замахнуліся на ўсе б-

¹ Смирнов К. В зону рубля с беспокойной совестью // Коммерсантъ. 2000. 30 нояб. С. 11.

² Соколова В. Белоруссия согласна на рубль: вопрос в том, где его будут печатать // Известия. 2000. 1 декабря. С. 2; Пермякоў Р. Пуцін вучыць Беларусь, як пазбавіцца ад суверэнітэту // Наша свабода. 2000. 1 снеж. С. 1-2.

гадовыя заваёвы беларускага прэзідэнта¹. Застаецца здагадвацца, чаму А. Лукашэнка і прэм'ер-міністр У. Ярмошын падпісалі гэтыя надзвычай небяспечныя для суверэнітэту Беларусі пагадненні. Можна дапусціць, што ў беларускага рэжыму не было іншага выйсця.

Пачатак новага года і новага стагоддзя азначаўся важнай заявай дзяржаўнага сакратара Саюзнай дзяржавы П. Барадзіна аб тым, што расійскі рубель мажліва будзе адзіным плацежным сродкам у Саюзнай дзяржаве ўжо ў 2001-2002 гг². Гэтую заяву падтрымаў А. Лукашэнка, які адзначыў, што пры ўмове наяўнасці эканамічных і арганізацыйных перадумоў бакі могуць перайсці да выкарыстання адзінай грашовай адзінкі раней узгодненага часу. Разам з тым ён адзначыў, што пытанне аб адзіным эмісійным цэнтры з'яўляецца вельмі далікатным, бо закранае суверэнітэт дзвюх краін. Разважаючы пра недапушчальнасць паспешнасці ў яго вырашэнні, А. Лукашэнка сказаў, што прапановы аб статусе, задачах і функцыях адзінага эмісійнага цэнтру будуць уключаны ў Канстытуцыйны акт³.

У пачатку студзеня 2001 г. Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь апублікавала заключэнне, якое сцвярджала, што перадача Цэнтральнаму банку Расіі выключнага права эмісіі грошай на тэрыторыі Беларусі супярэчыць Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, паводле якой выключнае права грашовай эмісіі на тэрыторыі краіны належыць Нацыянальнаму банку Беларусі, а нацыянальнай грашовай адзінкай з'яўляецца беларускі рубель. У заключэнні, накіраваным у Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу, падкрэслівалася, што ўступленне ў сілу гэтага пагаднення магчыма толькі пасля ўнясення паправак і дапаўненняў у Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь. Гэтая заява — рэдкі прыклад таго, як дзяржаўны інстытут стаў на варту Канстытуцыі, абвясчваючы «неканстытуцыйным» пагадненне, падпісанае прэзідэнтам Беларусі⁴. Праўда, крыху больш як праз месяц Міністэрства юстыцыі падкарэкціравала сваё заключэнне, заявіўшы, што трэба выпраўляць не пагадненне, а Канстытуцыю, пасля чаго пагадненне ўступіць у сілу⁵.

Апошняя па часе важная падзея ў гісторыі беларуска-расійскіх стасункаў азначанага перыяду сталася справа дзяржаўнага сакратара Саюзнай дзяржавы П. Барадзіна, арыштаванага ў студзені 2001 г. у

¹ Жбанов С. Продаецца суверенитет: недорого / С. Жбанов // Белорусская газета. 2000. 20 нояб. С. 12.

² Смолиц У. Павел Барадзин: «Расийский рубль, магчыма, будзе адзіным плацежным сродкам у Саюзнай дзяржаве ў 2001-2002 гадах» // Звязда. 2001. 5 студз. С. 2.

³ Лукашэнка: «Нам цяпер, перш за ўсё, патрэбна апора на ўласныя сілы» // Звязда. 2001. 4 студз. С. 2-3.

⁴ Дрabcук А. Мінюст напамінае, што пагадненне аб грашовай інтэграцыі з Расіяй супярэчыць Канстытуцыі // Народная воля. 2001. 10 студз. С. 1.

⁵ Калининская Т. Призрачный союзный рубль: противоречия между Москвой и Минском по поводу единого эмиссионного центра остаются // Белорусский рынок. 2001. 5-11 марта. С. 4.

Нью-Йорку па падазрэнні ў адмыванні брудных грошай. Рэакцыя на затрыманне высокапастаўленага чыноўніка апарату Саюзнай дзяржавы з боку А. Лукашэнкі рэзка кантраставала з паводзінамі У. Пуціна, які не рабіў ніякіх рэзкіх заяў з гэтай нагоды. Справа П. Барадзіна зноў прадэманстравала пэўную напружанасць у адносінах паміж кіраўнікамі дзвюх саюзных дзяржаў¹.

У заявах А. Лукашэнкі, зробленых на мяжы 2000-2001 гг., узмацніліся акцэнты на незалежнасць і суверэнітэт Беларусі. У навагоднім звароце да беларускага народа ён падкрэсліў: «Суверэнітэт Беларусі — не аспрэчваецца. Мы не збіраемся прадаваць наш суверэнітэт ні Захаду, ні Усходу. Мы будзем мацаваць нашу незалежнасць, сыходзячы выключна з нацыянальных інтарэсаў»². У гэтым звароце, які меў амаль праграмны характар, бо гаворка ішла пра надыход новага веку, А. Лукашэнка ні словам не згадаў Расіі і інтэграцыі Беларусі з ёю.

У інтэрв'ю беларускаму телебачанню ў пачатку студзеня 2001 г., асноўнай тэмай якога былі блізкія прэзідэнцкія выбары, А. Лукашэнка сказаў, закрануўшы пытанне «расійскага чынніка» ў прэзідэнцкай кампаніі, што «прэзідэнта будзе выбіраць беларускі народ, а не Запад ці Крэмль»³.

Грамадскасць Беларусі і Расіі: за і супраць інтэграцыі. У другой палове 2000 г. актывізавалі сваю дзейнасць грамадскія сілы, што выступалі за паскарэнне інтэграцыйных працэсаў. Гэтыя сілы, аб'яднаныя ў расійскія і расійска-беларускія грамадскія арганізацыі (Пятроўская Акадэмія навук і мастацтваў, Саюзная грамадская палата і Інід.), білі трывогу ў сувязі з запаволеннем і тармажэннем працэсу інтэграцыі, станаўлення Саюзнай дзяржавы.

У сваіх шматлікіх заявах і зваротах да прэзідэнтаў, старшыняў парламентаў і ўрадаў дзвюх краін яны выказвалі занепакоенасць «антысаюзнымі дзеяннямі ўплывовых палітычных сіл Расіі», прыводзілі шматлікія факты такіх дзеянняў. Сярод іх былі названыя: беспадстаўна маруднае ажыццяўленне Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы і Праграмы дзеянняў на яго рэалізацыі, аднаўленне расійскім урадам мытнага кантролю на мяжы з Беларуссю, зрыў планаў будаўніцтва газاپраводу праз Беларусь і Польшчу, дамоўленасцей аб правядзенні выбараў у Саюзны парламент, «грубыя

---

¹ Карпекова С. Славянская сага: внезапный отъезд белорусского президента из Москвы ставит под сомнение перспективы Союза // Известия. 2001. 25 янв. С. 2.

² Навагодні зварот прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А. Р. Лукашэнкі да беларускага народа // Звязда. 2001. 4 студз. С. 1-2.

³ Астрэйка М. Прэзідэнта Беларусі будзе выбіраць беларускі народ, а не Запад або Крэмль // Звязда. 2001. 9 студз.

выпады» расійскіх СМІ, асабліва ГРТ і НТВ, у адрас Беларусі і яе прэзідэнта, якім расійскае кіраўніцтва не чыніць адпору і г. д.¹ У гэтых заявах прыводзіліся словы А. Лукашэнкі, што, маўляў, беларуска-расійскія адносіны дасягнулі небяспечнай рысы, што сёння на нішто зведзеньня ўсе намаганні па Саюзу, што ніколі інтэграцыя не адкідвалася так далёка.

У прыватнасці, у звароце Саюзнай грамадскай палаты да прэзідэнтаў дзвюх краін ад 3 лістапада 2000 г. гаварылася пра тое, што інтэграцыйны працэс упершыню пасля 1996 г. «не толькі замарудзіўся, але і церпіць зацяжны крызіс». У дакуменце была звернута ўвага на наступствы запавольвання і тармажэння інтэграцыйных працэсаў: рост скептыцызму ў грамадскіх настроях, дыскрэдытацыя ідэі яднання. Утрымлівалася настойлівая просьба дамагачыся пералому ў ходзе «саюзнага будаўніцтва». Заяўлялася, што грамадскасць чакае ад прэзідэнтаў рашучых дзеянняў па стварэнні дзейснай сістэмы кантролю за прынятымі рашэннямі і наданні неабходных паўнамоцтваў дзяржаўным структурам, адказным за пытанні інтэграцыі².

Адначасова з актывізацыяй праінтэграцыйных сіл дзвюх краін у Беларусі адбываўся процілеглы працэс — нарастанне грамадскага супраціўлення палітыцы, накіраванай на дзяржаўнае аб'яднанне Беларусі і Расіі, у якой антыінтэграцыйныя сілы бачылі пагрозу незалежнасці краіны. Грамадская незадаволенасць інтэграцыйнай палітыкай улад праявілася ў перыяд, што папярэднічаў падпісанню Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы, калі ішло публічнае абмеркаванне праекта дагавора, асабліва ў навуковых, акадэмічных, творчых калектывах, на старонках незалежнага друку, у выступленнях дзеячаў беларускай культуры і навукі.

Знаходзячыся ў вымушанай эміграцыі, пісьменнік В. Быкаў казаў у студзені 2000 г., што курс А. Лукашэнкі і яго рэжыму накіраваны на «поўную ліквідацыю» суверэнітэту Беларусі, а пад маркай інтэграцыі з Расіяй у Беларусі «знішчаецца нацыянальная культура, нацыянальная літаратура, нацыянальная мова»³.

IV Кангрэс дэмакратычных сіл Беларусі прыняў 2 ліпеня 2000 г. заяву «Аб палітычнай сітуацыі», у якой асудзіў Дагавор аб стварэнні Саюзнай дзяржавы як антыканстытуцыйны акт і палітыку

¹ Аб паскарэнні станаўлення і ўмацаванні Саюзнай (Расія і Беларусь) дзяржавы // Звязда. 2000. 9 лістап.; Ліст на імя А. Р. Лукашэнкі і У. У. Пуціна // Звязда. 2000. 7 снеж. С. 2; Апошнія слова за грамадскасцю // Звязда. 2000. 23 снеж. С. 5.

² Ліст на імя А. Р. Лукашэнкі і У. У. Пуціна // Звязда. 2000. 7 снеж. С. 2.

³ Уласаў Д. На думку Васіля Быкава, сапраўднай мэтай беларускага рэжыму з'яўляецца вяртанне ў камуністычныя мінулае // Народная воля. 2000. 20 студз. С. 2.

беларускага кіраўніцтва, якая «чыніць сур'ёзную пагрозу беларускай дзяржаўнасці»¹. Кангрэс падтрымаў ініцыятыву творчай інтэлігенцыі Беларусі па скліканні Усебеларускага сходу за незалежнасць.

Усебеларускі сход, на якім прысутнічалі прыблізна 2 тысячы дэлегатаў, адбыўся ў Мінску 29 ліпеня 2000 г. Ён прыняў адзін дакумент — Акт незалежнасці Беларусі. У ім абвясчаецца, што «незалежнасць Беларусі знаходзіцца пад пагрозай», якая зыходзіць з «дагавора аб стварэнні так званай саюзнай дзяржавы з Расіяй». Акт незалежнасці дэкларуе імкненне Беларусі развіваць добрыя, раўнапраўныя і ўзаемавыгадныя дачыненні з усімі краінамі свету, асабліва суседзямі, канстатууючы адначасова яе нежаданне «стаць рэгіёнам іншай дзяржавы».

У дакуменце адзначаецца, што суверэнітэт краіны, які складае неад'емную каштоўнасць беларускага народа, не можа быць абмежаваны альбо ліквідаваны рашэннямі дзяржаўных асоб і органаў, нават праз рэфэрэндум. У пастаноўнай частцы Акта незалежнасці Беларусі дэлегаты Усебеларускага сходу зафіксавалі палажэнне аб тым, што яны прызнаюць «пазбаўленымі законнай сілы любыя пагадненні і рашэнні, накіраваныя на ліквідацыю альбо абмежаванне суверэнітэту Беларусі»².

Заклучэнне. Мяжа стагоддзяў супала па часе з крызісным этапам у гісторыі беларуска-расійскіх адносін. Прычым наяўнасць крызісу была прызнана беларускім кіраўніцтвам, якое раней заўжды было схільнае даваць больш радасную інтэграцыйную карціну, чым тое было насамрэч. Трыма найважнейшымі падзеямі ў двухбаковых дачыненнях Беларусі і Расіі ў разгледжаны перыяд (снежань 1999 — студзень 2001 г.) сталі: падпісанне Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы; прыход да ўлады ў Крамлі У. Пуціна і пачатак новай расійскай палітыкі ў дачыненні да Беларусі і А. Лукашэнкі; заключэнне пагадненняў аб увядзенні адзінай грашовай адзінкі Саюзнай дзяржавы.

Сутнасць «новай», калі можна так сказаць, расійскай палітыкі ў дачыненні да Беларусі, якая ў прынцыповых момантах не змянілася з часоў Б. Ельцына, палягала ў адыходзе ад дэманстратыўнай інтэграцыйнай рыторыкі і ўзмацненні ўвагі да эканамічных аспектаў збліжэння, больш прагматычным падыходзе да вырашэння пільных задач двухбаковых адносін, зыходзячы з нацыянальных інтарэсаў Расіі. Як нам здаецца, час дэкларацый, абдымкаў і інтэграцыйных

¹ Заява Кангрэса дэмакратычных сіл «Аб палітычнай сітуацыі» // Народная воля. 2000. 5 ліп. С. 1.

² Акт незалежнасці Беларусі // Наша свабода. 2000. 1 жн. С. 1.

гульняў мінуў. Надшоў час аплочваць рахункі. Гэтыя рахункі былі выпісаныя расійскім кіраўніцтвам у выглядзе пагадненняў ад 30 лістапада 2000 г. Іх сутнасць: расійскія рублі ў абмен на беларускі суверэнітэт. Што датычылася інтэграцыйнай палітыкі А. Лукашэнкі, дык яна дэманстравала збядненне сваіх рэсурсаў і магчымасцей уплыву на расійскае кіраўніцтва ды ўзмацненне залежнасці ад рашэнняў Крамля.

8. БЕЛАРУСКА-РАСІЙСКАЕ СУПРАЦОЎНІЦТВА Ў МІЖНАРОДНЫХ АРГАНІЗАЦЫЯХ¹

Супрацоўніцтва і каардынацыя дзеянняў у міжнародных арганізацыях паміж Беларуссю і Расіяй стала ажыццяўляцца яшчэ ў перыяд суверэнізацыя саюзных рэспублік, калі яны выходзілі на міжнародную арэну як самастойныя суб'екты міжнародных адносін, застаючыся часткамі СССР. Арганізацыйнай формай знешнепалітычнага супрацоўніцтва саюзных рэспублік з'яўляўся Савет міністраў замежных спраў (СМЗС) саюзных рэспублік, створаны ў 1991 г.

Пасля распаду СССР і стварэння СНД адносіны паміж Беларуссю і Расіяй набылі міждзяржаўны і міжнародна-прававы характар. Сваю дзейнасць на міжнароднай арэне, у тым ліку і ў міжнародных арганізацыях, абедзве дзяржавы пачалі ажыццяўляць, зыходзячы з уласных нацыянальных інтарэсаў. Паколькі дзяржаўныя інтарэсы Беларусі і Расіі на міжнароднай арэне ў асноўным супадалі, гэта стварала аснову для цеснага знешнепалітычнага супрацоўніцтва, у тым ліку і ў галіне шматбаковай дыпламатыі.

Праблема вызначэння ўласных нацыянальных інтарэсаў з'яўляецца найбольш важнай у расійска-беларускіх адносінах. Усведамленне дзяржаўнымі дзеячамі, палітыкамі, грамадскасцю дзвюх краін, навукоўцамі, якія прафесійна займаюцца міжнароднымі адносінамі, супадзенняў і разыходжанняў нацыянальных інтарэсаў Беларусі і Расіі як дзвюх незалежных дзяржаў, блізкіх усходнеславянскіх народаў, дапаможа не дапусціць пралікаў і ілюзій у справе пабудовы міждзяржаўных адносін паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй.

Арганізацыйныя механізмы знешнепалітычнага супрацоўніцтва. Пасля стварэння СНД беларуска-расійскае супрацоўніцтва на міжнароднай арэне стала ажыццяўляцца ў межах Савета міністраў замежных спраў (СМЗС) дзяржаў — удзельніц СНД. Распрацоўваюцца і рэалізуюцца штогадовыя планы шматузроўневых кансультацый краін Садружнасці на ўзроўні міністэрстваў замежных спраў. Аднак, нягледзячы на прыняцце праграм, планаў і іншых дакументаў аб супрацоўніцтве і сумесных дзеяннях краін СНД на міжнароднай арэне, у тым ліку і ў міжнародных арганізацыях, узровень і эфектыўнасць іх знешнепалітычнага ўзаемадзеяння застаюцца невысокімі. Прынятыя рашэнні аб узгодненых знешнепалітычных дзеяннях парушаюцца ці не выконваюцца. СНД, у адрозненне ад Еўрапейскага

¹ Дадзены артыкул з'яўляецца беларускамоўнай і актуалізаванай версіяй артыкула аўтара «О белорусско-российском сотрудничестве в международных организациях (ООН и ОБСЕ)» // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2002. № 1. С. 38-44.

саюза, не мае агульнай знешняй і абароннай палітыкі, і гэта задача ніколі не ставілася лідэрамі краін СНД. Беларуска-расійскае знешнепалітычнае супрацоўніцтва ажыццяўляецца таксама ў межах такіх структур СНД, як Арганізацыя Дагавора аб калектыўнай бяспецы і Еўразійская эканамічная супольнасць.

Як адзначае расійскі даследчык А. В. Загорскі, у 1990-я гады каардынацыя знешняй палітыкі дзяржаў — удзельніц СНД і тым больш узгодненая дзейнасць на міжнароднай арэне насілі эпизадычны характар. У гэтым працэсе прымалі ўдзел толькі некаторыя краіны Садружнасці. СНД, якое згодна са статутнымі дакументамі не з'яўляецца суб'ектам міжнароднага права, так і не стала нават нефармальным суб'ектам рэгіянальнай і тым больш сусветнай палітыкі¹.

Улічваючы гэта, Беларусь і Расія, якія з 1996 г. перайшлі да стварэння Саюза Беларусі і Расіі (СБР), пачалі ажыццяўляць больш цеснае, чым у межах СНД, знешнепалітычнае супрацоўніцтва. З другой паловы 1990-х гг. сталі распрацоўвацца і ажыццяўляцца праграмы ўзгодненых дзеянняў у галіне знешняй палітыкі дзяржаў — удзельніц Саюза Беларусі і Расіі, падрыхтаваныя міністэрствамі замежных спраў дзвюх краін. Першая з гэтых праграм ахоплівала 1996-1997 гг.

Апошні з гэтых дакументаў мае назву «Праграма ўзгодненых дзеянняў у галіне знешняй палітыкі дзяржаў — удзельніц Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы на 2000-2001 гг.». Яна ўхвалена Саветам Міністраў Саюзнай дзяржавы і зацверджана на пасяджэнні Вышэйшага Дзяржаўнага Савета Саюзнай дзяржавы ў Маскве 27 чэрвеня 2000 г. Асноўнай мэтай Праграмы з'яўляецца абарона інтарэсаў дзяржаў — удзельніц Дагавора на міжнароднай арэне. Дакумент замацаваў намер бакоў выпрацаваць агульныя падыходы і каардынаваць намаганні па знешнепалітычных, знешнеэканамічных, сацыяльна-гуманітарных і іншых пытаннях. У межах ажыццяўлення згаданай праграмы знешнепалітычныя ведамствы абедзвюх краін пастаянна каардынуюць сваю дзейнасць, вядуць абмен інфармацыяй і аказваюць дапамогу па пытаннях, якія ўяўляюць узаемны інтарэс.

Таксама рэалізуюцца штогадовыя планы кансультацый паміж міністэрствамі замежных спраў абедзвюх дзяржаў, якія зацвярджаюцца на сумесных каленях МЗС Беларусі і Расіі. У лютым 2000 г. адбылося першае сумеснае пасяджэнне калегій МЗС Рэспублікі Беларусь і МЗС Расійскай Федэрацыі, на якім абмяркоўваліся пытанні ўзаемадзейнення Беларусі і Расіі на міжнароднай арэне; былі падпісаны Праграма ўзгодненых дзеянняў у галіне знешняй палітыкі дзяржаў —

---

¹ Загорский А. В. Россия и СНГ // Внешняя политика Российской Федерации. 1992-1999. М., 2000. С. 107.

удзельніц Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы на 2000-2001 гг. У пачатку XXI ст. Беларусь і Расія мелі самы высокі ўзровень знешнепалітычнага супрацоўніцтва сярод краін СНД.

Найбольш сталым і прадуктыўным сярод кірункаў расійска-беларускага супрацоўніцтва ў міжнародных арганізацыях стала іх узаемадзеянне ў межах Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Традыцыі супрацоўніцтва расійскай і беларускай дыпламатыі на форуме нацый сягаюць у савецкі перыяд, калі яно ажыццяўлялася ў межах адзінай знешнепалітычнай лініі Савецкага Саюза, сумеснай дзейнасці дэлегацый СССР, УССР і БССР, якія былі дзяржавамі — заснавальніцамі ААН. Адносна савецкага перыяду беларускай і расійскай гісторыі трэба сказаць, што тады не было самастойнай дыпламатыі саюзных рэспублік, як не існавала ў тэорыі і на практыцы нават паняцця «дыпламатыя саюзных рэспублік». Пасля набывання незалежнасці Беларусь і Расія як дзве незалежныя дзяржавы пачалі ажыццяўляць сапраўднае знешнепалітычнае супрацоўніцтва ў ААН і яе спецыялізаваных установах.

Пасля абвяшчэння незалежнасці істотна змяніўся статус Расіі і Беларусі ў ААН. Замест былой ролі «дадатковага голаса» для дэлегацыі СССР Рэспубліка Беларусь пачала дзейнічаць на форуме нацый зыходзячы з уласных нацыянальна-дзяржаўных інтарэсаў. Што тычыцца Расійскай Федэрацыі, то яна стала дзяржавай — спадкаемцай СССР, захававшы за сабою месца пастаяннага члена Савета Бяспекі, а таксама месца СССР ва ўсіх органах і ўстановах ААН. Беларусь падтрымала спадкаемства РФ у ААН і іншых міжнародных арганізацыях.

Да першых прыкладаў беларуска-расійскага супрацоўніцтва у ААН можна аднесці сумесную дзейнасць двух краін па рэалізацыі рашэнняў, зафіксаваных у Алма-Ацінскай дэкларацыі ад 21 снежня 1991 г., якія тычыліся падтрымкі ўступлення у ААН былых саюзных рэспублік: дзяржаў — членаў СНД. На працягу 1992-1993 гг. гэта задача была выканана.

Адным з прыярытэтных накірункаў беларуска-расійскага супрацоўніцтва ў ААН стала чарнобыльская праблематыка. Рэспубліка Беларусь выступае за актывізацыю двухбаковага і шматбаковага супрацоўніцтва для рашэння экалагічных, сацыяльна-эканамічных і медыцынскіх праблем Чарнобыльскай катастрофы. Як і раней, краіна зацікаўлена ў каардынацыі намаганняў трох найбольш пацярпелых дзяржаў — Беларусі, Украіны і Расіі — у рашэнні постчарнобыльскіх праблем.

Першай праявай самастойных дзеянняў беларускай дыпламатыі у ААН было прыняцце па ініцыятыве БССР, СССР і УССР на 45-й сесіі

Генеральнай Асамблеі (1990 г.) рэзалюцыі аб міжнародным супрацоўніцтве ў змяншэнні наступстваў аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Трэба зазначыць, што беларускі МЗС і новы міністр П. К. Краўчанка былі вымушаны зрабіць шмат намаганняў, каб пераадолець супрацьдзеянне і некаторую інэртнасць мыслення саюзнага МЗС па пытанні аб пастаноўцы чарнобыльскай праблемы на парадак дня ААН. На гэтай жа сесіі беларуская дэлегацыя ўзняла пытанне аб пераводзе краіны з групы краін-донараў у групу краін-атрымальнікаў дапамогі ААН. Беларуская ініцыятыва была падтрымана дэлегацыямі СССР і УССР.

У 1997 г. па ініцыятыве ўрадаў Беларусі, Расіі і Украіны ААН прыняла праграму міжнароднай дапамогі тэрыторыям, пацярпелым у выніку Чарнобыльскай катастрофы. У снежні 2001 г. на 56-й сесіі Генеральнай Асамблеі ААН у выніку ўзаемадзеяння Беларусі, Расіі і Украіны была прынята рэзалюцыя «Умацаванне міжнароднага супрацоўніцтва і каардынацыя намаганняў у мэтах вывучэння і паляпшэння наступстваў Чарнобыльскай катастрофы». Аднак дапамога міжнароднага супольніцтва па пераадоленню наступстваў найбольш жахлівай тэхнагеннай катастрофы XX стагоддзя была вельмі нязначнай. Фактычна, як прызнаў беларускі ўрад, краіна апынулася сам на сам з гэтай жахлівай бядой.

Змяненне статусу Беларусі у ААН патрабавала па-новаму вырашаць пытанне аб уплаце ўзносаў у рэгулярны бюджэт Арганізацыі і бюджэт аперацый па падтрымцы міру. У 1995 г. у выніку настойлівых намаганняў беларускай дыпламатыі, падтрыманых Расіяй, краінамі СНД і іншымі еўрапейскімі краінамі, было прынята рашэнне аб паступовым зніжэнні долі ўзносаў Беларусі з улікам цяжкага сацыяльна-эканамічнага становішча і неабходнасці выкарыстання вялікіх дзяржаўных сродкаў на змяншэнне наступстваў Чарнобыльскай катастрофы.

У 1995 г. Беларусь і Расія выступілі за бестэрміновае падоўжанне Дагавора аб нераспаўсюджванні ядзернай зброі. Сумесная пазіцыя дзвюх краін была прадэманстравана ў ходзе Канферэнцыі 2000 г. па разгляду дзеяння Дагавора аб нераспаўсюджванні ядзернай зброі ў Нью-Йорку. У 1998 г. на 53 сесіі Генеральнай Асамблеі па ініцыятыве беларускай дэлегацыі была прынята падтрыманая Расіяй рэзалюцыя «Рэгіянальнае раззбраенне», якая змяшчала прапанову Беларусі аб стварэнні ў Цэнтральнай і Усходняй Еўропе прасторы, свабоднай ад ядзернай зброі.

Рэспубліка Беларусь уносіць значны ўклад у вырашэнне яшчэ адной важнай праблемы раззбраення: забароны новых відаў зброі

масавага знішчэння. Пачынаючы з 1970-х гг. яна выступае ініцыятарам рэзалюцыі ААН аб забароне распрацоўкі і вытворчасці новых відаў зброі масавага знішчэння і новых сістэм такой зброі. На 54 сесіі Генеральнай асамблеі (1999 г.) па ініцыятыве Беларусі была прынята такая рэзалюцыя, якую таксама падтрымала Расія. У ёй была падцверджана неабходнасць эфектыўных мер у мэтах прадухілення з'яўлення новых відаў зброі масавага знішчэння.

55 сесія Генеральнай Асамблеі (2000 г.) без галасавання падтрымала рэзалюцыю «Меры, якія павінны быць распачаты супраць палітычных платформ і дзейнасці, заснаваных на дактрынах перавагі, у аснове якіх ляжаць расавая дыскрымінацыя ці этнічная выключнасць альбо ксенафобія, асабліва неанацизм», ініцыяраваная Беларуссю. Генеральная Асамблея заклікала ўсе дзяржавы разгледзець пытанне аб першачарговым разглядзе і прыняцці адпаведных мер па недапушчэнні дзейнасці, якая вядзе да гвалту, заснаванага на ідэях перавагі.

Падчас ваеннай акцыі НАТА ў Косава (1999 г.) Расія і Беларусь прапанавалі праект рэзалюцыі Савета Бяспекі супраць агрэсіі з патрабаваннем прыпынення бомбавых удараў НАТА, які, аднак, не быў падтрыманы. Намаганнямі дзвюх дзяржаў стала магчымым прадухіліць прыняцце на 54 сесіі Генеральнай Асамблеі рэзалюцыі, накіраванай на выключэнне Югаславіі з Арганізацыі.

У справе палітычнага ўрэгулявання косаўскай праблемы Рэспубліка Беларусь і Расійская Федэрацыя выступалі з агульных пазіцый і патрабавалі безумоўнага выканання зацікаўленымі бакамі рэзалюцыі 1244 Савета Бяспекі. Разам з абмеркаваннем агульнай сітуацыі на Балканах і непасрэдна ў Югаславіі беларуска-расійскі абмен думкамі таксама тычыўся аднаўлення дзейнасці Югаславіі ў рабоце ААН і іншых міжнародных арганізацыях.

1 снежня 1999 г. на 54 сесіі Генеральнай Асамблеі ААН была прынята рэзалюцыя «Аб захаванні і выкананні Дагавора аб супрацьракетнай абароне» (ДСА), ініцыятарамі якой выступілі Рэспубліка Беларусь, Расійская Федэрацыя і Кітайская Народная Рэспубліка. 20 лістапада 2000 г. на 55 сесіі Генеральнай Асамблеі ААН па ініцыятыве згаданых дзяржаў і Кіргізіі была зноў прынята рэзалюцыя аналагічнага зместу. У чэрвені 2000 г. Прэзідэнт Расіі ў пасланні на імя Прэзідэнта Беларусі праінфарміраваў аб ходзе выканання ўнутрыдзяржаўных працэдур уступлення ў сілу Мемарандума аб дамоўленасцях па ДСА.

Беларусь і Расія прытрымліваюцца адзіных пазіцый у справе рэфармавання і замацавання сістэмы ААН і яе асноўных органаў з мэтай павышэння эфектыўнасці арганізацыі. Гэта прадугледжвае

павелічэнне колькасці пастаянных членаў Савета Бяспекі і выдзяленне дадатковага месца непастаяннага члена для ўсходнеўрапейскай рэгіянальнай групы. Як вядома, Беларусь толькі аднойчы выбіралася непастаянным членам Савета Бяспекі (на 1974-1975 гг.). Яе новая спроба ўвайсці ў склад гэтага галоўнага органа па падтрымцы міру і міжнароднай бяспекі ў 1993 г. скончылася безвынікова. З-за гэтага і ўзнікла прапанова аб выдзяленні дадатковага месца для краін Усходняй Еўропы.

Рэспубліка Беларусь вылучыла сваю кандыдатуру на выбранне непастаянным членам Савета Бяспекі ААН на 2002-2003 гг. Аднак і на гэты раз галасаванне, якое адбылося на 56 сесіі Генеральнай Асамблеі ў кастрычніку 2001 г., скончылася не на карысць Беларусі. За Балгарыю аддалі свае галасы 120 дзяржаў, а за Беларусь толькі 53. Фактычна паўтарыліся вынікі галасавання 1993 г., калі Беларусь саступіла Чэхіі.

Пасля вылучэння беларускай кандыдатуры на выбранне непастаянным членам Савета Бяспекі была дасягнута дамоўленнасць аб тым, што Расія будзе дапамагаць Беларусі, выкарыстаўшы магчымасці сваіх замежных устаноў, перш за ўсё ў тых краінах, дзе такія ўстановы адсутнічаюць у Рэспубліцы Беларусь. Аднак гэтага аказалася недастаткова. Не дапамог Беларусі і яе ўдзел у Руху недалучэння, паколькі больш палавіны яго ўдзельнікаў падтрымалі Балгарыю, якая членам руху не з'яўляецца.

Каардынацыя дзейнасці Беларусі і Расіі ў Арганізацыі Аб'яднаных Нацый ажыццяўляецца ў апошнія гады на пастаяннай аснове па ўсіх пунктах парадку дня Генеральнай Асамблеі ААН. Беларуска-расійскае супрацоўніцтва ў межах ААН будзецца на сістэмнай аснове з улікам вынікаў аналізу падыходаў і вынікаў галасавання Беларусі і Расіі па парадку дня Генасамблеі за мінулы пяцігадовы перыяд¹.

Разам з гэтым па некаторых пытаннях парадку дня ААН дзве дзяржавы займаюць розныя пазіцыі. Як адзначаў старшыня Камісіі Савета Рэспублікі Нацыянальнага Сходу Рэспублікі Беларусь па міжнародных справах і нацыянальнай бяспецы М. Чаргінец на прэсканферэнцыі ў лістападзе 1999 г., падчас 53 сесіі Генеральнай Асамблеі ААН, па 17 з больш чым 200 рэзалюцый Беларусі і Расія разышліся ў пазіцыях. У гэтай сувязі ён заявіў, што неабходна «удасканальваць механізмы, каб больш скаардынавана вырашаць агульныя праблемы». М. Чаргінец сказаў, што саюзныя дзяржавы, ажыццяўля-

---

¹ Гордейчик А. И. Взаимодействие Республики Беларусь и Российской Федерации на международной арене: современное состояние и перспективы: доклад на 4-м круглом столе ученых ФМО БГУ и ИМЭПИ РАН «Белорусско-российские отношения: проблемы и перспективы», Минск, 1 февраля 2001 г. Архіў аўтара. Минск, 2001.

ючы самастойную знешнюю палітыку, павінны дзейнічаць так, каб не нашкодзіць адна адной¹.

Зразумела, што разыходжанне пазіцый дзвюх краін па некаторых пунктах парадку дня Генеральнай Асамблеі ААН было выклікана і такой акалічнасцю, як імкненне Беларусі суадносіць сваю палітыку з пазіцыяй Руху недалучэння і пазіцыяй Расіі як вялікай ядзернай еўраазіяцкай дзяржавы.

Беларусь і Расія маюць пазітыўны вопыт узаемадзеяння па пытаннях узаемнай падтрымкі на выбарах у органы ААН. З мэтай дасягнення выніковасці выбараў абодва бакі звычайна ўстрымліваюцца ад удзелу ў адных і тых жа выбарах. Тым не менш ёсць прыклады, калі Беларусь і Расія заяўляюць аб выдвіжэнні сваіх кандыдатур у адзін і той жа орган (выбары ў Камісію па правах чалавека 2000 г.). Такая сітуацыя значна зніжае шанцы абедзвюх краін быць абранымі і не дазваляе ў поўнай меры выкарыстоўваць свае магчымасці аказваць дапамогу адзін аднаму па прасоўванню сваіх кандыдатур (членства Беларусі ў Руху недалучэння, пастаяннае членства Расіі ў Савеце Бяспекі).

Расія падтрымлівала беларускі ўрад у ААН па пытаннях забеспячэння правоў чалавека ў Беларусі. У 2000 г. былі дасягнуты беларуска-расійскія дамоўленасці аб блакіраванні рэзалюцыі аб правах чалавека ў Беларусі, у выпадку, калі яна будзе разглядацца на 56 сесіі Камісіі ААН па правах чалавека.

Намаганнямі дэлегацый дзвюх краін у заключныя дакументы шэрага форуму былі ўключаны тэзісы аб падтрымцы краін з пераходнай эканомікай, сярод іх 23-я спецыяльная сесія Генеральнай Асамблеі ААН «Пекін+5» па пытаннях паляпшэння стану жанчын і 24-я спецыяльная сесія «Капенгаген+5» па пытаннях сацыяльнага развіцця, якія адбыліся ў 2000 г.

Трэба зазначыць, што ААН дэманструе рэальныя магчымасці актыўнага беларуска-расійскага дыпламатычнага супрацоўніцтва. Абедзве дзяржавы лічаць, што неабходна ўмацоўваць ААН як унікальны інструмент сусветнай палітыкі. Для ўрадаў гэтых краін арганізацыя з'яўляецца каштоўнай яшчэ і таму, што яна мае менш жорсткія крытэрыі і вымярэнні праблем дэмакратыі і правоў чалавека, чым еўрапейскія арганізацыі (АБСЕ, СЕ і інш.). Таму правячым колам дзвюх краін удаецца пазбягаць крытыкі з боку

---

¹ Ляшкевіч Ю. Беларусь і Расія ўзгадняюць пазіцыі на міжнароднай арэне // Звязда. 1999. 10 лістап.

органаў ААН палітыкі расійскага ўрада ў Чачні і палітыкі беларускага ўрада ў галіне правоў чалавека¹.

Супрацоўніцтва ў АБСЕ. Значна больш востра на палітыку Расіі і Беларусі рэагуюць еўрапейскія міжнародныя арганізацыі. І гэта стварае дадатковы стымул для беларуска-расійскага супрацоўніцтва і ўзаемнай падтрымкі на форумах і ў кулуарах гэтай арганізацыі.

Расія падтрымала ўваходжанне Беларусі ў дзяржавы — члены Нарады па бяспецы і супрацоўніцтву у Еўропе, якая адбылася ў студзені 1992 г. З 1 студзеня 1995 г. яна носіць назву Арганізацыя па бяспецы і супрацоўніцтву ў Еўропе (АБСЕ). На Будапешцкім саміце НБСЕ ў снежні 1994 г. Беларусь і Расія разам з Вялікабрытаніяй і ЗША падпісалі Мемарандум аб гарантыях бяспекі Беларусі. На гэтай жа сустрэчы знешнепалітычнае супрацоўніцтва дзвюх краін праявілася ў тым, што беларускі прэзідэнт А. Лукашэнка стаў адзіным сярод лідэраў краін-удзельніц, хто падтрымаў расійскага прэзідэнта Б. Ельцына ў яго пазіцыі, накіраванай супраць прасоўвання НАТА на ўсход.

На Лісабонскім саміце АБСЕ ў снежні 1996 г. Расія адзіная з 54 краін-удзельніц падтрымала прэзідэнта А. Лукашэнку і створаную ім новую канстытуцыйна-палітычную сітуацыю ў Беларусі пасля лістападаўскага рэферэндуму 1996 г. Гэта было зроблена шляхам адхілення Расіяй прапановы большасці дэлегацый, якая прадугледжвала асуджэнне канстытуцыйнага перавароту ў Беларусі². На пасяджэнні Парламенцкай Асамблеі АБСЕ ў Варшаве ў ліпені 1997 г. Расія выступіла супраць прысутнасці на пасяджэнні прадстаўніка Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, які разглядаўся ПА АБСЕ як адзіны легітымны орган заканадаўчай улады. Замест гэтага Расія падтрымала пазіцыю беларускага ўрада, які настойваў на прызнанні Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага Сходу³. Але на працягу 1997-2000 гг. ПА АБСЕ прызнавала толькі Вярхоўны Савет 13 склікання.

Пачынаючы з восені 1997 г. Расія, па словах нямецкага аналітыка Х. Цымермана, пачала ажыццяўляць «усё больш моцны ціск» на Мінск з мэтай прымусіць яго прыняць місію АБСЕ. Як вядома, Кансультатыўна-назіральная група АБСЕ ў Беларусі на чале з паслом Х.-Г. Вікам пачала сваю работу ў студзені 1998 г. Х. Цымерман адзначае ў сваім артыкуле ў афіцыйным штогодніку АБСЕ за 1998 г.: «Запрашэнне прадстаўніцтва АБСЕ ў Мінск павінна было

¹ У апошнія гады пытанне аб парушэннях правоў чалавека ў Беларусі стала абмяркоўвацца і на форуме ААН.

² Timmerman H. Die OSCE-Vertretung in Belarus // OSZE-Jahrbuch 1998. Baden-Baden, 1998. Bd. 4. S. 229.

³ Потемкин А. Асамблея ОБСЕ // Советская Россия. 1997. 10 июля.

адкрыць рэжыму дзверы для ўваходжання краіны ў еўрапейскія структуры»¹.

«Крытычная роля Расіі ў атрыманні згоды беларускіх улад на адкрыццё місіі АБСЕ ў Беларусі», — падкрэсліваў пасля сваёй адстаўкі пасол Х.-Г. Вік у інтэрв'ю «Народнай волі» ў студзені 2002 г. Ён адзначыў «вялікі інтарэс і разуменне», з якімі Расія ўважліва назірала за дзейнасцю місіі, згадаўшы разам з тым факт, што Расія прызнала вынікі рэфэрэндуму 1996 г.²

У сваім артыкуле Х. Цымерман аналізуе амбівалентныя адносіны Масквы да беларускага рэжыму на форуме АБСЕ. З аднаго боку, Расія у якасці «ментара рэпрэсіўнага і варожага рэформам рэжыма А. Лукашэнкі павінна была несці асноўную цяжкасць палітычных і эканамічных страт мінскай самаізаляцыі». Працяг безумоўнай падтрымкі «непахіснага А. Лукашэнкі» быў шкодным для вобразу Расіі ў вачах еўрапейцаў і падрываў працэс еўрапейскага збліжэння. «Менавіта інтарэсы Расіі ў фарміраванні «адзінай Еўропы», пашырэнні эканамічнага і палітычнага супрацоўніцтва з ЕС і яго краінамі ствараюць падаплёку таго, што Масква ў працэсе пасрэдніцтва паміж бакамі канфлікту аказвае ўздзеянне на Лукашэнку»³. Прыкладам такога ўздзеяння Х. Цымерман лічыць словы Б. Ельцына на маскоўскай сустрэчы з А. Лукашэнкам у студзені 1998 г. аб тым, што «краіна (Беларусь. — У. С.) павінна быць уключана ў работу з еўрапейскімі інстытутамі і міжнароднымі структурамі».

З другога боку, нямецкі аўтар піша аб падтрымцы Расіяй беларускага прэзідэнта на форумах АБСЕ 1996-1997 гг., канстатууючы, што «Лукашэнка разглядаецца ў Маскве, нягледзячы на ўсе яго эскапады, як гарант цесных зносін з Расіяй». Згодна Х. Цымерману ціск Масквы на Мінск, які адыгрывае цэнтральную ролю, мае свае межы, таму што «А. Лукашэнка і надалей разглядаецца як апора геастратэгічных інтарэсаў Масквы»⁴.

Выснова, да якой прыходзіць Х. Цымерман у сваім артыкуле, заключаецца ў наступным: «Пазіцыя Расіі як галоўнага фактара ўплыву на Беларусь мае вырашальнае значэнне для будучага поспеху ці правалу групы АБСЕ»⁵. Што тычыцца найбліжэйшых перспектыв адносін Беларусі і АБСЕ, то нямецкі аўтар лічыць, што праблемы, якія нарастаюць у краіне: крытычны эканамічны і фінансавы стан, самаі-

¹ Timmerman H. Die OSCE-Vertretung in Belarus. S. 229, 223.

² Ханс-Георг Вік: «Я обязательно проинформирую общественность Европы и Северной Америки о политическом статусе и отсутствии искренности со стороны руководства Беларуси» // Народная воля. 2002. 4 студз. С. 3.

³ Timmerman H. Die OSCE-Vertretung in Belarus. S. 230.

⁴ Ibid. S. 229, 234.

⁵ Ibid. S. 230.

заяцця ад Захаду, матэрыяльная падтрымка, якая скарачаецца, — усё гэта вымушае А. Лукашэнка карэкціраваць курс у накірунку нормаў і стандартаў АБСЕ.

На Стамбульскім саміце АБСЕ 1999 г. беларуская дыпламатыя сумесна з Расіяй і некаторымі іншымі краінамі дабілася такой фармулёўкі пункта аб Беларусі ў заключнай Дэкларацыі, якая задавальняла беларускі ўрад. Трэба зазначыць, што пункт аб «канстытуцыйна-палітычным крызісе ў Беларусі», які быў вымушаны прызнаць А. Лукашэнка, паставіўшы свой подпіс пад Дэкларацыяй, не афішуецца ў краіне і фактычна не прызнаецца ўладамі.

У ходзе падрыхтоўкі да выбараў у Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага Сходу Беларусі, якія адбыліся 15 кастрычніка 2000 г., першаснае значэнне набыло пытанне аб накіраванні міжнародных назіральнікаў у Беларусь, што стала перадумовай прызнання выбараў дэмакратычнымі з боку міжнароднай супольнасці. Еўрапейскія парламенцкія структуры (ПА АБСЕ, Еўрапарламент і ПАСЕ) падчас трох тэхнічных канферэнцый, якія адбыліся на экспертным узроўні ў красавіку, чэрвені і жніўні 2000 г. пад эгідай АБСЕ, прыйшлі да высновы аб неабходнасці каардынацыі сваіх намаганняў і стварэнні адзінага падыходу для ацэнкі сітуацыі ў Беларусі, а таксама выпрацавалі крытэрыі гэтай ацэнкі. Гэтыя крытэрыі ўключалі чатыры ўмовы арганізацыі дэмакратычных выбараў, якія сталі сродкам ціску на беларускія ўлады.

На трэцяй тэхнічнай канферэнцыі экспертаў (30 жніўня 2000 г.) беларуская дыпламатыя пры падтрымцы Расіі дабілася запрашэння на канферэнцыю прадстаўнікоў Міжпарламенцкай Асамблеі СНД і Выканкама СНД. Прынятыя канферэнцыяй «Заклучэнні і рэкамендацыі» прадугледжвалі накіраванне ў Беларусь толькі Тэхнічнай місіі па ацэнцы Бюро па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека АБСЕ (ТОМ БДІПЧ), паколькі дасягнуты ў краіне прагрэс быў адзначаны як недастатковы для накіравання поўнай місіі назіральнікаў. Канферэнцыя таксама адзначыла, што факт прысутнасці парламенцкай «тройкі» і ТОМ БДІПЧ у Беларусі не будзе з'яўляцца «актам міжнароднага прызнання дэмакратычнага характару і вынікаў парламенцкага выбіральнага працэсу». Прадстаўнікі Расіі і іншых краін СНД не падтрымалі гэты пункт і заявілі, што вынікі выбараў будуць прызнаны парламентамі краін СНД¹.

---

¹ Чайчиц В. Н. Парламентские выборы в Беларуси и перспективы ее интеграции в общеевропейские структуры // СНГ. Ежегодник Дипломатической Академии МИД РФ. М., 2000. С. 157.

Дзеючы старшыня АБСЕ, міністр замежных спраў Аўстрыі Б. Ферэра-Вальднэр у сваёй заяве па выніках выбараў адзначыла, што выбары не адпавядалі міжнародным дэмакратычным стандартам. Іншай была ацэнка расійскага ўрада. МЗС РФ заявіла, што большасць вынікаў працы ТОМ, а таксама ігнараванне ёю прагрэсу, дасягнутага Беларуссю ў выкананні сваіх абавязкаў у межах АБСЕ, сведчаць аб «палітызаваным падыходзе, які накіраваны на апраўданне курсу на міжнародную ізаляцыю Беларусі»¹.

Нягледзячы на тое, што краіны СНД накіравалі сваіх назіральнікаў і прызналі вынікі парламенцкіх выбараў у Беларусі, аб гэтым у Пастаянным савеце АБСЕ заявіў толькі прадстаўнік Расіі. Намеснік кіраўніка Пастаяннай дэлегацыі Рэспублікі Беларусь у АБСЕ У. М. Чайчыц у сувязі з гэтым пісаў у Штогодніку Дыпламатычнай акадэміі МЗС РФ: «Астатнія краіны СНД практычна ніколі не выступалі па беларускім пытанні. Фактычна, краіны СНД, за выключэннем Расіі, сёння не ў стане ўплываць у АБСЕ на характар адносін да Беларусі, паколькі яны, на жаль, не выступаюць адзіным блокам і нават ніколі не практыкуюць сумесных заяў на Пастаянным савеце АБСЕ, нягледзячы на тое, што іх пазіцыі па большасці пытанняў супадаюць (на гэтым фоне можна вызначыць толькі сумесныя заявы краін ГУУАМ)»².

Беларускі дыпламат лічыць, што краіны СНД патэнцыяльна магі б стаць больш дзейным фактарам падтрымкі інтарэсаў Беларусі, паколькі самі нярэдка з'яўляюцца аб'ектам крытыкі ў АБСЕ, хоць і не такой сістэматычнай і рэзкай, як Беларусь. Характэрна і выказаная У. М. Чайчыцам думка аб тым, што «Беларусь павінна ўлічыць рэкамендацыі еўрапейскіх арганізацый і зрабіць рашучыя крокі насустрач Еўропе...»³.

Нягледзячы на тое, што з боку беларускага кіраўніцтва былі зроблены заявы аб тым, што яно максімальна ўлічыла рэкамендацыі еўрапейскай супольнасці адносна дэмакратызацыі ўнутрыпалітычнага жыцця, рэальна ў гэтым накірунку быў дасягнуты мінімальны прагрэс. Гэта прадэманстравалі адносіны еўрапейскіх парламенцкіх структураў да выбараў у Беларусі ў мясцовыя органы ўлады 1999 г., выбараў у Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу 2000 г. і прэзідэнцкіх выбараў 2001 г.

У дакуменце кіраўніка КНГ АБСЕ Х.-Г. Віка пад назвай «Беларусь пасля выбараў: вынікі, легітымнасць, назіранне», распаўсюджаным у лістападзе 2001 г., адзначалася, што мясцовыя, парламенцкія і

---

¹ Там же. С. 160.

² Там же. С. 162.

³ Там же. С. 165.

прэзідэнцкія выбары не адпавядалі стандартам АБСЕ. Разам з гэтым ён заўважыў, што «дэлегацыя СНД і прадстаўнікі краін — удзельніц СНД, а таксама асобныя палітычныя «турысты» з краін Еўропы і далёкага, замежжа далі ў асноўным пазітыўную ацэнку (вынікаў прэзідэнцкіх выбараў. — У. С.)», што тлумачыцца тым, што гэтыя групы выступалі ў якасці кароткачасовых назіральнікаў¹.

Яшчэ адным пунктам парадку дня АБСЕ і Савета Еўропы, па якім назіраецца падтрымка Расіяй беларускіх улад, з'яўляецца праблема прадстаўніцтва Беларусі ў Парламенцкай Асамблеі АБСЕ і Парламенцкай Асамблеі Савета Еўропы. Пасля таго як у гэтых парламенцкіх органах скончыўся тэрмін паўнамоцтваў прадстаўнікоў Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь 13 склікання (студзень 2001 г.), беларуская і расійская дыпламатыя пачала ажыццяўляць работу па працоўванню туды прадстаўнікоў Нацыянальнага Сходу Рэспублікі Беларусь.

На нарадзе Пастаяннага камітэта ПА АБСЕ ў Лісабоне (кастрычнік 2001 г.) пры абмеркаванні пытання аб прадстаўніцтве Беларусі ў ПА АБСЕ член расійскай парламенцкай дэлегацыі, прадстаўнік Саюза правых сілаў А. Мізуліна выступіла з рэзкай крытыкай ПА АБСЕ за тое, што гэты орган адмаўляецца прыняць рашэнне аб прызнанні паўнамоцтваў дэлегацыі Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу. Дэпутат Дзяржаўнай Думы, па сутнасці, выкарыстала шантаж членаў Пастаяннага камітэта, заявіўшы аб тым, што члены расійскай дэлегацыі думаюць аб тым, «ці трэба ўвогуле працягваць работу ў складзе ПА АБСЕ»². Як бачым, расійскія парламентарыі гатовы заплаціць высокую цану за прыняцце карыснага для афіцыйнага Мінска рашэння аб міжнародным прызнанні новай парламенцкай структуры, створанай пасля 1996 г.

Агульнасць пазіцый дзвюх краін была прадэманстравана на паязданнях Савета міністраў замежных спраў АБСЕ ў Вене (лістапад 2000 г.) і Бухарэсце (снежань 2001 г.). У Вене расійская дэлегацыя выступіла супраць аднаго з пунктаў вынікавага дакумента, які прапанаваў беларускаму ўраду сфармуляваць умовы правядзення прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі. У Бухарэсце міністр замежных спраў Рэспублікі Беларусь М. Хвастоў выступіў за правядзенне рэформы АБСЕ, якая магла б выправіць геаграфічны дысбаланс Арганізацыі, які тычыцца яе празмернай канцэнтрацыі на гуманітарнай і

¹ Вик Х.-Г. Беларусь после выборов: результаты, легитимность, наблюдение. Документ КНГ ОБСЕ от 23 ноября 2001 г. С. 2.

² Раманчук Я. Ни рыбы съест, ни в кресло сесть по-прежнему не может ПП НС в международных структурах // Белорусская газета. 2001. 15 окт. С. 9.

правахоўнай праблематыцы постсавецкіх краін і Балканскага рэгіёна. Такой жа пазіцыі прытрымліваецца расійская дыпламатыя, што зафіксавана ў Канцэпцыі знешняй палітыкі РФ.

Расійскі бок працягвае аказваць падтрымку Беларусі ў ходзе пасяджэнняў розных органаў АБСЕ. Узгадненне пазіцый у рабочым парадку ажыццяўляецца пастаяннымі дэлегацыямі краін у АБСЕ ў Вене, а таксама ў ходзе кансультацый прадстаўнікоў дзвюх краін у сталіцах. Пытанні ўзаемадзеяння ў межах АБСЕ вырашаюцца і на самым высокім узроўні¹.

Узгадненне пазіцый у іншых міжнародных арганізацыях. Расія падтрымлівала намаганні Беларусі атрымаць статус назіральніка ў Савеце дзяржаў Балтыйскага мора (СДБМ), Арганізацыі Чарнаморскага эканамічнага супрацоўніцтва (АЧЭС) і «Паўночным вымярэнні» Еўрапейскага Саюза. Расія, займаючы ў 2000-2002 гг. пасаду старшыні ў СДБМ і АЧЭС, па сваіх каналах вырашала пытанне падключэння Беларусі да дзейнасці гэтых арганізацый.

У Праграме ўзгодненых дзеянняў у галіне знешняй палітыкі Саюзу Беларусі і Расіі на 1998-1999гг. замацаваны абавязак Беларусі, як удзельніка Цэнтральна-Еўрапейскай ініцыятывы (ЦЕІ) аказваць дапамогу Расіі ў замацаванні сувязей на пастаяннай аснове з арганізацыйнымі структурамі і рабочымі групамі ЦЕІ.

Расія аказала дапамогу дэлегацыі Нацыянальнага Сходу аднавіць членства ў Міжпарламенцкім саюзе. Яна працягвае дапамагаць Беларусі у аднаўленні яе статусу ў агульнаеўрапейскіх структурах, а таксама ў паляпшэнні адносін ЕС да афіцыйнага Мінска². 21 верасня 1999 г. падчас тэлефоннай размовы Б. Ельцына з А. Лукашэнкам прэзідэнт Расіі звярнуў увагу на недапушчальнасць ціску на Беларусь з боку заходніх дзяржаў, і запэўніў, што МЗС і іншыя дзяржаўныя органы Расіі і надалей будуць рашуча выступаць на міжнароднай арэне супраць такіх спроб³.

У межах Еўразійскай эканамічнай супольнасці дзве дзяржавы выпрацавалі адзіную пазіцыю ва ўзаемаадносінах з Сусветнай гандлёвай арганізацыяй і іншымі міжнароднымі эканамічнымі арганізацыямі. У межах Супольнасці адпрацаваны механізм міжурадавых кансультацый па пытаннях, звязаных з СГА. Неабходна адзначыць важнасць дакладнага ўзгаднення пазіцый Беларусі і Расіі з мэтай сінхроннага далучэння гэтых краін як самастойных суб'ектаў міжнароднага права да Сусветнай гандлёвай арганізацыі.

¹ Гордейчик А. И. Взаимодействие Республики Беларусь и Российской Федерации на международной арене.

² Ляшкewіч Ю. Беларусь і Расія ўзгадняюць пазіцыі на міжнароднай арэне // Звезда. 1999. 10 ліст.

³ БЕЛАТА. Прэзідэнты Беларусі і Расіі абмеркавалі пытанні, якія маюць узаемную цікакасць // Звезда. 1999. 21 верас.

Рашэннем сумеснага пасяджэння калегій Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь і Міністэрства гандлю Расіі ад 31 ліпеня 1999 г. створана пастаянна дзеючая рабочая група па каардынацыі перагаворных пазіцый па далучэнню да СГА. Па словах загадчыка упраўлення беларускага МЗС Я. Багамазава (2000 г.), маруднае прасоўванне Беларусі ў СГА адбываецца не толькі з-за ўнутраных прычын, але і з-за неабходнасці праводзіць сумесную палітыку з Расіяй, што знаходзіць параўменне ў СГА¹.

Больш цяжка ажыццяўляецца беларуска-расійскае супрацоўніцтва з міжнароднымі фінансавымі інстытутамі, з якімі абедзве дзяржавы супрацоўнічаюць асобна.

У апошнія гады ў сувязі з узмацненнем ціску беларускіх улад на Федэрацыю прафесійных саюзаў Беларускую (ФПБ), а таксама на незалежныя прафесійныя саюзы, пытанне аб выкананні беларускім урадам працоўных праў неафіцыйна з'явілася ў парадку дня Міжнароднай арганізацыі працы (МАП), членам якой Беларусь з'яўляецца з 1954 г. Гаворка ідзе аб прыняцці з боку МАП так званага спецыяльнага параграфа па Беларусі. Ціск улад на беларускія прафесійныя саюзы таксама стаў прадметам занепакоенасці расійскіх прафесійных саюзаў. Іх кіраўніцтва неаднаразова выказвала салідарнасць з палітыкай ФПБ, якую да нядаўняга часу ўзначальваў адзіны кандыдат у прэзідэнты ад апазіцыі У. І. Ганчарык, і абяцала паставіць гэтае пытанне перад расійскім прэзідэнтам У. Пуціным.

Некаторыя вынікі Беларуска-расійскае супрацоўніцтва на міжнароднай арэне, у тым ліку і ў міжнародных арганізацыях, ажыццяўляецца на базе агульнасці інтарэсаў правячых у дзвюх краінах палітычных рэжымаў. Яны эвалюцыянуюць у бок далейшага ўмацавання прэзідэнцкай улады (так званай «кіруемай дэмакратыі» ў Расіі і прэзідэнцкага рэжыму ў Беларусі). Асновай для падтрымкі Расіяй беларускіх інтарэсаў з'яўляюцца геапалітычныя інтарэсы самой Расіі. На гэтым увесь час засяроджваюць увагу расійскія праваахоўны. Сёння геапалітыка з'яўляецца больш важнай для Расіі, чым абстрактныя ідэалы дэмакратыі і праў чалавека, чым дэмакратычны імідж новай Расіі ў міжнароднай супольнасці. Гэта яшчэ адзін доказ слабасці дэмакратычных асноў новай расійскай дзяржаўнасці.

Праблема спалучэння інтарэсаў асобы, грамадства і дзяржавы ў знешняй палітыцы, што дэкларуюцца ў канцэптуальных дакументах Расіі і Беларусі, застаецца пакуль яшчэ далёкай ад свайго ўвасаблення ў знешнепалітычнай практыцы абедзвюх дзяржаў. На тэарэтычным

¹ Томашевская О. Долгая дорога в ВТО // Белорусская деловая газета. 2000. 18 июля. С. 2.

узроўні расійскія даследчыкі зазначаюць, што ў расійскім грамадстве і палітычнай эліце дасягнуты ўнутрыпалітычны кансэнсус па кардынальных пытаннях знешняй палітыкі. Аднак гэтага нельга сказаць аб Беларусі, дзе грамадства і эліта падзелены адносна разумення і падтрымкі ўнутранай і знешняй палітыкі ўрада.

Адсутнасць знешнепалітычнага кансэнсусу ў грамадстве вядзе да сутыкнення інтарэсаў сацыяльных груп і эліт у сферы знешняй палітыкі. Гэта стварае знешнепалітычныя праблемы для ўрада, аслабляе міжнародны аўтарытэт і пазіцыю краіны. Застаецца спадзявацца, што ўмацаванне дэмакратыі і ўнутрыпалітычнай стабільнасці, паляпшэнне ў галіне праў чалавека здымуць праблематыку «дэмакратыі і праў чалавека ў Беларусі», як і ўвогуле ўсё «беларускае пытанне», з парадку дня міжнародных арганізацый. Гэта зробіць неактуальным беларуска-расійскае міжурадавае супрацоўніцтва, накіраванае супраць міжнароднай крытыкі недэмакратычных паводзін урада той ці іншай краіны, паколькі знікне сам прадмет такой крытыкі.

9. БЕЛАРУСЬ У КАНТЭКСЦЕ РАЗВІЦЦЯ АДНОСІН ПАМІЖ РАСІЯЙ І ЕЎРАПЕЙСКІМ САЮЗАМ

Пры разглядзе пытання аб тым, якую ролю можа адыгрываць Беларусь у развіцці адносін паміж Расіяй і Еўрапейскім саюзам трэба ўлічваць шэраг чыннікаў. Па-першае, гэта ўнутрыбеларускі чыннік, які ўключае ў сябе падзел беларускай палітычнай сістэмы на два падставовыя элементы: кіруючы рэжым прэзідэнта А. Лукашэнкі, з аднаго боку, і грамадскую і палітычную апазіцыю гэтаму рэжыму — з другога боку. На міжнароднай арэне ўнутрыбеларускі чыннік выступае ў якасці «беларускага пытання». Па-другое, гэта чыннік беларуска-расійскіх адносін ці, у вузкім сэнсе, беларуска-расійскай інтэграцыі і палітыкі, накіраванай на стварэнне так званай «саюзнай дзяржавы». Па-трэцяе, гэта чыннік беларуска-еўрапейскіх адносін ці адносін Беларусі з краінамі-удзельніцамі ЕС. І па-чацвёртае, гэта чыннік адносін паміж Расіяй і Еўрапейскім саюзам і яго ўплыў на Беларусь.

У артыкуле аўтар аналізуе магчымасці праяўлення і ўздзеяння гэтых чатырох чыннікаў перш за ўсё на Беларусь, а таксама на два астатніх суб'екта еўрапейскіх міжнародных адносін, аб якіх ідзе гаворка — Расійскую Федэрацыю і Еўрапейскі саюз. Пры гэтым асноўная ўвага надаецца асвятленню і сістэматызацыі падзей і працэсаў, якія тычуцца прадмета даследавання (Беларусь у кантэксце развіцця адносін паміж Расіяй і Еўрапейскім саюзам), што адбыліся ў першай палове 2004 г.

Пачнем з таго, як праяўляе сябе і дзейнічае ўнутрыбеларускі чыннік у кантэксце развіцця адносін паміж Расіяй і Еўрапейскім саюзам. Можна сказаць, што ў гэты час назіралася збліжэнне пазіцый Расіі і ЕС адносна разумення сутнасці «беларускага пытання» і перспектывы яго вырашэння. З пункту погляду ЕС і Захаду ўвогуле, палітычны рэжым у Беларусі, яго ўнутраная і знешняя палітыка не змяніліся. На думку многіх палітыкаў і экспертаў, палітыка міжнароднай ізаляцыі беларускага палітычнага рэжыму, якая праводзілася заходнімі дзяржавамі і еўрапейскімі міжнароднымі арганізацыямі з 1997 г., не прынесла чакаемых вынікаў. Захад тады шукаў магчымасці, каб узмацніць эфектыўнасць сваёй «беларускай палітыкі».

Павялічыўся яго ціск на кіруючыя колы Беларусі ў пытаннях дэмакратыі і праў чалавека. Захад усё часцей канстатуе, што сітуацыя ў краіне ў гэтай галіне не паляпшаецца, а пагаршаецца. 19 сакавіка 2004 г. адбыўся сумесны візіт прадстаўнікоў ЕС і ЗША ў Мінск. Трэба звярнуць увагу на тое, што ўпершыню прадстаўнікі ЕС і ЗША аб'ядналі на арганізацыйным узроўні свае намаганні ў

вырашэнні «беларускага пытання». Дэлегацыя правяла сустрэчы з беларускімі ўладамі і прадстаўнікамі шырокага кола, палітычных груп і партый, цывільнага грамадства і СМІ.

У заяве для прэсы сумеснай дэлегацыі ЕС і ЗША адзначалася: «Гэты беспрэцэдэнтны візіт даказвае важнасць, якую Еўрапейскі саюз і Злучаныя Штаты надаюць сваім адносінам з Беларуссю, і іх жаданне бачыць, што Беларусь сапраўды скончыла самаізаляцыю і заняла сваё месца ў свабоднай і дэмакратычнай Еўропе без падзяляльных ліній». У заяве змяшчалася «глыбокая занепакоенасць з-за пагаршэння сітуацыі з дэмакратыяй у краіне» і адсутнасцю прагрэсу з боку Беларусі ў выкананні ёю сваіх абавязкаў перад АБСЕ, а значыць паляпшэнні адносін з ЕС і ЗША¹. Адначасова прадстаўнікі ЕС і ЗША выказалі сваю гатоўнасць да канструктыўнага дыялогу з беларускімі ўладамі дзеля ўмацавання адносін і прасоўвання агульных каштоўнасцей.

У заяве звярталася ўвага на тое, што 1 мая 2004 г. Еўрасаюз і Беларусь стануць непасрэднымі суседзямі. Але крокі, зробленыя беларускімі ўладамі ў апошні час, «абвастрылі палітычныя разыходжанні і розніцу ў сістэме каштоўнасцей гэтай краіны з іншымі краінамі Еўропы, нягледзячы на большую геаграфічную блізкасць Беларусі да Еўрасаюза». Заява неаднаразова спасылалася на існуючы патэнцыял адносін паміж Беларуссю і Захадам, які грунтуецца на добрасуседстве, заснаваным на агульных дэмакратычных каштоўнасцях².

Члены сумеснай дэлегацыі ЕС і ЗША адзначылі, што калі ў найбліжэйшай будучыні сітуацыя ў Беларусі не зменіцца, то ў адносінах да гэтай краіны будуць выкарыстаны эканамічныя санкцыі. Член дэлегацыі, намеснік памочніка Дзяржаўнага сакратара ЗША па пытаннях Еўропы і Еўразіі С. Пфайфер удакладніў: «Санкцыі будуць накіраваны найперш супраць беларускіх улад, а не супраць народа». Пасля заканчэння візіту ў Мінск С. Пфайфер і пасол ЗША ў Беларусі Д. Крол накіраваліся ў Маскву. У сувязі з гэтым С. Пфайфер сказаў: «Мы лічым, што Расія таксама павінна быць занепакоенай тым, што адбываецца ў Беларусі»³.

Пытанне аб увядзенні эканамічных санкцый супраць Беларусі было пастаўлена Еўрапейскай камісіяй у пачатку 2004 г. у сувязі з парушэннем уладамі свабоды асацыяцый. У выніку раследавання гэтых парушэнняў Беларусь можа часова пазбавіцца ільгот на гандаль з ЕС у межах агульнай сістэмы гандлёвых прэферэнцыі Рашэнне аб

¹ Заявление для прессы совместной делегации Европейского союза и США // Народная воля. 2004. 20 марта. С. 1.

² Там же.

³ Стивен Пфайфер. «Санкции будут направлены против белорусской власти, а не против народа» // Народная воля. 2004. 20 сак. С. 1.

пачатку раследавання было прынята ў адказ на паведамленні міжнародных прафсаюзных арганізацый аб «сістэматычных і сур'ёзных парушэннях свабоды асацыяцыі у Беларусі»¹. Па звестках ЕС, аб'ём гадавога экспарту Беларусі ў краіны ЕС складае 587 млн еўра, з іх 190 млн — гэта гандаль з прэферэнцыямі. Калі Беларусь пазбавіцца гэтых прэферэнцыяў, яе страты складуць прыкладна 100 млн еўра². Апошні раз ЕС прымяніла эканамічныя санкцыі супраць М'янмы ў 1997 г. з-за выкарыстання ёю дзіцячай працы.

На фоне адсутнасці кантактаў з афіцыйнай беларускай уладай вышэйшыя чыноўнікі ЕС, адыходзячы ад прынятай дыпламатычнай практыкі, пачалі праводзіць сустрэчы з прадстаўнікамі беларускай апазіцыі. 25-26 мая 2004 г. у штаб-кватэры ЕС у Бруселі адбылася сустрэча вярхоўнага прадстаўніка ЕС па пытаннях знешняй палітыкі і бяспекі Х. Саланы, камісара па пытаннях пашырэння ЕС Г. Ферхойгена, дзяржаўнага міністра па пытаннях міжнароднага супрацоўніцтва і праў чалавека Ірландыі, якая старшынствавала ў ЕС, Т. Кіта, генеральнага дырэктара Еўрапейскай Камісіі па праблемах пашырэння ЕС Э. Ландабуру і іншых прадстаўнікоў ЕС з дэлегацыяй беларускай апазіцыі, у склад якой уваходзілі прадстаўнікі «пяцёркі плюс», дэпутацкай групы «Рэспубліка» і іншыя палітыкі. Прадстаўнікі ЕС падкрэслівалі, што Еўрапейская камісія не практыкуе сустрэч з апазіцыяй, але беларускі выпадак — выключэнне, якое павінна паказаць, што ЕС разглядае Беларусь як перспектыўную для дэмакратыі краіну.

Х. Салана заявіў, што ЕС «зацікаўлены ў спыненні палітыкі ізаляцыі Беларусі і яе далучэнні да астатніх краін Еўропы праз плённае і шчыльнае супрацоўніцтва». Даволі катэгарычна на сустрэчы выказаўся Т. Кіт: «Мы не жадаем супрацоўнічаць з вашым урадам, але гэта тычыцца толькі беларускіх улад, а не беларускага народа». Прадстаўнікі апазіцыі ўзнялі пытанне аб уступленні Беларусі ў ЕС, хадайнічалі аб спрашчэнні працэдуры выдачы віз для беларускіх грамадзян, асабліва для моладзі³.

Цікавую, неурдынарную пазіцыю ў пытанні аб разуменні ролі апазіцыі і ролі Еўропы ў стварэнні так званай «кіруемай апазіцыі» заняў лідэр БНФ З. Пазняк. Ён лічыць, што «кіруемая апазіцыя», прадстаўленая «пяцёркай плюс» і іншымі палітычнымі і грамадскімі коламі ліберальна-дэмакратычнай арыентацыі, створана ў Беларусі ў асноўным знешнімі сіламі па сумеснай праграме мінскай місіі АБСЕ і

¹ Данейко Е. Белоруссия может лишиться льгот на торговлю с Евросоюзом // Известия. 2004. 5 марта. С. 7.

² Пульша С. Беларусь грозит участь Мьянмы // Народная воля. 2004. 10 сак. С. 1.

³ Светлов М. Исключительный случай. Евросоюз не практикует встреч с оппозицией какой-либо страны, но белорусская была принята на самом высоком уровне // Народная воля. 2004. 29 мая. С. 1.

ҚДБ. «Кіруемая апазіцыя» — гэта не адраджэнцкая апазіцыя. Яна была задумана насуперак беларускаму нацыянальна-дэмакратычнаму руху і як разбуральнік ініцыятывы БНФ». На думку З. Пазняка, Германія мае свой інтарэс у легалізацыі рэжыму А. Лукашэнкі і ўплыве на яго такім чынам, каб здаць Беларусь пад Расію дзеля змяншэння транзітнай прасторы для зручнага вырашэння пытання з Калініградскай вобласцю.

«Мой шматгадовы палітычны вопыт на Захадзе пераконвае, што шмат якіх еўрапалітыкаў з АБСЕ і ЕС (асабліва нямецкіх) нашы беларускія праблемы, лёс нашай незалежнасці, беларускай мовы, беларускай культуры, беларускай эканомікі, фінансаў, а зрэшты, і лёс беларускай дэмакратыі зусім не цікавіць. Іх цікавяць толькі свае палітычныя ды эканамічныя інтарэсы ў Беларусі і ў сувязі з гэтым — свае ліберальныя паняцці аб дэмакратыі як сродку забеспячэння інтарэсаў», — пісаў З. Пазняк у артыкуле «Байкот», надрукаваным у лютым 2004 г.¹.

Амаль адначасова з артыкулам аб Беларусі выступіў былы прэзідэнт Чэхіі В. Гавел. Свой артыкул ён напісаў з нагоды ўваходжання 8 краін былога камуністычнага блока ў ЕС, у выніку чаго Беларусь стане ўсходнім суседам Еўрапейскага саюза. В. Гавел прапанаваў новую стратэгію адносінаў Захаду з Беларуссю. Яе сутнасць у тым, што надыйшоў час пайсці насустрач тым у Беларусі, хто імкнецца да супрацоўніцтва з Еўропай. Ён мае на ўвазе дэмакратычную апазіцыю, незалежныя ініцыятывы, студэнтаў і грамадзян, для якіх дэмакратычная Беларусь з'яўляецца еўрапейскай Беларуссю.

Цяпер разгледзім уплыў чынніку беларуска-расійскіх адносінаў на развіццё беларуска-еўрапейскіх адносінаў. У гэтай сувязі прывяду толькі адзін прыклад, як Еўрапейскі саюз рэагаваў на беларуска-расійскую палітычную інтэграцыю, у прыватнасці на падпісанне ў красавіку 1997 г. Дагавора аб Саюзе Беларусі і Расіі. Яўная незадаволенасць стварэннем Саюза прагучала ў рэзалюцыі Еўрапарламента ад 10 красавіка 1997 г. Ён выказаў сумненні ў легітымнасці расійска-беларускага саюза, бо, як адзначалася ў рэзалюцыі, нельга лічыць законным працэс, які адбываецца без удзелу дэмакратычна абранага парламента і ва ўмовах жорсткіх рэпрэсій супраць усялякай апазіцыі. Еўрапарламент заклікаў адкласці ратыфікацыю дагавора да фармавання дэмакратычных інстытутаў у Беларусі і даў зразумець Маскве, што калі яна не прыслухаецца да яго рэкамендацый, то могуць быць перагледжаны ўмовы супрацоўніцтва паміж ЕС і Расіяй. Такім чынам,

---

¹ Пазняк З. Байкот // Народная воля. 2004. 11 лют. С. 1.

ужо на ранніх стадыях беларуска-расійскага збліжэння Захад у асобе ЕС пачаў выкарыстоўваць ціск на Расію, каб яна ў сваю чаргу ўздзейнічала на беларускае кіраўніцтва.

У пачатку 2004 г. чыннік беларуска-расійскіх адносін праявіў сябе зусім па-іншаму ў рэгіянальным кантэксце. Маецца на ўвазе міжнародны аспект газавога канфлікту паміж Беларуссю і Расіяй, які выбухнуў у лютым 2004 г. Звяртае на сябе ўвагу той факт, што абодва бакі імкнуліся перакласці адзін на аднаго адказнасць за зрыў паставак газу замежным спажыўцам. Так, у паведамленні расійскага «Газпрама» гаварылася, што «адказнасць за парушэнне дагаворных абавязацельстваў ААТ "Газпрам" перад замежнымі спажыўцамі расійскага газу цалкам кладзецца на беларускі бок». Са свайго боку, «Белтрансгаз» заявіў, што беларускі бок «не нясе адказнасці за транзіт расійскага газу праз тэрыторыю Беларусі». (Нагадаем, што праз Беларусь газам забяспечваліся Літва, часткова Польшча, Калініградская вобласць РФ, Германія. У сувязі з канфлітам газ у Літву і Польшчу пастаўляўся праз Украіну.)

«Газпрам» таксама зрабіў папярэджанне ў сувязі з магчымымі дзеяннямі беларускага боку па несанкцыяніраваным адборы газу: «Калі Беларусь пачне рабіць адбор газу, які ідзе транзітам у Польшчу і Германію, гэта абярнецца каласальным скандалам міжнароднага маштабу з непрадказальнымі для Беларусі наступствамі»¹. Такім чынам, Беларусь прадстаўлялася «Газпрамам» у газавым канфлікце як віноўнік у невыкананні абавязацельстваў расійскай кампаніі перад Захадам.

У заяве прэс-сакратара беларускага МЗС, якая была зроблена ў адказ на заяву прадстаўніка расійскага МЗС, таксама звярталася ўвага на міжнародны аспект газавога канфлікту. У ёй гаварылася, што дзеянні Расіі не адпавядаюць Мемарандуму аб гарантыях бяспекі ў сувязі з далучэннем Беларусі да Дагавора аб нераспаўсюджванні ядзернай зброі, падпісанага на вышэйшым узроўні ў снежні 1994 г. у Будапешце Расіяй, Беларуссю, ЗША і Вялікабрытаніяй. «...Парушэнне "Газпрамам" сваіх абавязацельстваў выклікала сур'ёзную трывогу і ў краінах на захад ад Беларусі, якія таксама пацярпелі ад гэтых безадказных дзеянняў», — адзначалася ў заяве прэс-сакратара беларускага МЗС².

Пасля газавай блакады Беларусі, якая адбылася 18 лютага 2004 г., расійскі ўрад паспяшаўся супакоіць еўрапейскіх партнёраў «Газ-

¹ Цытаты адносна газавога канфлікту ўзяты з артыкула: Зайцев А. «Газпром» толкае Беларусь в эпицентре международного скандала // Народная воля. 2004. 20 лют. С. 1.

² Заява прэс-сакратара Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь // Звязда. 2004. 21 лют. С. 1.

прама», што зрыву газавых паставак больш не будзе. Каб пазбегнуць невыканання сваіх экспертных абавязацельстваў, «Газпрам» прапрацоўвае варыянт будаўніцтва паўночна-еўрапейскага газаводу па дне Балтыйскага мора, які ў перспектыве можа адцягнуць транзіт газу па беларускай тэрыторыі. Іншыя расійскія кампаніі таксама распрацоўваюць планы больш таннага і выгаднага транзіту энергарэсурсаў у абыход Беларусі, якія не могуць узрадаваць беларускі ўрад. З 1 сакавіка 2004 г. расійская газавая кампанія «Транснафта» павялічыла магутнасць Балтыйскай трубаправоднай сістэмы (БТС), якая па сутнасці з'яўляецца альтэрнатывай беларускай нафтавай трубе¹.

Планы расійскіх кампаній падтрымаў прэзідэнт У. Пуцін у штогадовым пасланні Федэральнаму Сходу РФ (май 2004 г.). Ён выказаўся за неабходнасць развіцця расійскай газатранспартнай сістэмы і падкрэсліў, што найважнейшым для Расіі з'яўляецца будаўніцтва Паўночнаеўрапейскага газаводу, які дазволіць дыверсіфіцыраваць экспертныя патокі і найпрост звяза сеткі Расіі і краін балтыйскага рэгіёна з агульнаеўрапейскай газавай сеткай. Такім чынам, Масква імкнецца аслабіць залежнасць транзіту газу на Захад праз Беларусь².

Аб намеры будаўніцтва паўночнаеўрапейскага газаводу, які «дазволіць нам істотна паменшыць праблемы, якія ўзнікаюць з дзяржавамі-транзіцёрамі», а таксама аб планах пракладкі другой ніткі газаводу «Ямал-Еўропа» (у тым ліку праз Беларусь) гаварылі кіраўнікі «Газпрама» на сустрэчы з беларускімі журналістамі ў Маскве 17 мая³.

У лютым 2004 г. у расійскай і беларускай прэсе быў апублікаваны артыкул старшыні Савета па знешняй і абароннай палітыцы С. Караганова «Россия и Беларусь: развенчание мифов», у якой уплывовы расійскі аналітык пісаў аб «дэградацыі расійска-беларускіх адносін». Ён лічыць, што прыйшоў час разбурыць уяўленні і міфы недалёкага мінулага аб сітуацыі ў Беларусі і Саюзнай дзяржаве. У прыватнасці, С. Караганаву сцвярджае, што «праект стварэння Саюзнай дзяржавы даўно зайшоў у тупік». Ён прапануе адмовіцца ад міфаў і пачаць праводзіць паслядоўную палітыку, якая стварыла б умовы для пераходу Беларусі да больш рацыяльнай унутранай і эканамічнай палітыкі. Расійскі эксперт, фактычна выступаючы ад імя ўрада Расіі, адзначае: «Аднак мы не можам дазволіць, каб з-за нашых недапрацовак на заходніх межах Расіі утварыліся крыніца нестабільнасці і дэградацыі. Гэта было б

¹ Миненок Т. Рискуюм остаться с пустыми трубами // Известия. 2004. 5 марта. С. 7.

² Петров С. Евросоюз, США, Китай ... А где же Беларусь? // Народная воля. 2004. 3 чэрв. С. 1.

³ Чего хочет «Газпром» ... // Народная воля. 2004. 19 мая. С. 1-2.

безадказна і з боку расійскіх інтарэсаў, і з боку сапраўды братэрскіх пацуццяў да беларускага народа»¹.

Няма сумненняў, што з прыходам да ўлады У. Пуціна змест і формы беларуска-расійскіх адносін змяніліся. Аб гэтым, дарэчы, аўтар гаварыў на 4-м круглым сталe ў студзені 2001 г.² У перыяд другога прэзідэнцкага тэрміну У. Пуціна яны набудуць яшчэ больш рацыянальны, прагматычны і тэхналагічны характар, падпарадкаваны расійскім інтарэсам. Змены ўнутранага зместу беларуска-расійскіх адносін, скарачэнне іх інтэграцыйнага знешняга боку і фактычна ўсяго праекту стварэння Саюзнай дзяржавы, выхад на першы план нацыянальных інтарэсаў (у тым ліку і для Беларусі) — усё гэта абумовіць змены міжнароднага кантэксту вакол адносін дзвюх дзяржаў. Паколькі ідэя стварэння Саюзнай дзяржавы, а таксама і пагроза страты Беларуссю свайго суверэнітэту адыходзіць на другі план, хоць яе нельга лічыць поўнасьцю вычарпанай; на першы план, з пункту гледжання міжнароднага кантэксту, выходзіць задача ўнутраных змен у самой Беларусі. Адносна гэтага інтарэсы Захаду і Расіі усё больш збліжаюцца³.

Разгледзім найбольш прыкметныя тэндэнцыі ў адносінах Беларусі з ЕС у азначаны перыяд. Яны развіваліся ў неад'емнай сувязі з беларуска-расійскімі адносінамі і былі рэакцыяй на пагаршэнне гэтых адносін і прывал праекта стварэння Саюзнай дзяржавы. Значную ўвагу адносінам Беларусі з ЕС удзяліў прэзідэнт А. Лукашэнка ў штогадовым пасланні Нацыянальнаму сходу, з якім выступіў 14 красавіка 2004 г.

Па-першае, ён падкрэсліў гістарычную значнасць пашырэння ЕС, параўнаўшы гэтую падзею з геапалітычнымі зрухамі канца 1980-х гг. Па-другое, працэс стварэння адзінай Еўропы быў ахарактарызаваны як «справа складаная і супярэчлівая». Тут мелася на ўвазе негатыўная, на думку беларускага кіраўніка, з'ява, адметная для агульнай знешняй палітыкі краін — членаў ЕС: «У нацыянальных сталіцах унутры Еўрасаюза ўжо няма самастойнай палітыкі і самастойных рашэнняў (выдзелена ў тэксте пасланья. -У. С.) прынцыповага характару, у тым ліку і ў адносінах да нашай краіны». Па-трэцяе, перад урадам была пастаўлена задача «сістэматычна прапрацаваць усё аспекты нашых узаемаадносін з ЕС, перш за ўсё эканамічных, і

¹ Караганов С. Россия и Беларусь: развенчание мифов // Народная воля. 2004. 17 лют. С. 1.

² Снапковский В. Е. Белорусско-российские отношения на рубеже столетий (конец 1999 — начало 2001 гг.) // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2001. № 2. С. 49-56; Снапковский В. Е. Белорусско-российская интеграция: международный контекст // Беларусь в мире. 2000. № 3-4. С. 40-44.

³ Аднак каларовыя рэвалюцыі на прасторах СНД у 2003-2005 гг. істотна змянілі адносіны Расіі да сітуацыі ў Беларусі і фактычна пакалі канец супрацоўніцтву Расіі і Захаду ў дэмакратызацыі постсавецкай прасторы.

прапанаваць канкрэтны пералік мер па забеспячэнні нацыянальных інтарэсаў. Напрацаваныя з Польшчай, краінамі Балтыі і іншымі новымі членамі ЕС эканамічныя, культурныя і іншыя сувязі трэба захоўваць і развіваць». Па-чацвёртае, была зроблена выснова аб тым, што Беларусь павінна мець з аб'яднанай Еўропай «не проста добрыя, а вельмі добрыя адносіны» (выдзелена ў тэксце паслання. — У. С.)¹.

У такім жа духу былі вытрыманы выказванні А. Лукашэнкі ў сувязі з прызначэннем У. Сянько паслом у Бельгіі і пастаянным прадстаўніком Беларусі пры еўрапейскіх арганізацыях і НАТА па сумяшчальніцтву, зробленыя на тыдзень раней прэзідэнцкага паслання. А. Лукашэнка заявіў, што «Беларусь мае намер эфектыўна развіваць адносіны з еўрапейскімі краінамі і ўзмацняць гэты вектар сваёй знешняй палітыкі». Ён пацвердзіў правільнасць знешнепалітычнага курсу Беларусі ў адносінах з Захадам і выказаў надзею, што У. Сянько здолее ў бліжэйшы час паставіць «на патрэбныя рэйкі» супрацоўніцтва з еўрапейскімі краінамі і Еўропай увогуле².

Выказванні А. Лукашэнкі выклікалі ў некаторых расійскіх аналітыкаў апасенні, што Беларусь адварочваецца ад Расіі ў бок Захаду. Але іх беларускія калегі больш скептычна і спакойна ўспрынялі гэтыя заявы, адзначыўшы, што рэальных крокаў, каб пераламіць устойлівую тэндэнцыю ненармальнага палітычнага адносін з заходнімі дзяржавамі беларускае кіраўніцтва не зрабіла. Пакуль што гэтыя адносіны застаюцца на ранейшым незадавальняючым абодва бакі ўзроўні і нейкіх значных рухаў у іх развіцці не прадбачыцца.

Беларускае МЗС загадзя рыхтавалася да пашырэння ЕС і найбольш грунтоўна прапрацавала эканамічныя наступствы гэтага працэсу для Беларусі. Гэты момант адзначыў намеснік міністра замежных спраў А. Міхневіч на прэс-канферэнцыі ў красавіку ў сувязі з маючым адбыццям самым значным пашырэннем ЕС. Ён сказаў, што Беларусь вітае працэсы інтэграцыі ў Еўропе, у тым ліку пашырэнне ЕС, паколькі гэта нясе ў сабе шмат пазітыўнага. У выніку наша краіна зможы больш актыўна карыстацца волытам краін-удзельніц ЕС. У новых краінах ЕС жыве каля 700 тыс. беларусаў, большасць з якіх падтрымлівае сувязі з этнічнай радзімай, а гэта з'яўляецца важным фактарам для ўсталявання добрасуседскіх адносін.

Беларускі дыпламат раскажаў пра намаганні МЗС, накіраваныя на мінімізацыю верагодных праблем і выгады для Беларусі ад

¹ Пасланне Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А. Р. Лукашэнкі Нацыянальнаму сходу Рэспублікі Беларусь і беларускаму народу 14 красавіка 2004 г. // Звязда. 2004. 15 крас. С. 1.

² Левшина И. Владимир Сенько переведет отношения Белоруссии с евроструктурами на нужные рельсы // Известия. 2004. 9 апр. С. 7.

пашырэння ЕС. Значна палепшыцца мытны тарыф у гандлі з ЕС, у сярэднім прыкладна ўдвая зменшацца мытныя пошліны для беларускіх вытворцаў. Станоўчае сальда ў гандлі з ЕС, якое складае каля 1 млрд дол., можа павялічыцца ў 2005 г. на 150-200 млн дол. Некаторыя віды тавараў атрымаюць больш выгадны экспартны рэжым (трактары, іншая сельскагаспадарчая тэхніка, нафтапрадукты, оптыка, хімічная прадукцыя). Чакаецца, што беларуская сельскагаспадарчая прадукцыя будзе карыстацца попытам у краінах ЕС, бо яна экалагічна чыстая і больш натуральная, чым прадукты харчавання, што вырабляюцца ў Заходняй Еўропе для масавага спажыўца. Непрыемнасці прынясе аўтаматычнае пашырэнне антыдэмпінгавых мер са «старога» ЕС на яго новых членаў. Гэта тычыцца квотаў на тэкстыль, продаж калійных угнаенняў. Неабходна вырашаць візавыя праблемы¹.

Беларусь прыкладае значныя намаганні ў барацьбе з незаконнай міграцыяй і вырашэнні праблем бежанцаў, якія (намаганні) непасрэдна ўплываюць на спакой і стабільнасць жыцця жыхароў краін ЕС. А. Лукашэнка ў час сустрэчы з генеральным дырэктарам Міжнароднай арганізацыі па міграцыі (МАМ) Б. Макінлі ў маі 2004 г. пацвердзіў гатоўнасць Беларусі па-ранейшаму спыняць незаконную міграцыю на шляху ў Заходнюю Еўропу і падкрэсліў, што яго краіна нясе асноўны цяжар па барацьбе з незаконнай міграцыяй у цэнтры Еўропы. Ён, у прыватнасці, сказаў: «Мы актыўна змагаемся з незаконнай міграцыяй, асабліва якая накіроўваецца на Запад. Як Вы добра разумееце, мы не можам гэтага рабіць бясплатна. Спыненне нелегальнай міграцыі — гэта дзесяткі мільёнаў долараў. Таму мы хацелі б, каб і Міжнародная арганізацыя па міграцыі, і заходне-еўрапейскія дзяржавы падключыліся да фінансавання гэтага працэсу. У адваротным выпадку — я адкрыта гавару — мы не зможам выконваць свае функцыі перад міжнародным супольніцтвам, паколькі ў нас на гэта проста няма сродкаў».

Генеральны дырэктар МАМ Б. Макінлі пацвердзіў, што Беларусь з-за свайго важнага геапалітычнага становішча адыгрывае адну з ключавых роляў у процідзейні нелегальнай міграцыі. З улікам новага пашырэння ЕС ён выказаў думку, што настаў час уключыць Беларусь у больш шырокі кантэкст кіравання міграцыйнымі працэсамі².

Такім чынам, ўнутрыпалітычнае становішча ў Беларусі (унутры-беларускі чыннік), як і развіццё адносін Беларусі з Расіяй і аб'яднанай

¹ Лахманенка А. Што нас чакае паста пашырэння ЕС? // Звязда. 2004. 16 крас. С. 1.

² Астоўскі М. (БЕЛТА). Аляксандр Лукашэнка пацвердзіў гатоўнасць Беларусі па-ранейшаму спыняць незаконную міграцыю на шляху ў Заходнюю Еўропу? // Звязда. 2004 27 мая С. 1.

Еўропай (беларуска-расійскі і беларуска-еўрапейскі чыннікі) у першай палове 2004 г. дэманстравалі дыялектыку пастаянства і зменлівасці. У той час як палітычнае становішча ў Беларусі і сутнасць «беларускага пытання» як еўрапейскай праблемы заставаліся ў прынцыповых рысах нязменнымі, пэўныя, нават значныя змены адбываліся ў беларуска-расійскім і беларуска-еўрапейскім чынніках.

У адносінах з Расіяй фактычна збанкрутаваў праект стварэння Саюзнай дзяржавы, а абедзве саюзныя дзяржавы перажылі «газавую вайну». Тэндэнцыі развіцця беларуска-расійскіх адносін апошніх гадоў ідуць у напрамку ператварэння іх у нармальныя, добрасуседскія, міждзяржаўныя адносіны дзвюх суверэнных і незалежных дзяржаў. Хаця нельга цалкам выключыць і адваротнага сцэнарыя іх развіцця, які можа прывесці да інкарпарацыі Беларусі ў склад Расіі.

Першая палова 2004 г. яшчэ больш падкрэсліла новыя моманты ў адносінах Беларусі з ЕС. Як адзначалася, на нашу думку, яны былі перш за ўсё рэакцыяй афіцыйнага Мінска на пагаршэнне беларуска-расійскіх адносін. Няўдачы з інтэграцыяй на Усходзе выклікалі натуральнае жаданне палепшыць адносіны з заходнімі суседзямі. Гэта жаданне неаднойчы дэманстравалася на вышэйшым узроўні. Але акрамя дынамічнага росту гандлю з краінамі ЕС, іншых значных перамен, асабліва ў палітычнай сферы, не назіралася. Беларускі кіраўнік не збіраўся мяняць сваю ўнутраную палітыку і палітычную сістэму ў краіне, што з'яўляецца галоўнай умовай Захаду для паляпшэння адносін з Беларуссю.

У артыкуле не разгледжана дзеянне чацвёртага чынніка (расійска-еўрапейскія адносіны і іх уплыў на Беларусь). Як адзначалася, пазіцыі Расіі і ЕС у «беларускім пытанні» збліжаюцца. Праверкай таго, ці змогуць яны стаць агульнымі ў сэнсе іх прызнання, павінны стаць выбары ў Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу, запланаваныя на 17 кастрычніка 2004 г. Гэтыя выбары, спалучаныя з магчымым рэфэрэндумам аб дазволе А. Лукашэнку балаціравацца на трэці прэзідэнцкі тэрмін, могуць вызначыць новыя перспектывы для Беларусі і новы кантэкст «беларускага пытання».

© OCR: Камунікат.org, 2013

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2013

© PDF: Камунікат.org, 2013

ДАДАТАК

Дадатак I

ВЫНІКОВЫЯ ДАКУМЕНТЫ БЕЛАРУСКА-РАСІЙСКІХ КРУГЛЫХ СТАЛОЎ¹

ВЫНІКОВЫ ДАКУМЕНТ ДРУГОГА КРУГЛАГА СТАЛА

**вучоных факультэта міжнародных адносін Беларускага
дзяржаўнага ўніверсітэта і інстытута міжнародных
эканамічных і палітычных даследаванняў Расійскай Акадэміі
наук**

БЕЛАРУСКА-РАСІЙСКІЯ АДНОСІНЫ: ПРАБЛЕМЫ І ПЕРСПЕКТЫВЫ²

26-27 студзеня 1999 г. у г. Мінску адбыўся 2-гі круглы стол, у якім удзельнічалі вучоныя факультэта міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта на чале з дэканам факультэта доктарам гістарычных навук, прафесарам А. В. Шарапам і Інстытута міжнародных эканамічных і палітычных даследаванняў Расійскай Акадэміі навук на чале з дырэктарам Цэнтра параўнаўчых палітычных даследаванняў ІМЭПД РАН доктарам гістарычных навук, прафесарам Б. А. Шмялёвым.

Падчас пасяджэнняў круглага стала былі прааналізаваны праблемы і перспектывы адносін паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй. Асаблівая ўвага была нададзена аналізу двухбаковых інтэграцыйных дакументаў, што былі падпісаны прэзідэнтамі Расіі і Беларусі 25 снежня 1998 г. у Маскве.

У выніку дыскусій, якія праходзілі ў шчырай і сяброўскай атмасферы, беларускія і расійскія вучоныя выказалі як адзінства пазіцый, так і розныя падыходы да разумення праблем і перспектывы развіцця адносін паміж дзвюма краінамі.

Расійскія і беларускія ўдзельнікі сустрэчы прадэманстравалі агульнасць поглядаў адносна значнасці і неабходнасці далейшага

---

¹ Выніковыя дакументы I-га (Масква, студзень 1998 г.) і 9-га (Масква, 18-19 красавіка 2006 г.) круглых сталоў не былі прыняты.

² Апублікаваны. Беларуский журнал международного права и международных отношений. 1999. № 2. С. 104; Белорусско-российские отношения: проблемы и перспективы: материалы 2-го круглого стола белорусских и российских ученых, Минск, 26-27 января 1999 г. / под ред. В. Е. Снапковского, А. В. Шарапа. Минск, 2000. С. 162-164.

развіцця беларуска-расійскіх адносін у палітычнай, эканамічнай, культурнай галінах, каардынацыі знешняй і абароннай палітыкі дзвюх краін на аснове норм і прынцыпаў міжнароднага права, узаемнай выгады, уліку нацыянальна-дзяржаўных інтарэсаў і непрычынення шкоды адна адной і трэцім краінам.

Пры аналізе Дэкларацыі аб далейшым яднанні Расіі і Беларусі і іншых дакументаў снежаньскай сустрэчы 1998 г. удзельнікі сустрэчы, высока ацаніўшы іх значнасць для далейшага развіцця супрацоўніцтва дзвюх краін, адначасова канстатавалі недастатковую прапрацаванасць палітыка-прававой і юрыдычнай базы фарміравання саюзных і наднацыянальных органаў кіравання, юрыдычную і палітычную няпэўнасць фармулёўкі паняцця «саюзная дзяржава», якая павінна стварыцца ў выніку аб'яднання дзвюх дзяржаў.

Пры характарыстыцы міжнародна-палітычных наступстваў стварэння саюзнай дзяржавы ўдзельнікі выказалі занепакоенасць няпэўнасцю міжнародна-прававога статусу новай дзяржавы і магчымасцю страты Расіяй яе статусу пастаяннага члена Савета Бяспекі ААН.

Адзначаючы важнасць для беларуска-расійскіх адносін правядзення запланаваных на 1999 г. сумесных мерапрыемстваў (у тым ліку абмеркавання ў дзвюх краінах праекта дагавора аб аб'яднанні, стварэння саюзных органаў, фарміравання адзінага бюджэту, адзінай мытнай, навукова-тэхналагічнай і інфармацыйнай прасторы, уніфікацыі грамадзянскага і падатковага заканадаўства, валютнага рэгулявання і грашова-крэдытнай сістэмы, а таксама пераходу да адзінай валюты) удзельнікі аднадушна звярнулі ўвагу на нерэальнасць выканання гэтых грандыёзных задач у вызначаныя кароткія тэрміны. На стварэнне адзіных умоў гаспадарання і агульнай валюты пры захаванні дзяржаўнага суверэнітэту дзяржаў-удзельніц Еўрапейскаму саюзу спатрэбілася звыш 40 гадоў. Фарсіраванае вырашэнне гэтых задач можа ўскладніць адносіны Беларусі і Расіі, падарваць іх давер адна да адной:

Прааналізаваўшы палітычныя і эканамічныя аспекты інтэграцыі, удзельнікі сустрэчы прыйшлі да высновы аб тым, што ў першую чаргу трэба сканцэнтраваць намаганні на вырашэнні канкрэтных і рэальных задач збліжэння народна-гаспадарчых комплексаў Беларусі і Расіі. Была падкрэслена неабходнасць павышэння эфектыўнасці Мытнага саюза і стварэння адзінай эканамічнай прасторы. Выяўленне рэальных пераваг эканамічнай інтэграцыі, якую падтрымлівае большасць грамадзян Беларусі і Расіі, дазволіць надаць больш прывабны выгляд працэсу аб'яднання ў палітычнай галіне.

Абмеркаваўшы дасягненні і праблемы культурна-інфармацыйнага і гуманітарнага супрацоўніцтва, удзельнікі сустрэчы падтрымалі палажэнні Дэкларацыі ад 25 снежня 1998 г. аб тым, што ў гэтай галіне абедзве дзяржавы будуць праводзіць палітыку «ўзаемаўзбагачэння нацыянальных культур пры захаванні і развіцці этнічнай і моўнай самабытнасці народаў». Разам з тым было адзначана, што асноватворныя дакументы снежаньскай 1998 г. сустрэчы на вышэйшым узроўні складзены толькі на рускай мове. У сувязі з гэтым была звернута ўвага на пазітыўны вопыт заходнееўрапейскай інтэграцыі, якая дэманструе руплівы ўлік этнакультурных і моўных фактараў у працэсе стварэння Еўрасаюза. Выкарыстанне гэтага вопыту спрыяла б узмацненню ўзаемапаразумення паміж дзвюма краінамі і народамі.

Было выказана пажаданне пра неабходнасць уліку ўсяго спектра сацыяльна-палітычных сіл як у Расіі, так і ў Беларусі пры развіцці беларуска-расійскіх адносін. Ігнараванне поглядаў апазіцыі ў абедзвюх краінах вядзе да аслаблення сацыяльнай базы працэсу аб'яднання.

Адназначна падтрымаўшы курс на далейшае расійска-беларускае збліжэнне і акрэсліўшы яго гістарычную значнасць і самакаштоўнасць, удзельнікі сустрэчы адначасова звярнулі ўвагу на недапушчальнасць неабгрунтаванага забягання наперад у дасягненні гэтай жыццёва важнай для абодвух народаў мэты, пагрозу падпарадкавання інтэграцыі задавальненню кан'юнктурных інтарэсаў розных палітычных сіл у абедзвюх краінах.

Рэкамендацыі складзены на беларускай і рускай мовах і маюць аднолькавую сілу

Дэкан факультэта
міжнародных адносін
Белдзяржуніверсітэта
д-р гіст. навук, прафесар
А. В. Шарада

Дырэктар Цэнтра
параўнаўчых палітычных
даследаванняў ІМЭПД РАН
д-р гіст. навук, прафесар
Б. А. Шмялёў

Мінск, 27 студзеня 1999 г.

ВЫНІКОВЫ ДАКУМЕНТ ТРЭЦЯГА КРУГЛАГА СТАЛА

вучоных факультэта міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага універсітэта і Інстытута міжнародных эканамічных і палітычных даследаванняў Расійскай Акадэміі навук

ЯДНАННЕ РАСІІ І БЕЛАРУСІ: ПРАБЛЕМЫ І ПЕРСПЕКТЫВЫ¹

1-3 лютага 2000 г. у г. Масква адбыўся 3-ці круглы стол расійскіх і беларускіх навукоўцаў, арганізаваны навукоўцамі факультэта міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага універсітэта на чале з дэканам факультэта доктарам гістарычных навук, прафесарам А. В. Шарапам і навуковымі супрацоўнікамі Інстытута міжнародных эканамічных і палітычных даследаванняў (ІМЭПД) РАН (Масква) на чале з кіраўніком Цэнтра параўнальных палітычных даследаванняў доктарам гістарычных навук, прафесарам Б. А. Шмялёвым. У працы круглага стала таксама ўзялі ўдзел навукоўцы Расійскай Акадэміі навук, разнастайных устаноў і ведамстваў Расійскай Федэрацыі, Цэнтра міжнародных даследаванняў БДУ.

Падчас пасяджэнняў круглага стала было прааналізавана сучаснае становішча расійска-беларускіх адносін, перспектывы інтэграцыйнага працэсу паміж Расійскай Федэрацыяй і Рэспублікай Беларусь. Асаблівая ўвага была нададзена аналізу падпісанага 8 снежня 1999 г. Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі.

У выніку дыскусій, што праходзілі ў шчырай і сяброўскай атмасферы, выявілася агульная пазіцыя беларускіх і расійскіх навукоўцаў па праблемах расійска-беларускіх адносін.

1. Развіццё беларуска-расійскіх адносін у апошнія гады дэманструе, што яны з'яўляюцца важным фактарам унутрыпалітычнага жыцця абодвух народаў і дзяржаў, а таксама значным элементам эвалюцыі міжнародных адносін на постсавецкай прасторы і Еўрапейскім кантыненте наогул. Шматмернасць і неадзначнасць працэсу збліжэння дзвюх краін, вострая дыскусія вакол інтэграцыйнага працэсу, асабліва ў Беларусі, насцярожанае стаўленне да аб'яднання Расіі і Беларусі ў краінах Цэнтральнай і Усходняй Еўропы і Захаду дыктуюць неабходнасць рэалізацыі інтэграцыі на аснове прынцыпаў дэмакратыі і павагі да правоў чалавека, уліку нацыя-

---

¹ Агублікаваны на рускай мове: Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2000. № 1. С. 88-89.

нальна-дзяржаўных інтарэсаў абедзвюх дзяржаў, норм і прынцыпаў міжнароднага права, узаемавыгаднасці, ненанясення шкоды адзін аднаму і трэцім краінам.

2. Прадугледжаныя тэкстам Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы прававыя механізмы маюць патрэбу ў далейшым удасканаленні дзеля таго, каб забяспечыць у поўным аб'ёме прынцып суверэннай роўнасці дзяржаў-удзельніц, нармальнае функцыяніраванне саюзных структур і прыняцце рашэнняў у кіруючых органах Саюзнай дзяржавы.

3. Расійска-беларуская Саюзная дзяржава можа разлічваць у міжнародных арганізацыях толькі на статус назіральніка. З пункту гледжання міжнароднага права яна з'яўляецца міждзяржаўным утварэннем канфедэратыўнага тыпу. Такая форма міждзяржаўных адносін паміж Беларуссю і Расіяй з'яўляецца аптымальнай у бліжэйшай будучыні. Умацаванне ж дзяржаўных функцый новага беларуска-расійскага ўтварэння выглядае пакуль заўчасным.

4. Адзначаючы важнасць для збліжэння нашых краін Дэкларацыі аб далейшым яднанні Расіі і Беларусі ад 25 снежня 1998 г., неабходна канстатаваць, што задачы, пастаўленыя ў гэтым дакуменце, дагэтуль не выкананы. Не створана адзіная эканамічная прастора, не праведзена уніфікацыя грамадзянскага і падатковага заканадаўства, не ажыццёўлена валютнае рэгуляванне і рэфарміраванне крэдытна-грашовай сістэмы, не адрэгуляваны да канца пытанні правядзення адзінай мытнай палітыкі. Вынікі рэалізацыі Дэкларацыі 1998 г., а таксама дагавораў 1996-1997 гг. аб стварэнні Супольнасці і Саюза Беларусі і Расіі, не падведзены. Гэта дае падставы разглядаць падпісаныя дакументы хутчэй у якасці дамоўленнасці аб намерах, а не як міждзяржаўныя акты, што рэальна дзейнічаюць.

5. Аналіз эканамічных узаемаадносін дзвюх краін дэманструе, што гандлёва-эканамічныя сувязі пакуль не ў стане выконваць ролю генератара ўсяго працэсу інтэграцыі. У 1999 г. скараціўся аб'ём узаемнага гандлёвага звароту. Пад уплывам расійскага фінансавога крызісу 1998 г. беларуская эканоміка ўзяла курс на дыверсіфікацыю сваіх знешнеэканамічных сувязей, частковую пераарыентацыю на заходнія рынкі збыту. Разам з тым працягвалі дзейнічаць і пазітыўныя фактары эканамічнага збліжэння: пазначаны ўздым эканомікі Расіі, высокі ўзровень межрэгіянальнага супрацоўніцтва. Для стабілізацыі і актывізацыі гэтых працэсаў неабходна стымулюючае ўздзеянне з боку палітычнага кіраўніцтва абедзвюх краін.

6. Удзельнікі круглага стала прааналізавалі грамадскую думку Рэспублікі Беларусь і Расійскай Федэрацыі ў пытанні інтэграцыі дзвюх

дзяржаў. Быў адзначаны высокі ўзровень інтэграцыйных спадзяванняў у Расіі, дзе амаль тры чвэрці насельніцтва падтрымліваюць стварэнне Саюзнай дзяржавы, большая частка лідэраў партый і рэгіянальных эліт з'яўляюцца прыхільнікамі аб'яднання з Беларуссю. Іншы расклад грамадскай думкі і палітычных колаў у пытанні інтэграцыі з Расійскай Федэрацыяй склаўся ў Беларусі. Згодна дадзеных незалежных сацыялагічных цэнтраў трэцяя частка беларускага насельніцтва падтрымлівае ідэю аб'яднання Беларусі і Расіі, а другая трэць выступае супраць. У беларускай грамадскай думцы пераважаюць прыхільнікі эканамічнага супрацоўніцтва з Расіяй з безумоўным захаваннем суверэнітэту і незалежнасці Беларусі. Гэты факт неабходна ўлічваць беларускаму і расійскаму кіраўніцтву ў сваёй інтэграцыйнай палітыцы.

7. Для больш паспяховага і эфектыўнага руху дзвюх краін на шляху да ўмацавання ўсебаковага супрацоўніцтва важнае значэнне набывае ідэалагічнае і інфармацыйнае забяспячэнне гэтага працэсу на дзяржаўным і іншых узроўнях. У апошнія гады была праведзена значная работа па актывізацыі навуковых, культурных, інфармацыйных, гуманітарных кантактаў. Важна, каб культурна-інфармацыйнае і гуманітарнае супрацоўніцтва развівалася на аснове ўзаемаўзбагачэння нацыянальных культур з адначасовым захаваннем і развіццём этнічнай і моўнай самабытнасці народаў, магчымасці без перашкод атрымаць адукацыю на роднай мове.

8. Пры абмеркаванні міжнародна-палітычных аспектаў беларуска-расійскага збліжэння асабліва ўвага была нададзена ўспрымання Саюзнай дзяржавы суседнімі дзяржавамі, краінамі СНД, Цэнтральнай і Усходняй Еўропы, Захаду. Пазіцыя міжнароднай супольнасці ў гэтым пытанні падаецца удзельнікам круглага стала дастаткова ўзважанай і збалансаванай. Яна прызнае суверэннае права народаў Беларусі і Расіі на аб'яднанне і стварэнне адзінай дзяржавы з умовай, што гэты працэс будзе адлюстроўваць волевыхаўленне народаў, праходзіць на ўзаемавыгаднай і добраахвотнай аснове і не будзе ствараць перашкод для інтэграцыі з іншымі краінамі. У такім выпадку Саюзная дзяржава будзе ўспрымацца ў якасці канструктыўнай геапалітычнай рэальнасці сучаснага свету і важнага элементу міжнароднай бяспекі і супрацоўніцтва.

Рэкамендацыі складзены на беларускай і рускай мовах і маюць аднолькавую сілу

Дэкан факультэта міжнародных адносін Белдзяржуніверсітэта д-р гіст. навук, прафесар А. В. Шарапа

Дырэктар Цэнтра параўнаўчых палітычных даследаванняў
ІМЭПД РАН д-р гіст. навук, прафесар Б. А. Шмялёў
Масква, 3 лютага 2000 г.

ВЫНІКОВЫ ДАКУМЕНТ ЧАЦВЁРТАГА КРУГЛАГА СТАЛА

вучоных Расіі і Беларусі па пытаннях беларуска-расійскіх адносін¹

31 студзеня — 1 лютага 2001 г. у Мінску адбыўся 4-ты круглы стол, арганізаваны вучонымі факультэта міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага універсітэта на чале з дэканам факультэта доктарам гістарычных навук, прафесарам А. В. Шарапам і навуковымі супрацоўнікамі Інстытута міжнародных эканамічных і палітычных даследаванняў (ІМЭПД) Расійскай Акадэміі навук (Масква) на чале з кіраўніком Цэнтра параўнальных палітычных даследаванняў доктарам гістарычных навук, прафесарам Б. А. Шмялёвым. У працы круглага стала таксама ўзялі удзел навукоўцы Інстытута гісторыі Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі, супрацоўнікі Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь, Цэнтра міжнародных даследаванняў БДУ.

У дакладах, якія былі заслуханы на пасяджэннях круглага стала, аналізаваліся гісторыя, сучасны стан і перспектывы беларуска-расійскіх адносін, інтэграцыйнага працэсу між Расійскай Федэрацыяй і Рэспублікай Беларусь. Асаблівая ўвага была нададзена развіццю інтэграцыйнага працэсу ў святле падпісанага 8 снежня 1999 г. Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі і дзеянняў, якія былі здзейснены бакамі для яго рэалізацыі.

Падобна да мінулых сустрэч, удзельнікі 4-га круглага стала сцвердзілі значнасць і неабходнасць эканамічнага і палітычнага збліжэння Расіі і Беларусі, якое адпавядае нацыянальна-дзяржаўным інтарэсам абедзвюх дзяржаў. Адначасова ў выніку дыскусій, што праходзілі ў шчырай і сяброўскай атмасферы, азначыліся як агульныя пазіцыі, так і розныя ацэнкі, думкі і падыходы да праблем, што абмяркоўваліся.

Найбольшы роскід думак назіраўся падчас абмеркавання пытанняў, што тычыліся мэт, задач, тэмпаў і наступстваў палітычнай інтэграцыі Беларусі і Расіі ў тым выглядзе, у якім яна разгортвалася з красавіка 1996 года. Было выяўлена рознае разуменне пераваг і

---

¹ Агублікаваны на рускай мове: Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2001. № 4. С. 88-89.

недахопаў мадэляў эканамічнага развіцця дзвюх краін. Удзельнікі круглага стала па-рознаму ацэньвалі міжнародна-палітычны кантэкст і рэакцыю суседніх краін, Захаду ўвогуле на беларуска-расійскую інтэграцыю. Меліся розныя інтэрпрэтацыі інтэграцыйных намераў і планаў кіраўніцтва Расіі і Беларусі.

Адзначыўшы актуальнасць інтэграцыйнай палітыкі, выступаўшыя прыйшлі да агульнай думкі, што найбольш надзейным арыенцірам у навуковым даследаванні ўсяго комплексу сучасных расійска-беларускіх адносін з'яўляюцца нацыянальныя інтарэсы абедзвюх краін.

Падчас дыскусіі ўдзельнікі круглага стала прыйшлі да наступных вывадаў:

1. Пяцігадовы вопыт будаўніцтва саюзных адносін Расіі і Беларусі сведчыць аб неабходнасці працягваць інтэграцыйны працэс у інтарэсах народаў абедзвюх краін. Па-ранейшаму захоўваюць сваё значэнне фактары, якія спрыяюць нармальнаму і стабільнаму фарміраванню расійска-беларускіх адносін, палітычнай і эканамічнай інтэграцыі. Адначасова захоўваецца істотны роскід думак сярод расійскіх і беларускіх палітычных эліт па пытаннях сучаснага стану і перспектывы адносін між Беларуссю і Расіяй. У Расіі апошнім часам накал палітычнай барацьбы вакол адносін з Беларуссю знізіўся, што нельга сказаць аб Беларусі. Сярод некаторай часткі насельніцтва і палітычных эліт дзвюх дзяржаў распаўсюджаны антыінтэграцыйныя настроі, што робіць неабходнай работу па выкараненні міфаў, стэрэатыпаў і ідэалагем у грамадскай думцы ў Беларусі і Расіі адносна гісторыі і сучасных праблем беларуска-расійскіх адносін, а таксама іх перспектывы.

2. Аналіз пунктаў гледжання, пазіцый і ўяўленняў кіраўнікоў Рэспублікі Беларусь у пытаннях адносін з Расіяй дэманструе разуменне імі важнасці і прыярытэтнасці гэтых адносін для станаўлення беларускай незалежнасці на працягу 1990-х гадоў. Пасля прыходу да ўлады ў Расіі прэзідэнта У. Пуціна акрэслілася тэндэнцыя да згасання дэманстратыўнай інтэграцыйнай рыторыкі і ўзмацнення ўвагі да эканамічных аспектаў збліжэння, больш прагматычнага падыходу да вырашэння існуючых задач двухбаковых адносін. Гэта дае падставу гаварыць аб пачатку новага этапа ў развіцці гэтых адносін.

3. У комплексе расійска-беларускіх адносін найважнейшае месца належыць эканамічным адносінам. Таму развіццё гаспадарчага ўзаемадзеяння Расіі і Беларусі з'яўляецца найбольш значным кірункам далейшага збліжэння і інтэграцыі дзвюх краін. Неабходны ўзгодненныя, мэтанакіраваныя намаганні ў актывізацыі эканамічнага супра-

цоўніцтва і павышэнні яго эфектыўнасці, асабліва пры стварэнні ўмоў для далейшага росту аб'ёму знешняга гандлю, развіцця вытворчай кааперацыі (асабліва ў высокатэхналагічных галінах), фарміравання транснацыянальных фінансава-прамысловых груп, развіцця супрацоўніцтва на рэгіянальным узроўні. Для фарміравання адзінай эканамічнай прасторы, што прадугледжана Дагаворам аб стварэнні Саюзнай дзяржавы, асаблівае значэнне маюць упарадкаванне гаспадарчага заканадаўства краін-партнёраў, правядзенне імі адзінай грашова-крэдытнай, валютнай, палаткавай і цэнавай палітыкі, стварэнне роўных умоў для суб'ектаў гаспадарання і адзінай сістэмы тарыфнага і нетарыфнага рэгулявання знешнеэканамічнай дзейнасці.

4. Паколькі фарміраванне адзінай эканамічнай прасторы, завяршаючым этапам якога павінна стаць увядзенне адзінай валюты, мае сваёй перадумовай уніфікацыю эканамічных сістэм дзвюх краін, неабходна паступова, крок за крокам ліквідаваць існуючыя адрозненні ў сістэмах гаспадарання Расіі і Беларусі, забяспечваць сінхранізацыю рынкавых рэформ, што праводзяцца ў абедзвюх краінах. Аднак, улічваючы істотную розніцу ў падыходах Расіі і Беларусі да рынкавых пераўтварэнняў і структуру эканомікі дзвюх краін, недапушчальна фарсіраванне гэтага працэсу, які можа прывесці да цяжкіх эканамічных і сацыяльных наступстваў (перш за ўсё ў Беларусі). Пры рэалізацыі адзначаных інтэграцыйных мерапрыемстваў неабходна строгая павага суверэнітэту і нацыянальных інтарэсаў дзвюх краін, забяспячэнне ўзаемавыгаднасці іх эканамічных адносін.

5. Па-ранейшаму застаецца невызначаным дзяржаўна-палітычны статус Саюзнай дзяржавы. Відавочная супярэчнасць формулы міждзяржаўнага аб'яднання, што мае на ўвазе спалучэнне глыбокай ступені інтэграцыі ў палітычнай і эканамічнай сферах з безумоўным захаваннем суверэнітэту і міжнароднай правасуб'ектнасці кожнага з удзельнікаў інтэграцыйнага працэсу. З пункту гледжання міжнароднага права такая форма міждзяржаўных зносін уяўляе сабой хутчэй канфедэратыўнае ўтварэнне, чым федэратыўную дзяржаву.

6. Інтэграцыя Расіі і Беларусі ўяўляе сабой важную састаўную частку новай архітэктуры еўрапейскай бяспекі. У якасці эфектыўных сродкаў задавальнення нацыянальна-дзяржаўных інтарэсаў дзвюх краін, забяспячэння іх бяспекі яна не павінна супрацьстаяць інтэграцыйным працэсам, што ахапілі Еўропу. Наадварот, яна выступае ў якасці яе неад'емнай часткі, і толькі ў такой якасці ў гістарычнай перспектыве яна зможа быць паспяховай. Таму расійска-беларуская інтэграцыя — гэта не ізаляцыя ад Еўропы, а своеасаблівы шлях да Еўропы.

Рэкамендацыі складзены на беларускай і рускай мовах і маюць аднолькавую сілу

Дэкан факультэта
міжнародных адносін
Белдзяржуніверсітэта
д-р гіст. навук, прафесар
А. В. Шарага

Дырэктар Цэнтра
параўнальных палітычных
даследванняў ІМЭПД РАН
д-р гіст. навук, прафесар
Б. А. Шмялёў

Мінск, 1 лютага 2001 г.

ВЫНІКОВЫ ДАКУМЕНТ ПЯТАГА КРУГЛАГА СТАЛА

расійскіх і беларускіх вучоных «Беларуска-расійскія адносіны: праблемы і перспектывы»¹

14-15 студзеня 2002 г. у Маскве адбыўся 5-ты расійска-беларускі круглы стол, арганізатарамі якога выступілі Інстытут міжнародных эканамічных і палітычных даследаванняў Расійскай Акадэміі навук (ІМЭПД РАН) і факультэт міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (Мінск). Прадай круглага стала кіравалі дэкан ФМА БДУ доктар гістарычных навук, прафесар А. В. Шарага і дырэктар Цэнтра параўнаўчых палітычных даследаванняў ІМЭПД РАН доктар гістарычных навук, прафесар Б. А. Шмялёў.

У працы круглага стала з беларускага боку прымалі ўдзел прафесары ФМА БДУ, саветнік Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь, начальнік Цэнтра міжнародных даследаванняў БДУ. Расійскі бок быў прадстаўлены вучонымі ІМЭПД РАН, Інстытута сістэмнага эканоміка-матэматычнага аналізу РАН, Інстытута народнагаспадарчага прагназавання РАН, Інстытута Еўропы РАН, Інстытута краін СНД, Інстытута правоў чалавека, Маскоўскага дзяржаўнага інстытута міжнародных адносін (Універсітэта) МЗС Расійскай Федэрацыі, Маскоўскай дзяржаўнай юрыдычнай акадэміі, Інстытута дзяржавы і права РАН, Усерасійскай акадэміі знешняга гандлю, Расійскага дзяржаўнага гуманітарнага ўніверсітэта, Цэнтра знешнеэканамічных даследаванняў. Значны ўклад у працу круглага стала ўнеслі супрацоўнікі апарата Парламенцкага Сходу Саюза Беларусі і Расіі.

Падчас пасяджэнняў круглага стала быў прааналізаваны сучасны стан расійска-беларускіх адносін, а таксама перспектывы інтэгра-

---

¹ Апублікаваны на рускай і беларускай мовах: Беларускі журнал міжнароднага права і міжнародных адносін. 2002. № 2. С. 77-79.

цыйнага працэсу паміж Рэспублікай Беларусь і Расійскай Федэрацыяй. Асаблівая ўвага была нададзена аналізу новых момантаў у будаўніцтве Саюзнай дзяржавы, якія праявіліся ў 2001 г.

У выніку дыскусій, якія праходзілі ў шчырай і сяброўскай атмасферы, беларускія і расійскія вучоныя выказалі як адзінства поглядаў, так і розныя падыходы да разумення праблем і перспектывы развіцця Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі.

Як і ў ходзе папярэдніх сустрэч, удзельнікі 5-га круглага стала пацвердзілі важнасць і неабходнасць далейшага развіцця інтэграцыйных працэсаў паміж Расіяй і Беларуссю. Адначасова адзначалася, што тэмпы, накірункі і метады інтэграцыйнага збліжэння павінны адпавядаць нацыянальным інтарэсам абедзвюх краін і не закранаць асноў дзяржаўнага суверэнітэту Беларусі і Расіі.

Удзельнікі сустрэчы канстатавалі наступнае:

Па-ранейшаму захоўваюць сваё значэнне фактары, якія забяспечваюць стабільнае развіццё палітычнай і эканамічнай інтэграцыі ў межах Саюзнай дзяржавы. Саюз з Беларуссю захоўвае для Расіі сваю геапалітычную значнасць і магчымасць забеспячэння стратэгічных інтарэсаў на заходнім накірунку. Для Беларусі ў цяперашні час няма альтэрнатывы пастаўкам энэргетычнай і іншай сыравіны з Расіі, а ёмісты расійскі рынак з'яўляецца асноўным спажывцом прадукцыі беларускай прамысловасці. Аднак гэтыя аб'ектыўныя патрэбы патрабуюць механізмаў рэалізацыі, якія на працягу першага пяцігоддзя саюзных адносін не атрымалі належнага развіцця. Адной з прычын, якія абумовілі страту тэмпу інтэграцыі, з'яўляецца адсутнасць адзінага разумення сутнасці і канчатковых мэт інтэграцыі, невызначанасць канкрэтнай формы саюзнай дзяржавы, супярэчнасці паміж і ўнутры палітычных эліт дзвюх краін, негатыўнасць абедзвюх дзяржаў «паступіцца» часткай суверэнных правоў для стварэння наднацыянальных органаў Саюзнай дзяржавы.

Найважнейшым і асноватворным кірункам расійска-беларускай інтэграцыі з'яўляецца развіццё ўсебаковага ўзаемнага супрацоўніцтва ў галіне эканомікі. Тут ў апошні час назіраліся пэўныя пазітыўныя зрухі: аднавіўся рост узаемнага таваразвароту, рэалізуецца шэраг сумесных вытворчых і навукова-тэхнічных праграм, актыўна развіваецца супрацоўніцтва на рэгіянальным узроўні. У той жа час эканамічная інтэграцыя Расіі і Беларусі сутыкаецца з сур'ёзнымі праблемамі, найбольш важнымі з якіх з'яўляюцца розніца ў эканамічных сістэмах абедзвюх краін, што захоўваецца, розныя падыходы да правядзення рыначных пераўтварэнняў. Таму далейшае эканамічнае збліжэнне Беларусі і Расіі ў накірунку фарміравання адзінай экана-

мічнай прасторы Саюзнай дзяржавы патрабуе збліжэння і уніфікацыі іх гаспадарчых сістэм, уключаючы уніфікацыю заканадаўства, выпрацоўку адзіных падыходаў да грашова-крэдытнай, падаткавай, мытнай, цэнавай палітыкі і г. д. Аднак збліжэнне і уніфікацыю гаспадарчых сістэм неабходна праводзіць узважана, паступова, улічваючы рэальныя ўмовы развіцця краін-партнёраў, і перш за ўсё Беларусі, якой, як краіне з адносна меншым эканамічным патэнцыялам, патрэбна шмат у чым змяніць сваю мадэль гаспадаркі, прыстасоўваючы яе да расійскай. Фарсіраваная уніфікацыя заканадаўчых і гаспадарчых сістэм можа прывесці да цяжкіх сацыяльна-эканамічных наступстваў для Беларусі, і гэтыя абставіны трэба ўлічваць пры падрыхтоўцы і рэалізацыі інтэграцыйных мерапрыемстваў у эканамічнай сферы.

Фарміраванне адзінай эканамічнай прасторы Саюзнай дзяржавы патрабуе вырашэння цэлага шэрага складаных задач, найважнейшай з якіх з'яўляецца валютная інтэграцыя дзвюх краін на аснове ўвядзення адзінай грашовай адзінкі. Увядзенне такой адзінкі павінна быць грунтоўна падрыхтавана. Пры гэтым асаблівае значэнне мае цесная каардынацыя і паступовая уніфікацыя макразэканамічнай палітыкі з мэтай пераходу да адзінай валюты, для якога напэўна спатрэбіцца дастаткова працяглае час.

Прынцыповае значэнне для валютнай інтэграцыі мае пытанне аб адзіным эмісійным цэнтры. Ва ўмовах сур'ёзных рознагалоссяў паміж краінамі-партнёрамі па гэтым пытанні важна знайсці ўзаемапрымальнае рашэнне. Такім рашэннем магло б стаць стварэнне ў перспектыве Расійска-Беларускага Саюзнага банка. Гэтаму банку, паводле Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы, належала б выключнае права эмісіі адзінай валюты. Цэнтральныя банкі Расіі і Беларусі маглі б захавацца, але з істотна абмежаванымі функцыямі.

Курс беларускага кіраўніцтва на пазтапную прыватызацыю пад дзяржаўным кантролем ў прынцыпе правільны, але патрабуе пэўнай карэкціроўкі. Устойлівыя тэмпы эканамічнага росту, якія былі характэрны для Беларусі на працягу 1990-х гадоў, забяспечваліся шмат у чым загрузкай рэзервовых магутнасцяў. Цяпер неабходна паскорыць пераход да правядзення рэформ на рыначнай аснове. На парадку дня востра стаіць праблема знешніх, у тым ліку расійскіх, інвестыцый. Неабходна стварыць юрыдычную базу, якая б забяспечвала аптымальныя ўмовы допуску расійскага капіталу ў эканоміку Беларусі.

Першараднай задачай, ад якой залежыць ход і параметры інтэграцыйнага працэсу, з'яўляецца прыняцце Канстытуцыйнага акта Саюзнай дзяржавы. У межах гэтага дакумента стане магчымым

стварэнне нарматыўна-прававой базы для функцыяніравання саюзных органаў, правядзенне выбараў у Саюзны парламент. Аднак падрыхтоўка гэтага асноватворнага дакумента ідзе ў атмасферы недастатковай галаснасці. Гэта звязана з адсутнасцю ўзгодненых пазіцый абедзвюх дзяржаў па пытанні аб прынцыповых асновах пабудовы Саюза Беларусі і Расіі. Легітымізацыя Канстытуцыйнага акта павінна быць забяспечана рэферэндумамі ў Расіі і Беларусі, якія павінны быць праведзены ў адпаведнасці з дэмакратычнымі прынцыпамі, замацаванымі у заканадаўстве абедзвюх краін і у асноватворных дакументах АБСЕ і іншых міжнародных арганізацый.

Вельмі актуальнай застаецца праблема адносін грамадскасці Расіі і Беларусі да стварэння Саюзнай дзяржавы. Адсутнасць значных сацыяльных вынікаў, канкрэтных дасягненняў інтэграцыі на фоне гучных заяў і дэкларацый, не вырашае праблемы ў галіне уніфікацыі грамадзянскага заканадаўства пачынаюць дыскрэдытаваць палітыку расіска-беларускага яднання. Асабліва выразна гэта тэндэнцыя праглядаецца ў Беларусі, дзе ў апошні час скарацілася колькасць рэспандэнтаў, якія падтрымліваюць ідэю дзяржаўнага яднання Расіі і Беларусі, хаця колькасць прыхільнікаў іншых форм інтэграцыйнага супрацоўніцтва з Расіяй па-ранейшаму дастаткова значная і складае ад 40 да 70 % .

Расійска-беларускія інтэграцыйныя працэсы нясуць у сябе важны знешнепалітычны чынік, які праяўляецца ў міжнароднай дзейнасці Расійскай Федэрацыі і Рэспублікі Беларусь. Гэтыя абставіны садзейнічаюць каардынацыі знешнепалітычных намаганняў Расіі і Беларусі, правядзенню сумеснай палітыкі па пытаннях еўрапейскай бяспекі адносна еўраструктур НАТА, СГА і г. д. Расіска-беларускае супрацоўніцтва ў галіне знешняй палітыкі і ў пытаннях бяспекі павінна развівацца з улікам агульнаеўрапейскага інтэграцыйнага працэсу, на падставе прынцыпу «разам у Еўропу».

Рэкамендацыі складзены на беларускай і рускай мовах і маюць аднолькавую сілу

Дэкан факультэта
міжнародных адносін
Белдзяржуніверсітэта
д-р гіст. навук, прафесар
А. В. Шарапа

Дырэктар Цэнтра
параўнаўчых палітычных
даследаванняў ІМЭПД РАН
д-р гіст. навук, прафесар
Б. А. Шмялёў

Масква, 15 студзеня 2002 г.

ВЫНІКОВЫ ДАКУМЕНТ ШОСТАГА КРУЛАГА СТАЛА

беларускіх і расійскіх вучоных «Расійска-беларускія адносіны ў сучасным міжнародным кантэксце»¹

5-6 чэрвеня 2003 г. у Мінску адбыўся 6-ты беларуска-расійскі круглы стол, арганізаваны Інстытутам міжнародных эканамічных і палітычных даследаванняў (ІМЭПД РАН), факультэтам міжнародных адносін і Цэнтрам міжнародных даследаванняў Беларускага дзяржаўнага універсітэта пры падтрымцы Фонда імя Р. Люксембург з удзелам навукоўцаў і экспертаў Расіі, Беларусі, Польшчы і Германіі. Работай круглага стала кіравалі дэкан ФМА БДУ доктар гістарычных навук, прафесар А. В. Шарапа і кіраўнік Цэнтра параўнальных палітычных даследаванняў ІМЭПД РАН доктар гістарычных навук, прафесар Б. А. Шмялёў.

Падчас пасяджэнняў круглага стала быў прааналізаваны сучасны стан расійска-беларускіх адносін, асаблівасці развіцця інтэграцыйных працэсаў паміж дзвюма краінамі. Асаблівая ўвага была нададзена аналізу магчымасцяў каардынацыі знешняй палітыкі Расіі і Беларусі.

Падчас дыскусіі ўдзельнікі сустрэчы канстатавалі, што:

1. Для Рэспублікі Беларусь прынцыповай умовай далейшага развіцця працэсу інтэграцыі з Расіяй з'яўляецца захаванне суверэнітэту і незалежнасці, тэрытарыяльнай цэласнасці, статусу паўнапраўнага суб'екта міжнароднага права.

2. Саюзную дзяржаву, якую імкнуцца стварыць Расія і Беларусь, неабходна разглядаць у якасці такой мадэлі міжнароднага супрацоўніцтва, якая здольна стаць формай аб'яднання сукупнага палітычнага, эканамічнага і духоўнага патэнцыялаў дзвюх краін, што не пашкодзіць іх суверэнітэту, міжнароднай правасуб'ектнасці, будзе садзейнічаць іх сацыяльна-эканамічнаму развіццю. Саюзную дзяржаву можна разглядаць у якасці міждзяржаўнага аб'яднання па прыкладу Еўрапейскага саюза з магчымым стварэннем кіруючых структур наднацыянальнага характару.

3. На бліжэйшую перспектыву неабходна сканцэнтраваць намаганні абодвух бакоў на развіцці саюзных адносін паміж дзвюма дзяржавамі і практычнай дзейнасці, накіраванай на стварэнне эфек-

---

¹ Выніковы дакумент 6-га круглага стала не ўвайшоў у зборнік: Вопросы международных отношений и внешней политики Республики Беларусь: материалы 4-го круглого стола «Белорусско-российские отношения в современном международном контексте» и цикла семинаров «Актуальные вопросы международных отношений и внешней политики Республики Беларусь». Минск, 2004. 140 с.

тыўнага саюзу паміж імі. Стварэнне Саюзнай дзяржавы будзе вынікам умацавання гэтага саюзу. Гэта прадугледжвае ўдасканалванне саюзных адносін у гандлёва-эканамічнай, ваенна-палітычнай, фінансавай, мытнай сферах, а таксама ў галіне экалогіі, культуры і адукацыі, г. зн. іх уздыму на якасна новы ўзровень. Паспешліvasць, пераскокванне праз аб'ектыўна неабходныя этапы на гэтым шляху можа нанесці толькі шкоду справе яднання двух народаў. Найважнейшае значэнне для вырашэння гэтай задачы мае распрацоўка Канстытуцыйнага акта, працэс абмеркавання якога дазволіць ацаніць падрыхтаванасць абедзвюх краін да стварэння наднацыянальных органаў кіравання, фарміравання сумеснай маёмасці і ўвядзення адзінай валюты.

4. Выключна важная роля ў развіцці расійска-беларускіх адносін належыць узаемавыгаднаму эканамічнаму супрацоўніцтву. Абедзвюм краінам неабходна прыняць дзейсныя меры па нарошчванню аб'ёмаў узаемнага гандлю, развіццю вытворчай кааперацыі, перш за ўсё ў прагрэсіўных высокатэхналагічных галінах і вытворчасцях, развіццю рэгіянальных і памежных сувязяў, інвестыцыйнага супрацоўніцтва, узаемадзеяння ў інфармацыйнай сферы, развіццю і ўмацаванню дэмакратычных стандартаў грамадскага жыцця, станаўленню эфектыўных грамадскіх супольнасцяў у абедзвюх краін.

5. Прадугледжанае беларуска-расійскімі інтэграцыйнымі пагадненнямі фарміраванне адзінай эканамічнай прасторы дзвюх краін трэба здзяйсняць паступова, не забягаючы наперад, аднак і без штучнага стрымлівання інтэграцыйных працэсаў. Асаблівае значэнне ў такіх умовах набывае завяршэнне фарміравання Мытнага саюза, збліжэнне эканамічных сістэм Беларусі і Расіі, стварэнне на гэтай аснове роўных умоў для суб'ектаў гаспадарання, развіццё транснацыянальных форм супрацоўніцтва. Стварэнне валютнага саюза з увядзеннем адзінай валютнай адзінкі павінна стаць завяршаючым этапам эканамічнай інтэграцыі, гэты працэс фарсіраваць немэтазгодна.

6. Толькі пасля стварэння эканамічных і арганізацыйна-прававых перадумоў на аснове ўліку інтарэсаў абодвух бакоў і знаходжання балансу ўзаемных інтарэсаў будзе магчымым пераход да будаўніцтва Саюзнай дзяржавы.

7. Неабходна выпрацаваць адзіную ўзгодненую пазіцыю ў пытаннях эканамічнага ўзаемадзеяння у рамках СНД, ЕўрАзЭС, а таксама ў пытаннях далучэння Беларусі і Расіі да Сусветнай гандлёвай арганізацыі, адносін з Еўрапейскім саюзам, які пашыраецца.

8. Новыя тэндэнцыі ў сусветных адносінах патрабуюць новага ўзроўню каардынацыі знешняй палітыкі дзвюх краін з мэтай умаца-

вання іх пазіцый у Еўропе і свеце, далучэння да сусветных эканамічных і палітычных працэсаў на ўмовах, якія адпавядаюць іх агульным інтарэсам. Гэта дазволіць Саюзнай дзяржаве адыгрываць больш актыўную ролю на міжнароднай арэне, выкарыстоўваць перавагі міжнароднага супрацоўніцтва дзеля забяспячэння эканамічнага і сацыяльнага прагрэсу краін-удзельніц.

Рэкамендацыі складзены на беларускай і рускай мовах і маюць аднолькавую сілу

Дэкан факультэта міжнародных адносін Белдзяржуніверсітэта	Дырэктар Цэнтра параўнаўчых палітычных даследаванняў ІМЭПД РАН
д-р гіст. навук, прафесар А. В. Шарапа	д-р гіст. навук, прафесар Б. А. Шмялёў

Мінск, 6 чэрвеня 2003 г.

ВЫНІКОВЫ ДАКУМЕНТ СЁМАГА КРУГЛАГА СТАЛА

беларускіх і расійскіх вучоных «Расійска-беларускія адносіны ў кантэксце еўрапейскай Інтэграцыі»¹

13-14 красавіка 2004 г. у Маскве адбыўся 7-мы расійска-беларускі круглы стол, арганізатарамі якога выступілі Інстытут міжнародных эканамічных і палітычных даследаванняў (ІМЭПД) РАН (Масква), факультэт міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (Мінск) і Пасольства Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі. Працай круглага стала кіравалі дэкан ФМА доктар гістарычных навук, прафесар А. В. Шарапа і дырэктар Цэнтра параўнальных палітычных даследаванняў ІМЭПД РАН доктар гістарычных навук, прафесар Б. А. Шмялёў У сустрэчы з боку Беларусі прынялі ўдзел прафесары ФМА БДУ і Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта, адказныя супрацоўнікі пасольства Рэспублікі Беларусь у РФ. Расійскі бок быў прадстаўлены вядучымі навукоўцамі ІМЭПД РАН, Інстытута сістэмнага эканаміка-матэматычнага аналізу РАН, Інстытута народна-гаспадарчага прагназавання РАН, Інстытута краін СНД, Інстытута дзяржавы і права РАН, Расійскай акадэміі знешняга гандлю. Свой уклад у працу круглага стала ўнеслі супрацоўнікі апарата Парламенцкага Сходу Саюза Беларусі і Расіі, эксперты камітэтаў Дзяржаўнай

¹ Апублікаваны на беларускай мове: Беларускі журнал міжнароднага права і міжнародных адносін. 2004. № 3. С. 79-81.

Думы Федэральнага Сходу Расійскай Федэрацыі па бяспецы, справах СЕД і сувязях з суайчыннікамі, прадстаўнікі МЗС Расійскай Федэрацыі.

Удзельнікі круглага стала прааналізавалі розныя аспекты сучаснага стану расійска-беларускіх адносін і іх перспектывы. Асаблівая ўвага на сустрэчы была ўдзелена аналізу фактараў, якія затрымліваюць рэалізацыю Дагавора аб стварэнні Саюзнай дзяржавы і адмоўна адбіваюцца на тэмпам і маштабах двухбаковай інтэграцыі. Быў разгледжаны ўплыў еўрапейскай інтэграцыі, будаўніцтва ЕС на працэсы расійска-беларускага ўзаемадзеяння ў розных галінах, прааналізаваны пытанні знешнепалітычнага супрацоўніцтва дзвюх краін, новыя моманты ў іх узаемаадносінах з НАТА, асобнымі дзяржавамі Заходняй Еўропы, дзяржавамі постсавецкай прасторы.

У выніку дыскусій, якія праходзілі ў адкрытай і дружалюбнай атмасферы, у беларускіх і расійскіх вучоных выявіліся як супадаючыя погляды, так і розныя падыходы да разумення сутнасці, сучаснага стану і перспектывы як інтэграцыйнага працэсу, так і ў цэлым развіцця расійска-беларускіх адносін.

Удзельнікі 7-га круглага стала пацвердзілі важнасць і неабходнасць далейшага развіцця інтэграцыйных працэсаў паміж Расіяй і Беларуссю. У той жа час адзначалася, што зараз двухбаковыя адносіны па сваім змесце і характары не адпавядаюць агульнапрынятаму разуменню рэальнай інтэграцыі, асабліва ў палітычнай сферы. Найбольш прасунутымі галінамі двухбаковых адносін з'яўляюцца эканамічнае супрацоўніцтва і гандаль, а таксама ваенна-палітычнае і знешнепалітычнае ўзаемадзеянне. Запаволенне ў выкананні прынцыповых дамоўленасцяў, дасягнутых кіраўнікамі дзвюх дзяржаў у 1999-2000 гг., парадзіла ў грамадскасці і экспертаў сумненні ў рэалістычнасці заяўленай задачы пабудовы Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі.

Удзельнікі круглага стала прыйшлі да наступных вывадаў:

1. Фактары, якія забяспечваюць патэнцыял і магчымасці двухбаковай палітычнай і эканамічнай інтэграцыі, па-ранейшаму захоўваюць сваё значэнне. Саюзныя і дружалюбныя адносіны з Беларуссю захоўваюць для Расіі сваю геапалітычную значнасць і магчымасць забеспячэння стратэгічных інтарэсаў на заходнім напрамку. Для Беларусі, якая працягвае заставацца ў значнай паліўна-энергетычнай і знешнегандлёвай залежнасці ад Расіі, зараз няма альтэрнатывы пастаўкам энергетычных рэсурсаў і іншых відаў сыравіны з тэрыторыі ўсходняга суседа, а ёмісты расійскі рынак з'яўляецца асноўным спажыўцом прадукцыі беларускай прамысловасці. Аднак гэтая аб'ек-

тыўная ўзаемная зацікаўленасць дзвюх краін патрабуе эфектыўных механізмаў рэалізацыі, якія пакуль што не створаны. Практыка аўтаматычнага канверсіравання статэгічнага партнёрства ў пэўныя эканамічныя ільготы Беларусі ў апошнія гады перастала цікавіць расійскі бок. Спроба расійскага кіраўніцтва паставіць двухбаковыя адносіны на стабільную ўзаемавыгадную эканамічную аснову, вылучыўшы з іх і адсунуўшы на задні план палітычны складнік, каб забяспечыць шырокі ўдзел расійскага капіталу ў прыватызацыі беларускай прамысловасці, сутыкнулася са стрыманым стаўленнем беларускага боку. Сярод прычын, якія абумовілі страту тэмпу інтэграцыйных мерапрыемстваў, удзельнікі дыскусіі вылучылі адсутнасць адзінага разумення ў кіраўніцтве дзвюх краін сутнасці інтэграцыі, палітычную і юрыдычную нявызначанасць абвешчанай формы Саюзнай дзяржавы, супярэчнасці паміж палітычнымі элітамі абедзвюх краін і ўнутры іх, негатаўнасць абедзвюх дзяржаў «паступіцца» сваёй часткай суверэнітэту для стварэння наднацыянальных органаў саюзнай улады.

2. Першачарговай праблемай, ад якой залежыць ход і параметры інтэграцыйнага працэсу, з'яўляецца яго палітыка-прававое забеспячэнне, якое зараз знаходзіцца яўна ў незадавальняючым стане. Прычынай таму з'яўляецца адсутнасць палітычнай волі ў кіраўніцтве абедзвюх краін. Дагэтуль не распрацавана статэгічная канцэпцыя двухбаковых адносін, а існуючыя праграмы накіраваны выключна на сферу эканомікі. У цэлым у расійска-беларускіх адносінах склалася спецыфічная сітуацыя: калі на працягу першага пяцігоддзя збліжэння дзвюх дзяржаў асноўная ўвага ўдзялялася палітычным і геастратэгічным аспектам, то ў наступны час — пераважна развіццю супрацоўніцтва ў эканамічнай і фінансавай сферах. Аднак відавочна, і сусветны вопыт гэта пацвярджае, што ігнараванне палітыка-прававых аспектаў вядзе да прабуксоўкі ўсяго комплексу міждзяржаўных адносін, у тым ліку і эканамічных інтэграцыйных праграм. Зараз прававыя сістэмы нашых краін разыходзяцца ўсё больш, прыняцце праекту Канстытуцыйнага акта адкладзена на нявызначаны час. Выказваюцца сумненні ў неабходнасці прыняцця гэтага дакумента. Між тым у Еўрапейскім саюзе працэс прыняцця агульнай Канстытуцыі ўступіў у сваю фінальную стадыю. Саюзныя дзяржавы не вызначылі канчатковую мэту свайго збліжэння і інтэграцыі, адсутнічаюць узгодненыя пазіцыі палітычных эліт абедзвюх дзяржаў па пытаннях дзяржаўнага будаўніцтва саюзнага ўтварэння.

3. Найважнейшым кірункам расійска-беларускай інтэграцыі з'яўляецца развіццё ўсебаковага ўзаемнага супрацоўніцтва ў сферы

эканомікі. Сітуацыя тут у апошні час развівалася неадназначна. Разам з пэўнымі зрухамі, якія адлюстраваліся ў росце ўзаемнага таваразвароту, рэалізацыі шэрага сумесных вытворчых і навукова-тэхнічных праграм, развіцці супрацоўніцтва на рэгіянальным узроўні, дагэтуль не ўдалося распрацаваць доўгатэрміновую праграму развіцця прыярытэтных напрамкаў супрацоўніцтва ў галіне высокіх тэхналогій. Бюджэт Саюзнай дзяржавы, які захоўваецца ў апошнія тры гады практычна на адным, яўна недастатковым узроўні ў 2,5 млрд расійскіх рублёў, расплывецца па асобных міністэрствах і ведамствах. Сам прынцып прапарцыянальнасці фарміравання саюзнага бюджэту звужае магчымасці інтэграцыйнага працэсу. Удзельнікі сустрэчы выказаліся за павелічэнне долі Расіі ў саюзным бюджэце з 2/3 да велічыні, у значна большай ступені адкарэкціраванай расійскім ВУП. Магчымасць пашырэння саюзнага бюджэту стрымліваецца і нявырашанай праблемай фарміравання ўласнасці Саюзнай дзяржавы. Для павышэння эфектыўнасці саюзнага бюджэту былі прапанаваны наступныя меры: стварэнне экспертнага савета для інвентарызацыі ўсіх сумесных праграм, каб пакінуць толькі галоўныя, стварэнне падліковай палаты, што прадугледжана статутнымі дакументамі, актыўнае выкарыстанне банкаўскіх крэдытаў для фінансавання сумесных праграм.

У ходзе дыскусіі аб тым, у якой ступені адрозненне эканамічных сістэм Расіі і Беларусі можа стаць перашкодай для далейшага развіцця двухбаковай інтэграцыі, было прызнана, што падобная праблема існуе і патрабуе свайго вырашэння. Аднак гэта не з'яўляецца непераадольнай перашкодай, паколькі ступень інтэграванасці залежыць не столькі ад формы ўласнасці, колькі ад умоў, у якіх дзейнічае гаспадарчы суб'ект, ад таго, у якой ступені ён вольны ў пытаннях цэнаўтварэння, знешнегандлёвай дзейнасці. Адзначана, што эканамічныя сістэмы Расіі і Беларусі, якія захоўваюць адрозненні, могуць збліжацца толькі на аснове добраахвотнасці, паступовасці і ўзаемнай зацікаўленасці. На практыцы гэта азначае, што Беларусь магла б у большай ступені выкарыстаць уласцівыя Беларусі метады гаспадарчага рэгулявання, яе сістэму дзяржаўнага маркетынгу. Далейшае эканамічнае збліжэнне дзвюх краін у напрамку фарміравання адзінай эканамічнай прасторы патрабуе збліжэння і уніфікацыі іх сістэм гаспадарання, уключаючы уніфікацыю эканамічнага заканадаўства, выпрацоўку адзіных падыходаў да грашова-крэдытнай, падатковай, мытнай, цэнавай палітыкі і г. д. Была выказана прапанова аб

стварэнні двухбаковай камісіі для выпрацоўкі навуковых рэкамендацый па збліжэнні гаспадарчых сістэм Расіі і Беларусі.

4. Асаблівае месца ў дыскусіі заняла праблема энерганосбітаў у двухбаковых адносінах, аналізаваная так званым «газавым скандалам» (люты 2004 г.). Гэта праблема паўстала яшчэ ў савецкія гады, стварыўшы моцную залежнасць Беларусі ад расійскіх паставак. І сёння беларуская эканоміка на 85 % залежыць ад паставак нафты і газу з Расіі. Расійскае кіраўніцтва, якое сутыкнулася з нежаданнем беларускага кіраўніцтва ажыццяўляць прыватызацыю беларускіх газавых сетак на расійскіх умовах, адмовілася прымаць удзел у вырашэнні ўзнікшай газавай праблемы, перавёўшы яе ў фармат канфлікту гаспадарчых суб'ектаў. Эксперты звярнулі ўвагу на шэраг наступстваў, якія могуць падарваць задуманы праект стварэння Саюзнай дзяржавы. Найважнейшае з іх заключаецца ў тым, што беларускі «зборачны цэх», які ў асноўным працуе на Расію, наўрад ці выжыве, што можа пацягнуць за сабой ускладненне сацыяльна-палітычнага становішча ў краіне, і як вынік, змяненне знешнепалітычнай арыентацыі Беларусі. Уяўляецца, што цяперашні варыянт выйсця з крызісу на рынкавай аснове (прадстаўленне Беларусі права спанання пошлін па краіне прызначэння, якім яна, адзіная з краін СНД, дагэтуль не валодала, павышэнне транзітнага кошту прапампоўкі газу па яе тэрыторыі) з'яўляецца найбольш аптымальным.

5. Расійска-беларуская эканамічная інтэграцыя развіваецца на фоне агульнасусветных працэсаў глабалізацыі, транснацыяналізацыі і рэгіяналізацыі. Еўрапейскі і сусветны вопыт адназначна паказвае, што рэальная эканамічная інтэграцыя практычна немагчымая без свабоднага і маштабнага пераліву капіталу паміж краінамі, якія інтэгрыруюцца, перш за ўсё ў прадпрымальніцкай сферы, у выглядзе прамых інвестыцый. Еўрапейскі саюз, ахарактарызаваны ў ходзе дыскусій як «самая паспяхова інтэграцыйная групоўка ўсіх часоў і народаў», з'яўляецца атрымальнікам звыш 35 % сусветнага прытоку прамых замежных інвестыцый (ПЗІ). На долю Расіі прыпадае толькі 0,8 % гадавога прытоку ПЗІ у свеце, нягледзячы на тое, што, па даных ЮНКТАД, яна ўваходзіць у групу дзяржаў з высокім патэнцыялам прыцягнення ПЗІ. Не лепшым чынам ідуць справы і з рухам капіталу ў форме ПЗІ паміж Расіяй і Беларуссю. Калі суаднесці яго аб'ём з агульным паступленнем ПЗІ у нашы краіны, гэтая прапарцыя не перавысіць 1,0-1,5 %, а пры супастаўленні з агульным аб'ёмам інвестыцый у асноўны капітал у дзвюх краінах — прыкладна 0,1 %. Гэта гаворыць аб тым, што ступень інтэграванасці нашых эканомік у гэтай сферы пакуль што значна ніжэй, чым у галіне абмену тавараў.

Рэгіянальнае размеркаванне расійскага капіталу, які вывозіцца з краіны, таксама Складваецца не на карысць Беларусі, якая займае другое месца пасля Кіпра. Такое становішча ўяўляецца неапраўданым, паколькі ў Беларусі больш перспектывных аб'ектаў для расійскага інвестіравання, асабліва прамога, чым на Кіпры, нават з улікам яго ўступлення ў ЕС. Разам з тым у нашых краін ёсць значныя рэзервы і магчымасці для больш актыўнай інтэграцыі не толькі таварных рынкаў, але і ўзаемнага пераліву капіталу ў форме ПЗІ. Уяўляецца неабходным умацаванне заканадаўчай базы ўзаемнага інвестыцыйнага супрацоўніцтва, прычым з абодвух бакоў. Сур'ёзным прабелам расійскага заканадаўства з'яўляецца адсутнасць адмысловага закона аб расійскіх інвестыцыях за мяжой з выразна прыпісанымі прыярытэтамі, да якіх у першую чаргу варта аднесці інтэграцыйнае супрацоўніцтва з Беларуссю.

6. Вельмі актуальнай застаецца праблема папулярнасці ідэі інтэграцыі Расіі і Беларусі. У расіян добрае стаўленне да Беларусі застаецца нязменным, з 1999 года 85-90 % рэспандэнтаў стабільна выказваюцца ў падтрымку інтэграцыйных працэсаў з Беларуссю. Аднак зараз толькі 43 % апытаных лічаць, што гэтыя адносіны развіваюцца станоўча. Мадэлю двухбаковых адносін, якой аддаецца перавага, выступае канфедэрацыя па тыпу ЕС; за такі варыянт выказваецца каля паловы апытаных — 46 %. У той жа час адносна папулярная і ідэя федэратыўнага будаўніцтва, у яе 37 % прыхільнікаў. Ідэя аб'яднання Расіі і Беларусі на аснове Канстытуцыі лічыцца ў расійскім грамадстве нежыццязольнай, як, зрэшты, і ідэя «ліберальнай імперыі» ў дачыненні да СНД. 61 % апытаных лічыць, што Расія павінна будаваць адносіны з краінамі СНД такім жа самым чынам, як з усімі астатнімі дзяржавамі свету. У Беларусі цікавасць да інтэграцыі з Расіяй за апошнія 7-8 гадоў прыкметна знізілася. Калі раней за саюз з Расіяй выказваліся больш 70 % насельніцтва, то зараз у краіне стаў відавочным дуалізм ва ўсім, што датычыцца яе стратэгічнай арыентацыі. Меркаванні на гэты конт падзяліліся на прарасійскае і праеўрапейскае, прычым абодва падзяляюцца прыблізна роўнай колькасцю людзей. Еўраінтэграцыйная арыентацыя стала часткай памкненняў палітычнай эліты Беларусі, у той час як крэдыт даверу да расійска-беларускай інтэграцыі аказаўся прыкметна рас-трачаным. Дадзеныя апытанняў сведчаць: 43 % апытаных у Беларусі лічаць, што Саюз застаўся толькі на паперы, 33 % лічаць, што Саюз палепшыў жыццё толькі чыноўнікаў і 9 % прытрымліваюцца думкі, што Саюз становіцца адбіўся на жыцці ўсіх грамадзян Беларусі. Адсутнасць сацыяльнага дэманстрацыйнага эфекту, пэўных вынікаў

інтэграцыі на фоне гучных скандалаў і ўзаемных папрокаў у пэўнай меры дыскрэдытавалі працэсы расійска-беларускага збліжэння. У той жа час адносіны Расіі з Беларуссю адрозніваюцца ад адносін з іншымі краінамі СНД адсутнасцю нацыянальнай і моўнай праблем.

7. Расійска-беларускія адносіны развіваюцца пад актыўным уздзеяннем знешніх фактараў. Сусветныя глабальныя працэсы, еўрапейская інтэграцыя, выхад ЕС да межаў СНД, чарговае пашырэнне НАТА — усе гэтыя адносна новыя і да канца недаследаваныя фактары падштурхоўваюць Расію і Беларусь да вызначэння сваёй лініі паводзін у міжнародных справах. Абедзве краіны апынуліся перад дылемай: інтэгравацца ў Еўропу (разам або паасобку) або стварыць устойлівую інтэграцыю на постсавецкім абшары. Пакуль што расійска-беларускія інтэграцыйныя намаганні не змаглі стаць лакаматывам інтэграцыйных працэсаў на прасторы СНД. З гэтай прычыны Расія зрабіла, як уяўляецца, дзве асноўныя высновы: адмовілася ад амбіцёзных інтэграцыйных планаў будаўніцтва СБР і зрабіла стаўку на новае інтэграцыйнае аб'яднанне — ЕЭП у складзе Расіі, Украіны, Беларусі і Казахстана. ЕЭП будзе будавацца на рынкава-прагматычнай аснове з шырокім выкарыстаннем вопыту ЕС. Гатоўнасць Беларусі ўдзельнічаць у ЕЭП агаворана прыняццем узгодненых рашэнняў усімі краінамі-ўдзельніцамі. Аднак гэта не азначае адмовы ад будаўніцтва саюзных адносін Расіі з Рэспублікай Беларусь.

8. У сувязі з далейшым пашырэннем НАТА на ўсход адзначана, што фактар НАТА не адыгрывае самастойнай ролі ў расійска-беларускіх адносінах, паколькі пазіцыі дзвюх краін адносна ўсходняга прасоўвання альянсу блізкія або супадаюць. Была падкрэслена неабходнасць усталявання больш цеснай каардынацыі знешнепалітычных намаганняў Расіі і Беларусі ў пытаннях бяспекі, правядзення сумеснай палітыкі адносна еўраструктур, НАТА, СГА. Звернута ўвага на патэнцыяльную магчымасць карэкціроўкі знешнепалітычных прыярытэтаў беларускага кіраўніцтва ў бок рэальнай шматвектарнасці, што разглядаецца экспертамі як сродак манеўру ў адносінах з Расіяй. Аднак сур'ёзны паварот у знешнепалітычнай стратэгіі афіцыйнага Мінска наўрад ці магчымы без істотных змяненняў ва ўнутранай палітыцы.

9. Комплексны аналіз стану інтэграцыйнага працэсу паміж РФ і РБ паказаў, што будаўніцтва «Саюзнай дзяржавы» у сучасны момант не мае шанцаў на поспех. Спробы перапрыгнуць непазбежныя стадыі інтэграцыі, прыступіць да злучэння фінансавых сістэм, стварэння наднацыянальных органаў паказалі непадрыхтаванасць абедзвюх дзяржаў да такога ўзроўню ўзаемаадносін. Аптымальным варыянтам

адносін для іх былі б саюзныя, заснаваныя на прынцыпах статэгічнага партнёрства адносіны, якія не абмяжоўвалі б іх суверэнітэт і захоўвалі іх міжнародную правасуб'ектнасць у поўным аб'ёме.

Рэкамендацыі складзены на беларускай і рускай мовах і маюць аднолькавую сілу

Дэкан факультэта міжнародных адносін Белдзяржуніверсітэта	Дырэктар Цэнтра параўнаўчых палітычных даследаванняў ІМЭПД РАН
д-р гіст. навук, прафесар А. В. Шарапа	д-р гіст. навук, прафесар Б. А. Шмялёў

Масква, 14 красавіка 2004 года

ВЫНІКОВЫ ДАКУМЕНТ ВОСЬМАГА КРУГЛАГА СТАЛА

беларускіх і расійскіх вучоных «Расійска-беларускія адносіны ў сучасным міжнародным кантэксце»¹

19-20 мая 2005 г. у Мінску адбыўся 8-мы беларуска-расійскі круглы стол, арганізаваны факультэтам міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (Мінск) і Інстытутам міжнародных эканамічных і палітычных даследаванняў (ІМЭПД) РАН (Масква). Работай круглага стала кіравалі дэкан ФМА доктар гістарычных навук, прафесар А. В. Шарапа і дырэктар Цэнтра параўнаўчых палітычных даследаванняў ІМЭПД РАН доктар гістарычных навук, прафесар Б. А. Шмялёў. У складзе расійскай дэлегацыі знаходзіліся прарэктар Дыпламатычнай акадэміі МЗС РФ прафесар, кандыдат гістарычных навук В. Б. Лапцеў. У дыскусіях бралі ўдзел шэраг адказных супрацоўнікаў МЗС Рэспублікі Беларусь. Удзельнікаў круглага стала вітаў рэктар БДУ доктар фізіка-матэматычных навук, прафесар В. І. Стражаў.

Галоўную ўвагу ўдзельнікі чарговай расійска-беларускай навуковай сустрэчы надалі вынікам, сучаснаму стану і перспектывам развіцця Садружнасці Незалежных Дзяржаў, ролі і месцу беларуска-расійскіх адносін у кантэксце постсавецкай інтэграцыі.

У дакладзе кіраўніка расійскай дэлегацыі прафесара Б. А. Шмялёва былі прааналізаваны прычыны цяжкасцей у развіцці СНД, магчымасці і рэсурсы Расіі, выказаны прапановы па аптымізацыі

¹ Гл. інфармацыю аб выніках круглага стала і кароткі змест дакладаў беларускіх удзельнікаў: Журнал міжнароднага права і міжнародных адносін. 2006. № 1. С. 70-76.

адносін Расіі з іншымі краінамі СНД. Кіраўнік беларускай дэлегацыі прафесар А. В. Шарапа у сваім дакладзе галоўную ўвагу прысвяціў беларуска-расійскім адносінам у кантэксце постсавецкай інтэграцыі, а таксама сучаснай палітыцы ЗША ў адносінах да Беларусі. У дакладзе прафесара кафедры міжнародных адносін ФМА БДУ, доктара гістарычных навук У. Е. Снапкоўскага былі ўзняты пытанні, звязаныя з суадносінамі страт і набыткаў для Беларусі і іншых былых саюзных рэспублік у выніку распаду СССР, сфармуляваны ўрокі, якія патрэбна ўлічыць кіраўніцтву постсавецкіх краін для недапушчэння масавай незадаволенасці і рэвалюцыйных выбухаў сярод насельніцтва. У дакладзе прафесара Дыпламатычнай акадэміі МЗС РФ В. Б. Лапцева былі разгледжаны адносіны ЗША з постсавецкімі дзяржавамі, стан і настроі кіруючых эліт у гэтых дзяржавах і магчымасці ЗША па ўздзеянню на постсавецкія эліты.

У дакладзе прафесара кафедры міжнародных адносін ФМА БДУ А. А. Разанава былі ўзняты пытанні, звязаныя з беларуска-расійскімі ваенна-палітычнымі адносінамі і перспектывамі іх далейшага развіцця. Вядучы навуковы супрацоўнік ІМЭПД РАН кандыдат эканамічных навук Л. С. Косікава акцэнтавала ўвагу на трансфармацыйных працэсах у СНД і іх наступствах для Расіі. Інтэрэсы ЗША на постсавецкай прасторы, іх палітыка глабальнага дамінавання былі асветлены ў дакладзе галоўнага навуковага супрацоўніка ІМЭПД РАН прафесара, доктара гістарычных навук В. І. Дашычава. Навуковы супрацоўнік ІМЭПД РАН кандыдат гістарычных навук Я. Б. Мухіна спынілася на прыярытэтах Расіі сярод постсавецкіх краін. Праф кафедры міжнароднага права ФМА БДУ Ю. П. Броўка прааналізаваў міжнародна-прававыя аспекты інтэграцыйных працэсаў на постсавецкай прасторы, у тым ліку паміж Беларуссю і Расіяй.

Мытныя адносіны ў СНД, у тым ліку ў межах Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі, сталі тэмай даклада загадчыка кафедрай мытнай справы ФМА БДУ кандыдата гістарычных навук А. М. Сіроцкага. Загадчык кафедрай міжнародных эканамічных адносін ФМА БДУ доктар эканамічных навук У. М. Рудзянкоў прааналізаваў навукова-тэхнічнае сугацоўніцтва паміж Беларуссю і Расіяй. Прафесар кафедры міжнародных адносін ФМА БДУ, доктар гістарычных навук А. А. Чалядзінскі падзяліўся сваімі меркаваннямі адносна сучаснага этапа трансфармацыі СНД і тых паняццяў, якія выкарыстоўваюць палітолагі для тлумачэння працэсаў інтэграцыі на постсавецкай прасторы.

У выніку дыскусій, якія праходзілі ў шчырай і сяброўскай атмасферы, у беларускіх і расійскіх вучоных выявіліся як супадаючыя

погляды, так і розныя падыходы да разумення сучаснага этапа развіцця СНД, лідэрскай ролі Расіі на постсавецкай прасторы, мэт і прынцыпаў палітыкі ЗША, Захаду ў цэлым на тэрыторыі былога СССР, суадносін унутраных і знешніх фактараў у развіцці постсавецкіх краін і СНД.

Удзельнікі 8-га круглага стала канстатавалі павышэнне значэння Беларусі ў геапалітычных прыярытэтах і знешняй палітыцы Расіі ў святле «каляровых рэвалюцый», якія адбыліся ў апошнія месяцы ў краінах СНД, асабліва «апельсінавай рэвалюцыі» ва Украіне, новае кіраўніцтва якой бярэ курс на збліжэнне і наступную інтэграцыю ў ЕС і НАТА. Разам з гэтым была звернута ўвага на тое, што на двухбаковым узроўні Мінск і Масква вырашылі вывесці найбольш значныя пытанні ўзаемных адносін (Канстытуцыйны акт і адзіная валюта) за межы перагаворнага працэсу. Галінамі двухбаковых адносін, якія найбольш рухаюцца наперад, застаюцца эканамічнае супрацоўніцтва і гандаль, які дасягнуў у 2004 г. 18 млрд долараў ЗША, а таксама ваенна-палітычнае і знешнепалітычнае ўзаемадзеянне.

Удзельнікі круглага стала прыйшлі да наступных высноў:

1. Праз 14 гадоў пасля свайго ўзнікнення СНД у большай ступені ўяўляе сабой форму цывілізаванага «разводу» былых савецкіх рэспублік, чым іх інтэграцыю на новай аснове. СНД задумвалася яе стваральнікамі як новая форма інтэграцыі вакол Расіі, як цесны палітычны, ваенны і эканамічны саюз. Расія спадзявалася скінуць цяжкія для сябе ланцугі забеспячэння сярэднеазіяцкіх рэспублік і знайсці новыя, неадкрытыя формы кантролю над рэспублікамі былога СССР. Аднак моцнага і згуртаванага міждзяржаўнага аб'яднання стварыць не атрымалася. Таксама не далі вынікаў і спробы рэфармавання СНД, якія неаднаразова прадпрымаліся з другой паловы 1990-х гг. Няўдачы Садружнасці сёння прызнаюць лідэры Дзяржаў — удзельнікаў гэтага аб'яднання. СНД узору 2005 г. — гэта кангламерат некалькіх міждзяржаўных аб'яднанняў і асобных краін, фундаментальныя інтарэсы якіх не супадаюць. На постсавецкай прасторы ўзніклі дзве асобныя групы дзяржаў, аб'яднаных у ЕўрАзЭС і ГУУАМ.

Узмацняецца фрагментацыя постсавецкай прасторы, змяншаецца ўплыў на яе Расіі, павялічваецца ўплыў асноўных геапалітычных цэнтраў — Еўрапейскага саюза, ЗША, Кітая.

Прычыны цяжкасцей постсавецкай інтэграцыі, сістэмнага крызісу СНД трэба шукаць у наступствах найбуйнейшай геапалітычнай катастрофы XX ст., якой стаў распад Савецкага Саюза, адной з дзвюх звышдзяржаў, самай вялікай па плошчы краіны свету. Асколкі былой царскай, а затым і савецкай імперыі, а зараз новыя незалежныя

дзяржавы не жадаюць, за рэдкім выключэннем, уступаць у цесныя палітычныя, ваенныя і эканамічныя адносіны з былой метраполіяй (Расійскай Федэрацыяй), баючыся страціць свой суверэнітэт. Сярод эліт новых незалежных дзяржаў працягваецца барацьба за выбар шляхоў развіцця і геапалітычную арыентацыю, і ў гэтых палітычных, эканамічных і культурна-цывілізацыйных спаборніцтвах Расія не займае лідэрскай пазіцыі.

2. Характэрнай асаблівасцю нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва на постсавецкай прасторы стала стварэнне аўтарытарна-бюракратычных рэжымаў. Шэраг краін адчувае недахоп дзяржаўнай і міжнароднай ідэнтычнасці. Паміж кіраўнікамі краін СНД адсутнічае ўзаемны давер. Слабыя эканомікі с цяжкасцю прыстасоўваюцца да новых, рынкавых правілаў гульні. Пасля распаду СССР у поўную сілу праявіліся культурна-цывілізацыйныя адрозненні паміж рознымі часткамі вялікай еўра-азіяцкай імперыі, якой, па сутнасці, з'яўляўся Савецкі Саюз. У новых геапалітычных рэаліях імкненне асобных былых савецкіх рэспублік да сваіх новых суседзяў, блізкіх ім сваёй культурай, гісторыяй, мовай, аказалася мацнейшым за палітычныя, эканамічныя і культурныя сувязі, якімі былі звязаны рэспублікі ў складзе СССР. Невыпадкова, што краіны СНД дэманструюць малую зацікаўленасць ва ўзаемных эканамічных сувязях. Ва ўзаемным гандлі Расіі з гэтай групай краін іх доля не перавышае 20 %. Гэты паказчык асабліва выразна паказвае тую ступень пераарыентацыі знешнеэканамічных сувязей, якую ажыццявіла галоўная краіна СНД, накіраваўшы свае асноўныя гандлёвыя і сыравінныя патокі на рэгіёны і тэрыторыі па-за СНД.

3. У пачатку другога дзесяцігоддзя свайго існавання СНД уступіла ў перыяд бурных палітычных падзей. У выніку масавых незадаволенняў і рэвалюцыйных выбухаў адбылася змена палітычных рэжымаў у Грузіі, Украіне, Кіргізіі. Новы курс абвясціла кіраўніцтва Малдовы. Масавыя непарадкі мелі месца ва Узбекістане. Народы адваргаюць старыя эліты, якія прыйшлі да ўлады ў першыя гады незалежнасці і паказалі няздольнасць да справядлівага кіравання. Новыя эліты і новыя групы палітычных лідэраў атрымалі права кіраваць сваімі краінамі. Рэвалюцыі, якія адбыліся ў краінах СНД, выявілі адсутнасць дэмакратычных механізмаў змены палітычных рэжымаў і вырашэння канфліктных сітуацый (легальнай апазіцыі, незалежных СМІ, справядлівых выбараў). Блакіраванне гэтых механізмаў прывяло да рэвалюцыйнага выбуху.

4. «Каляровыя рэвалюцыі» паставілі пытанне аб тым, што сабой уяўляе сёння апазіцыя ў краінах СНД. Удзельнікі круглага стала лі-

чаць, што ўлада, кіруючыя рэжымы ў Расіі, Беларусі і іншых краінах СНД павінны шукаць спосабы і формы ўмацавання сацыяльнай апоры ўлады, прыцягнення апазіцыйных палітыкаў і грамадскіх дзеячаў да кіравання дзяржавай. Калі з апазіцыяй або незадаволенымі будучь, як і раней, размаўляць толькі на мове сілы, пагроз і правакацый, тым самым улада будзе ствараць, а не ліквідаваць праблемы, якія могуць падарваць яе законнасць, легітымнасць і здольнасць да справядлівага кіравання.

5. Няўдачы інтэграцыі на постсавецкай прасторы шмат у чым абумоўлены няздольнасцю Расіі ўзяць на сябе ролю палітычнага, эканамічнага і духоўнага лідэра былых савецкіх рэспублік. Планы і намеры Расіі адносна краін СНД не падмацаваны адпаведнымі рэсурсамі. Новыя формы і метады дзейнасці расійскай дзяржавы ў «блізкім замежжы» (падтрымка расійскага капіталу, рускамоўнай дыяспары, ваенная прысутнасць, культурная дыпламатыя і камунікацыйныя тэхналогіі) пакуль не прыносяць жаданага выніку. Стаўка на сілу таксама сябе не апраўдае. Масква ў апошнія гады ўзяла курс на рознахуткасную інтэграцыю і развіццё двухбаковых сувязей з краінамі СНД, выкарыстанне палітычных і эканамічных рычагоў націску або падтрымкі асобных краін.

6. Удзельнікі круглага стала ў сваіх дакладах і выступленнях парознаму ацэньвалі ўзмацненне ўплыву ЗША, ЕС, іншых буйных міжнародных ігракоў на краіны СНД, умацаванне іх палітычных, эканамічных і культурных пазіцый на постсавецкай прасторы. Адно разглядаюць гэтыя працэсы як вельмі негатыўныя для Расіі і іншых краін СНД, пагрозу іх незалежнасці і ідэнтычнасці. Іншыя бачаць у гэтым пазітыўнае значэнне, паколькі больш развітая, багатая і моцная частка свету, якой з'яўляецца Запад, прыносіць з сабой на постсавецкую прастору велізарныя рэсурсы, капіталы, тэхналогіі, заходні вопыт дэмакратыі і рыначнай эканомікі, магчымасці інтэграцыі ў еўраатлантычныя структуры.

У дакладах было ўзнята пытанне і пра так званую «заходнюю змову» супраць цяперашніх палітычных рэжымаў краін СНД. Наконт гэтага выказваліся таксама розныя меркаванні. Аднак у цэлым беларускія і расійскія навукоўцы згадзіліся ў тым, што рашаючым і вызначальным фактарам развіцця гэтых краін з'яўляецца ўнутраны фактар, іх народ, грамадства і ўлада. Задача і мудрасць улады — не дапусціць масавай незадаволенасці і крызісу ўлады, умець знайсці баланс розных вектараў знешняй палітыкі. Для Расіі важна і неабходна шукаць і знаходзіць магчымасці супрацоўніцтва з іншымі геапалітычнымі цэнтрамі на постсавецкай прасторы, перш за ўсё з ЕС

і ЗША. Гэта тычыцца і Беларусі, ціск на кіраўніцтва якой з боку Захаду ў апошні час узмацніўся.

7. На сустрэчы былі разгледжаны палітычныя і эканамічныя аспекты беларуска-расійскіх адносін і іх міжнародны кантэкст. Канстатавана ўзмацненне ролі Беларусі ў знешняй палітыцы Расіі ў сувязі з паслабленнем расійскіх пазіцый ва Украіне і ў Малдове, адзначаны пэўныя пазітыўныя зрухі ў адносінах паміж кіраўніцтвам дзвюх дзяржаў. Узмацненне ціску Захаду і міжнародных арганізацый на палітычны рэжым прэзідэнта А. Лукашэнкі суправаджаецца падключэннем да гэтага ціску асобных дзяржаў СНД (Грузіі, Украіны, Малдовы). Расійская дыпламатыя разглядае беларускае кіраўніцтва як свайго вернага саюзніка і аказвае яму шырокую падтрымку на міжнароднай арэне. Узмацненне міжнароднага ціску на афіцыйны Мінск па-новаму высвятляе праект стварэння саюзнай дзяржавы, які прабуксоўвае ўжо больш за пяць гадоў.

Рэкамендацыі складзены на беларускай і рускай мовах і маюць аднолькавую сілу

Дэкан факультэта
міжнародных адносін
Белдзяржуніверсітэта
д-р гіст. навук, прафесар
А. В. Шарапа

Дырэктар Цэнтра
параўнаўчых палітычных
даследаванняў ІМЭПД РАН
д-р гіст. навук, прафесар
Б. А. Шмялёў

Мінск, 20 мая 2005 года

Дадатак 2

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ У. Е. СНАПКОЎСКАГА ПА ТЭМАТЫЦЫ БЕЛАРУСКА-РАСІЙСКІХ АДНОСІН ЗА ПЕРЫЯД 1991-2008 гг.

1. Белоруссия, Советский Союз, Европа: о внешнеполитических аспектах суверенизации Беларуси // Навіны Беларускай акадэміі. 1991. 18 кастр. С. 6; 1991. 25 кастр. С. 5.

2. Знешнепалітычныя аспекты суверэнітэту Беларусі: гістарычны агляд. // Весці Акадэміі навук Беларусі. Сер. гуманітар. навук. 1992. № 2. С. 35-52 (сааўт. Г. Г. Сяргеева).

3. З Захадам ці Усходам // Маладосць. 1993. № 1. С. 249-252.

4. «Дом» без падмурку // Беларуска думка. 1993. № 1. С. 17-20.

5. Геапалітычнае становішча Беларусі: учора і сёння // Беларуска мінущына. 1994. № 3. С. 36-37.

6. Геапалітычнае становішча Беларусі: мінулае і сучаснасць // Незалежнасць Беларусі: актуальныя праблемы — шляхі іх вырашэння: матэрыялы навуковай сесіі аддзялення гуманітарных навук, г. Мінск, 3-4 лістапада 1993 г. (Тэма т. зб. «Беларусістыка») / АН Беларусі. Мінск, 1994. С. 135-137.

7. Геапалітыка // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. Мінск: БелЭн, 1994. Т. 2. С. 500-501.

8. У Крамлі ёсць стратэгія: расійскія вучоныя аб расійска-беларускіх адносінах // Звязда. 1995. 1 лют.

9. Белорусско-российские отношения: опыт истории и современные проблемы // Беларусь в мире. 1997. № 2. С. 54-56.

10. Проблемы формирования белорусско-российских международных отношений // Российско-белорусские отношения: проблемы и перспективы: материалы круглого стола российских и белорусских ученых, Москва, 2-3 февраля 1998 г. М.: ИМЭПИ РАН: АОЗТ: Эпикон, 1998. С. 143-150.

11. Геапалітычнае становішча Беларусі: мінулае і сучаснае // Гуманітарныя і сацыяльныя навукі на зыходзе ХХ стагоддзя. Мінск: НАН Беларусі, 1998. С. 361-362.

12. О нынешнем состоянии СНГ и перспективах его развития // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 1999. № 1. С. 57-64 (соавт. Гордейчик А. П.).

13. Сценарии белорусско-российской интеграции // Белорусско-российские отношения: проблемы и перспективы: материалы Второго круглого стола белорусских и российских ученых, Минск, 26-27

января 1999 г. / под ред. В. Е. Снапковского, А. В. Шарапо. Минск, БГУ, 2000. С. 44-59.

14. Внешняя политика Республики Беларусь: первые итоги первого десятилетия // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2000. № 4. С. 45-51.

15. Белорусско-российская интеграция: международный контекст // Беларусь в мире. 2000. № 3-4. С. 40-44.

16. Белорусско-российские отношения на рубеже столетий (конец 1999 — начало 2001 гг.) // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2001. № 2. С. 49-56.

17. О белорусско-российском сотрудничестве в международных организациях (ООН и ОБСЕ) // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2002. № 1. С. 38-44.

18. Беларусь в международных отношениях // История Беларуси (краткий очерк). Минск: Экоперспектива, 2002. С.184-205.

19. Знешнепалітычная гісторыя Беларусі (канец XVIII — пачатак XXI ст.): спроба сінтэтычнага агляду // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2003. № 4. С. 34-39.

20. Знешняя палітыка Беларусі // Энциклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. Минск, 2003. Т. 6, кн. 2. С. 388-391.

21. Асаблівасці станаўлення Рэспублікі Беларусь як нацыянальнай дзяржавы // Вопросы международных отношений и внешней политики Республики Беларусь: материалы 4-го круглого стола «Белорусско-российские отношения в современном международном контексте» и цикла семинаров «Актуальные вопросы международных отношений и внешней политики Республики Беларусь». Минск: ЮНИПАК, 2004. С. 91-95.

22. Фарміраванне асноў знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь (раздз. «Рэспубліка Беларусь на міжнароднай арэне») // Беларуская энцыклапедыя: у 18 т./ рэдкал.: Г. П. Пашкоў і інш. Мінск: БелЭн, 2004. Т. 18, кн. 2: Рэспубліка Беларусь. С. 711-713.

23. Гісторыя знешняй палітыкі Беларусі: вучэб. дапам. для студэнтаў фак. міжнар. адносін: у 2 ч. Мінск: БДУ, 2004. Ч. 2: Ад канца XVIII да пачатку XXI ст. 303 с. (Гл. 23: «Знешняя палітыка Рэспублікі Беларусь». С. 250-254).

24. Беларусь у кантэксце развіцця адносін паміж Расіяй і Еўрапейскім саюзам // Polska i Białoruś po rozszerzeniu Unii Europejskiej / pod red. M. Krzysstofowicza. Warszawa : Polski instytut spraw międzynarodowych, 2005. S. 147-156.

25. Внешняя политика // Республика Беларусь: энциклопедия: в 6 т. Мінск : БелЭн, 2005. Т. 1. С. 413-432.

26. Беларусь, Россия и «цветные революции» в странах СНГ (реферат доклада). Некоторые аспекты постсоветской интеграции и проблемы белорусско-российских отношений // Журнал международного права и международных отношений. 2006. № 1. С. 74.

27. Знешняя палітыка Рэспублікі Беларусь: курс лекцый. Мінск: БДУ, 2007. 183 с. (раздз. «Двухбаковыя адносіны Беларусі з замежнымі дзяржавамі», с. 66-124).

28. Беларуска-расійскае збліжэнне і ЗША ў 1990-я гады // Актуальныя праблемы из исторического прошлого и современности в общественно-гуманитарных и социо-религиоведческих науках Беларуси, ближнего и дальнего зарубежья: материалы междунар. науч.-теор. конф., Витебск, 19-20 апреля 2007 г. Витебск: Изд-во УО «ВГУ им. П. М. Машерова», 2007. Ч. 2. С. 340-343.

29. Аб кнізе польскага аўтара А. Эберхардта пра расійска-беларускія адносіны // Беларусь в современном мире: материалы VII Междунар. науч. конф., посвящ. 87-летию Белорус, гос. ун-та, Минск, 30 октября. 2008 г. / редкол.: В. Г. Шадурский [и др.]. Минск: Тесеі, 2008. С. 52-54.

30. O koncepcji polityki zagranicznej Republiki Białoruś // Doktrina. Studia społeczno-polityczne. 2006-2007. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, 2007. Num. 3-4. S. 53-67.

31. Białoruś i kwestia białoruska w stosunkach międzynarodowych XIX-XX w. // Racja stanu: Studia i materiały. Połrocznik nr 1 (1) 2007. Instytut Studi w Międzynarodowych Uniwersytetw Wrocławskiego. Wrocław, 2007. S. 29-40.

ЗМЕСТ

Прадмова

1. Этапы фарміравання беларуска-расійскіх міждзяржаўных адносін у 1990-я гг.
2. Беларуска-расійскія адносіны ў другой палове 1994 г.
3. Беларуска-расійскія адносіны ў канцы 1994-пачатку 1995 г.
4. Беларуска-расійскія адносіны ў 1995 г.
5. Мадэлі беларуска-расійскай палітычнай інтэграцыі
6. Беларуска-расійская інтэграцыя і Захад (Агляд замежных публікацый другой паловы 1990-х гг.)
7. Беларуска-расійскія адносіны на мяжы стагоддзяў (канец 1999 — пачатак 2001 г.)
8. Беларуска-расійскае супрацоўніцтва ў міжнародных арганізацыях
9. Беларусь у кантэксце развіцця адносін паміж Расіяй і Еўрапейскім саюзам

Дадатак

Навуковае выданне

Снапкоўскі Уладзімір Еўдакімавіч

БЕЛАРУСКА-РАСІЙСКІЯ АДНОСІНЫ

ЗБОРНИК НАВУКОВЫХ АРТЫКУЛАЎ

У аўтарскай рэдакцыі

Мастак вокладкі Т. Ю. Таран Тэхнічны рэдактар Г. М. Раманчук

Карэктар С. П. Грынкевіч Камп'ютэрная вёрстка Т. Я. Холад

Адказны за выпуск А. Г. Купцова

Падпісана да друку 02.03.2009. Фармат 60x84/16. Папера афсетная. Гарнітура Times. Друк афсетны. Ум. друк. арк. 8,14. Ул.-выд. арк. 9,11. Тыраж 100 экз. Зак. Ш Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. ЛВ № 02330/0056804 ад 02.03.2004. 220030, Мінск, праспект Незалежнасці, 4.

Надрукавана з арыгінала-макета заказчыка. Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецкі цэнтр Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта». ЛП № 02330/0056850 ад 30.04.2004. 220030, Мінск, вул. Чырвонаармейская, 6.